

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**RUSYA'NIN KAFKASYA POLİTİKASI VE AZERBAYCAN İLE
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazakat KARIMOVA

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hatice Rumeysa DURSUN

AĞUSTOS-2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

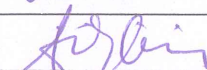
RUSYA'NIN KAFKASYA POLİTİKASI VE
AZERBAYCAN İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazakat KARIMOVA

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez/..../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi H. Rameyga Duran	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Adem Gül Ötzer	Bazı	
Dr. Öğr. Üyesi Filiz CİCİOĞLU	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	NAZAKAT KARIMOVA
Öğrenci Numarası	:	1460Y07015
Enstitü Anabilim Dalı	:	ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Enstitü Bilim Dalı	:	ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	RUSYA'NIN KAFKASYA POLİTİKASI VE AZERBAYCAN İLE İLİŞKİLERİ
Benzerlik Oranı	:	13 %

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

06/05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

06/05/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr.Öğr.Üyesi Hatice Rumeysa Dursun

Tarih: 06.05.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	8
1. 1. Araştırma Modeli	8
1. 2. Evren ve Örneklem	8
1. 3. Verilerin Toplanması	8
1. 3. 1. Veri toplama araçları	8
1. 4. Verilerin Analizi.....	9
BÖLÜM 2. RUSYA DIŞ POLİTİKASININ İNCELENMESİ	17
2.1. Rusya'nın Dış Politika Konsepti	17
2.3. Rusya'nın Güvenlik Doktrini	24
2.4. Rusya Dış Politikasının Ana Hatları	28
2.4.1. Atlantikçi Dış Politika (1991-1993)	28
2.4.2. Neo-Emperyalist Eğilimler ve “Yakın Çevre” Dönemi (1993-1996)	30
2.4.3. Rusya'nın Avrasya Süper Gücü Olarak Dış Politikası (1996-1999).....	33
2.4.4. Putin Dönemi Rusya Dış Politikası (1999-Günümüze Kadar).....	34
BÖLÜM 3. RUSYA'NIN SOĞUK SAVAŞ SONRASI KAFKASYA POLİTİKASI	38
3.1. Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası	38
3.1.1. Rusya-Azerbaycan İlişkileri	39
3.1.2. Rusya-Gürcistan İlişkileri.....	41
3.1.3. Rusya-Ermenistan İlişkileri	48
3.2. Rusya'nın Kuzey Kafkasya Politikası.....	53
BÖLÜM 4. RUSYA'NIN AZERBAYCAN'LA İLİŞKİLERİNİN TEMEL HATLARI (İLHAM ALİYEV' A KADARKİ DÖNEM)	57
4.1. Ayaz Mutallibov Dönemi İkili İlişkiler	57

4.2. Ebülfez Elçibey Dönemi İkili İlişkiler	63
4.3. Haydar Aliyev Dönemi İkili İlişkiler	68
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	80
ÖZGEÇMİŞ.....	89

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGIT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN	: Güney Doğu Asya Ülkelerinin Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
BTE	: Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GK	: Güvenlik Konseyi
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
G8	: Great 8 (Büyük Sekizlik)
G20	: Great 20 (Büyük İyirmilik)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NATO	: Northern Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
RF	: Rusya Federasyonu
RSFSC	: Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti
SOCAR	: State Oil Company of the Republic of Azerbaijan (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Rusya'nın Kafkasya Politikası Ve Azerbaycan İle İlişkileri			
Tezin Yazarı: Nazakat Karimova		Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Hatice Rumeysa Dursun	
Kabul Tarihi:		Sayfa Sayısı: 92	
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler			
<p>Uluslararası politikada Kafkasya hala stratejik açıdan kendi önemini korumaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Kafkasya'da bir güç boşluğu oluşmuştur. Batılı devletlerin alternatif enerji hatları aramakta olduğu bir dönemde BTC ve BTE gibi enerji hatlarının açılması ve bölgede Batı etkisinin yayılması ile Rusya'nın etkinliği azalmıştır. Fakat Rusya "Yakın Çevre" politikası kapsamında Kafkasya'ya büyük önem vermekte ve etki alanını kaybetmemek için savaşımaya bile hazır olduğunu açıkça göstermektedir. Gürcistan'la "5 günlük" savaş bunun tam bir örneği olarak gösterilebilir.</p> <p>Soğuk Savaş sonrası döneminde Rusya'nın "Yakın Çevre" politikası çerçevesinde geliştirilen Kafkasya politikası söylerken Rusya'nın Güney Kafkasya'da Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu olarak bağımsızlığını ilan eden esas 3 devletle (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) ilişkileri ve Kuzey Kafkasya'ya yönelik iç politikası kast edilmektedir. Sovyetler Birliği'nin süper güç olmasından kaynaklanan özel durumun Rusya tarafından korunması, Avrasya'nın geçiş yolları üzerinde Rusya'nın geleneksel hakimiyetinin sürdürülmesi ve küresel bir strateji uygulanması çabası gösterilmektedir. Rusya'nın Güney Kafkasya cumhuriyetlerine yönelik temel baskı araçları olarak BDT, etnik çatışmalar, askeri üsler ve enerji boru hatları gösterilebilir. Bu bağlamda Rusya'nın Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerinin bu dört boyutu ele alınabilir. Rusya'nın Kuzey Kafkasya politikası ise "Çeçenistanlaştırma" olarak nitelendirilebilir.</p> <p>Bu çalışma Rusya'nın Kafkasya politikasını, özellikle Azerbaycan'la ilişkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Rusya, Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐	
Title of Thesis: Russia`s Caucasus Policy and Relations with Azerbaijan				
Author of Thesis: Nazakat Karimova		Supervisor: Assist. Prof. Hatice Rumeysa Dursun		
Accepted Date:		Number of Pages: 92		
Department: International Relations				
<p>In international politics, the Caucasus still maintains its strategic importance. After the collapse of the Soviet Union, a power gap emerged in the Caucasus. In a period when Western states were looking for alternative energy lines, the energy efficiency of BTC and BTE, as well as the spread of Western influence in the region, decreased the effectiveness of Russia. However, Russia attaches great importance to the Caucasus in the context of the “Near Abroad” policy and clearly shows that it is ready to fight to avoid losing its domain. The “5-day war” with Georgia can be shown as a complete example of this.</p> <p>Caucasus policy of Russia developed after the Cold War in the framework of Russia's “Near Abroad” policy consists of Russia`s relations with 3 independent states of the South Caucasus, Azerbaijan, Georgia and Armenia which gained their independence after the dissolution of the USSR and its domestic policy towards the North Caucasus autonomous states. Protection of the “superpower” status of the Soviet Union, continuation of the traditional hegemony over the Eurasian passages and pursuation of a global strategy are followed by the Russian Federation. CIS, ethnic conflicts, military bases and energy pipelines are the main means of pressure for Russia's South Caucasus republics. In this context, these four dimensions of Russia's relations with the South Caucasus countries can be addressed. And Russia's North Caucasus policy can be described as “Chechenization.</p> <p>This study is important for understanding the Caucasus policy of Russia, especially its relations with Azerbaijan until Ilham Aliyev period.</p>				
Keywords: Russia, the Caucasus, Azerbaijan, Georgia, Armenia.				

GİRİŞ

Neredeyse tüm tarihi boyunca Kafkasya, dışarıdan ve dolayısıyla buna karşı silahlı muhalefet askeri dış politikasının genişlemesi süreçlerine nesnel olarak katılmıştır. Kelimenin tam anlamıyla, komşu devlet ve kendi egemenlik sınırlarını genişletme hedefini belirleyen ilgili siyasi varlıklar, Kafkasya'ya egemen olmaya, bölgeye hakim olmaya çalıştı. Bu nedenle, bölgeye askeri-politik genişleme konusundaki ilk girişimler arasında, Pers fatihlerinin Achaemenid hanedanından (M.Ö. IV. Yüzyıl) gelen askeri kampanyaları öne sürülmeli.

İstikrarlı ve geleneksel genişleme olgusu, yüzyıllar boyunca halkların ve tüm medeniyetlerin güneyden kuzeye, batıdan doğuya ve ters yönde göç ettiği bir bölge olan doğal bir coğrafi geçiş merkezi olan bölgenin elverişli jeopolitik konumu ile belirlendi. Öte yandan, Kafkasya'nın jeostratejik konumu, bölgeye egemen olan bölgeleri kontrol etmeyi mümkün kılmıştır. Bu durum, Kafkasya halklarının politik tarihinin özelliklerini belirledi. Komşu devletler arasında bu bölgenin mülkiyeti üzerindeki savaşlar ve silahlı çatışmalar öyküsüydü ve buna bağlı olarak, Kafkas halklarının hayatta kalma ve kimlik kazanma mücadelelerinin tarihi.

Nesnel olarak, Rus devleti de bu süreçlere dahil oldu. Kafkasya'nın Rusya politikasının asıl anlamı, nesnel ve doğal olarak askeri-stratejik konumu ile belirlendi. 15. yüzyılın sonlarından bu yana Rus devletinin güney ve güneydoğu sınırları, çok sayıda göçebe halkın sürekli olarak Rus şehirlerine ve köyelerine ölüm ve yıkıma uğradığı geniş bozkır alanları olmuştur. “Mücadelenin mantığı, Rusya'nın savunabileceği istikrarlı sınırlar oluşturmak için çaba sarfetmesini sağladı. Ancak Kafkas dağlarına doğru, güneydeki Kara ve Hazar denizlerinde böyle bir sınır yoktu. ” Bu nedenle, Rusya liderliğinin planlarındaki Kafkasya'nın başlangıçta bir istikrarı ve güvenliği birçok açıdan Rusya'nın güvenliğini belirlediği “tampon bölge” olarak kabul edildi. Açıkçası, bu durum Kafkasya'nın Rusya politikasının evriminde en baskın olanıydı.

Rus-Kafkas ilişkilerinin gelişiminin doğasını ve dinamiklerini belirleyen bir diğer önemli husus, bölgenin olağanüstü jeostratejik konumuydu. Burada “Küçük İpek Yolu” ve Avrupa'yı Orta Asya'ya bağlayan diğer ticaret yollarının geçtiği yerdedi. Bu önemli ticari otoyolların mülkiyeti ve kontrolü önemli bir gelir kaynağı sağlamıştır. Bu nedenle, yüzyıllar boyunca Kafkasya, önde gelen Avrupa güçleri - İngiltere, Fransa, Avusturya,

Almanya ve bölgeye komşu ülkeler - İran ve Türkiye arasındaki mücadelede nesnel olarak yer almıştır. XVIII yüzyılın başından bu yana Kafkasya, Rus dış politikasında, Kafkasya'nın Asya'ya “pencere” olduğu, Rusya'nın yapay olarak yaratılan askeri-ekonomik blokajını ortadan kaldırmanın gerekli olduğu bir yön olarak önemli bir rol oynamaya başladı.

Ve son olarak, Kafkasya Rusyanın politikasının doğasını ve içeriğini önceden belirleyen üçüncü durum, bölgenin yüzyıllar boyunca bölgenin yalnızca Rusya için değil aynı zamanda Kafkasya'nın halkları için de sürekli bir tehdit kaynağı olduğu gerçeğiyle belirlendi. Bölgede hüküm süren, bireysel toplulukların ulusal geleneğine yükselen ve bölge nüfusunun belirli bir bölümü için en kârlı iş haline gelen “baskın sistem” komşularına karşı silahlı soygundan başka bir şey değildi. Kafkasya halklarının çoğu için, sürekli olarak dışarıdan ısıtılan bu gelenek, gerçek bir felaketti. Bu nedenle, Korkunç İvan'ın hükümdarlığından başlayarak, Kuzey Kafkasya halklarının ve topluluklarının temsilcilerinin sürekli olarak Rusya'ya vatandaşlık alma önerisi ile Moskova'ya gönderilmesi tesadüf değildir. 15. yüzyılın sonlarında mesih “Moskova - Üçüncü Roma” kavramını üstlenen Rus devleti, istekte bulunanlara yardım etmeyi reddedemedi. Böylece Kafkas halklarının kaderi ve silahlı savunmaları uzun zamandır Rusya Kafkas politikasının temel taşı olmuştur.

Yukarıdaki koşulların tümü, yüzyıllar boyunca bölgedeki Rus politikasının ana yönünü belirledi.

20. yüzyılın 2. yarısı boyu devam eden iki kutuplu sistem, bu kutuplardan birisinin lideri konumunda olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında çöküşünün ardından yerini yeni bir uluslararası ilişkiler sistemine bırakmış ve SSCB'nin ardından bu mirasın büyük bir kısmını devralan Rusya Federasyonu yeni bir uluslararası aktör olarak bu sistem içerisinde kendi yerini almıştır. 1991'de SSCB'nin varisi olarak uluslararası sisteme katılan RF, bağımsızlığın ardından iç politikada demokrasi ve serbest pazar ekonomisine, dış politikada ise Batı'yla işbirliğine yönelmiştir. Fakat bu yaklaşım çok yaşamamış ve 1992'den itibaren diğer yaklaşımların savunucuları tarafından dış politika önceliklerine yeniden yön verilmiştir. Bunun ardınca Yeltsin, “Rusya büyük güç olmuştur ve olarak kalmakta devam ediyor” açıklamasını vermiş ve “imperyalist” olarak eleştirilmesine rağmen “Rusya'nın kendi ulusal çıkarlarını müdafaa etmekten çekinmemeli olduğunu” belirtmiştir. Kısa bir zaman içerisinde Avrasyacıların görüşleri

hem devlet yönetimindeki elit üzerinde hem de muhalif çevrelerde kabul edilmiş ve devlet politikalarında yansımaya başlamıştır. Bu bağlamda Rusya'nın "Yakın Çevre" politikası dikkat çekmektedir. Bu kavram 1991 yılının sonu 1992 yılının başlarından itibaren eski SSCB alanında ortaya çıkan yeni bağımsız devletleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Kavram, ilk andan itibaren coğrafi olmayıp tamamen siyasi anlam yüklenerek kullanılmıştır. 1993'den itibaren Rusya'nın Batı karşıtlığı ile birlikte BDT coğrafyasına yönelik iddialı çıkışları, BDT üye ülkeleri ile yakın ilişkilerin geliştirilmesi ve buna uygun olarak yakın çevresinde daha müdahaleci politika hattı izlemesi gözlemlenmektedir. Günümüzde RF Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Putin'in iktidarında Rusya'nın dış politikasının temel hatları BDT ile ilişkiler, NATO'nun genişlemesine tepki, Rusya-Batı arasındaki ilişkilerin gerilemesi, Ukrayna ve Gürcistan'la yaşanan anlaşmazlıklar ve çatışmalarla özetlenebilir.

Net hedeflerin yokluğu, Kafkasya'yı tanımlayabilen ve tüm Rusya bağlamına dahil edebilen analitik merkezlerin olmaması (çeşitli özel hizmetlerin bir parçası olarak bölümler hariç), bütün-Rus bağlamına dahil etmek, etkili şiddet içermeyen politika araçlarının eksikliği, değerlendirme sistemindeki varlığı ve "Rus soykırımı" gibi mitolojik klişeler", "Rusya'nın Kafkasya'daki kalesi", "Kafkasya gönüllü olarak Rusya'ya girmedi ve gönüllü olarak ayrılmayacak", vb. Kafkas siyasetine güç yaklaşımları gibi göz önüne geliyor.

Kafkasya'daki Rus nüfusu, yerel etnik seçkinler ve gelişen bir etnosentrik toplumun doğal sosyal, ekonomik ve politik baskısını yaşıyor. Rus devleti, diğer Kafkasyalı etnik grupları Rusya Federasyonu vatandaşlarından ayırarak, onu tam da Rus nüfusu olarak korumalı mı?

Bunlar, günümüzde ulusal demokrasinin savunucularının öne sürdüğü zor sorulardan sadece birkaçı.

Görünen o ki kişisel görüşmelerden, yüksek devlet dairelerinde, Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğüne açıkça ikiyüzlü bir şekilde yeminli davranan insanlar arasında ve özel görüşmelerde Kafkasya'dan korkup nefret ettiklerini, ayrılmayı hayal ettikleridir.

Açıkçası, Kafkasya'da, egemen gelişiminin, Rusya'dan ayrılmasının birçok destekçisi var. Moskova'da Batı yanlısı liberallerin ve milliyetçilerin ve Dağıstan dağlarındaki radikal

İslamcılarının konumlarının bir konuda hemfikir olması ironiktir: Kafkasya büyük bir ülkeden kesilmelidir.

Kafkasya, nüfusunun yönetim ve kalkınma görevlerine uygunluğu açısından Rusya'nın insan kaynağı projesidir.

Uluslararası pan-beyaz alanın insani nitelikleri - tutku, "hizmete hazır olma", geleneksel değerlerin önceliği (siyasetteki eril prensibin üstünlüğü), Sovyet modernleşmesi sırasında elde edilen Kafkas toplumlarının yüksek entelektüel ve teknolojik düzeyi - dünyada benzersiz, var olmayan bir nokta yaratıyor Kafkas "insani malzemenin" küre karakteri. Endüstriyel sonrası modernleşme problemlerini çözmek için, böyle bir insan kaynağı paha biçilmezdir.

Bu nedenle Rusya, Kafkas insan kaynağının korunması, geliştirilmesi ve tüm Rusya modernleşme projelerine entegrasyonu için mücadele etmelidir.

Kuzey Kafkasya ise Rusya'nın kendi sınırları içerisinde bulunan 7 özerk cumhuriyetten oluşmaktadır: Adıge, Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan, Kuzey Osetya, Kabarday-Balkar ve Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyetleri. Yeni değişime göre Kuzey Kafkasya bölgesinin ismi değiştirilmiş ve Güney Rusya yapılmıştır. Burada iki husus dikkati çekmektedir: birincisi psikolojik baksı, ikincisi artık Kafkasya yoktur ve Güney Rusya vardır. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya coğrafi olarak güneye doğru büyütülmüş, bu yeni idari yapı içerisinde Rus nüfusu çoğunluğu oluşturulmuştur. Rusya, Kafkasya bölgesinde özellikle bölgenin kaynakları üzerinde tekeli kaybetmemek amacıyla her türlü siyasi, askeri ve diplomatik araçları kullanmaktadır. Çeçenistan dışında diğer cumhuriyetlerin RF'ye karşı ciddi bir muhalefeti bulunmamaktadır. Bu cumhuriyetlerin gerek SSCB'nin dağılması gerekse Rusya'ya bağımlılık konusunda herhangi bir tereddüt göstermedikleri gözlemlenmiştir. Zaman zaman bazı halklar Rus yönetimine karşı çıkmaya çalışsa, yaşadıkları haksızlıkları dile getirse de, günümüzdeki Rusya güdümünde kalmaktalar.

Modern Rusya, dünyadaki en büyük güç merkezlerinden biridir ve canlı ve çok yönlü bir dış politika alanıdır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra kendisini meşru bir halef olarak kabul eden Rusya, Avrasya'nın geniş bölgelerine olduğu kadar sınırlarına yakın alanlarda da stratejik çıkarlarının bilincindedir ve dünyada yaşanan olaylara ciddi şekilde müdahale etmeye çalışmaktadır. Bu da anlaşılabilir bir durumdur. Dünyanın en büyük devleti olan ve en güçlü ordulardan biri olan ve küresel barış ve güvenlikten doğrudan

sorumlu olan BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olan Rusya, başka türlü olamaz. Bununla birlikte, bu tür olağanüstü jeopolitik konumlara rağmen, Rusya ekonomik ve finansal kabiliyetler, büyüme oranları ve döviz rezervleri açısından ABD, Avrupa Birliği ve Çin gibi temel rakiplerinin çok gerisindedir. Güçler dengesinde dengeyi sağlamak için, Rusya askeri kuvvetlerini geliştirmekte, askeri sanayi kompleksini güçlendirmekte ve "kaslı gücünü" göstermekte tereddüt etmemektedir.

NATO'nun Doğu'ya doğru genişleme çabaları konusunda endişeli olan Rusya, jeopolitik çıkarlar söz konusu olduğunda bile Suriye, Doğu Avrupa ve Kırım'daki varlığını artırmak istiyor. Moskova'da kimin iktidarda olduğuna ve kimin karar verdiğine bakılmaksızın, bu devletin stratejik çıkarları ve jeopolitik hedefleri değişmiyor. Global olarak gerçekleşen küresel süreçlerin etkisi altında, Rusya Federasyonu'ndaki bazı siyasi çevreler eski müttefik cumhuriyetlere kayıp mülkleri olarak bakıyor ve onları etki alanlarına yeniden entegre etmeye çalışıyorlar.

Bu amaçla, Rus hükümeti, eski SSCB'deki durumu CIS, CSTO gibi kuruluşlar aracılığıyla tutmaya ve yabancı güçlerin ülkeye girmesini önlemeye çalışıyor. Yukarıda da değinildiği gibi, bazı durumlarda, bağımsız bir politika izlemeye çalışan ve jeopolitik çıkarlarını karşılamayan, sözde otoriteleri, ayrılıkçı güçleri ve doğrudan askeri müdahaleyi desteklemeyen ortak ülkelerle doğrudan siyasi müdahaleden söz etmediği gibi "kas gücünün" gösterildiği gösterilmiştir. Yumuşak Baltık ülkeleriyle ilişkiler, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ihlal etmesine doğrudan veya dolaylı olarak katılması örnek teşkil etmektedir.

Güney Kafkasya'yı jeopolitik bir merak olarak gören Rus politikacılar, NATO sınırlarına yakın olan bu önemli stratejik alanı tehlikeye atmaya niyetli değiller. SSCB'nin çöküşünden sonra ortaya çıkan bağımsız devletlerle askeri-politik ittifakı en üst düzeyde güçlendirmek gerekiyor. Bununla birlikte, batı politikasını izleyen ve Gürcistan'ı bağımsız politikaya entegre etmekte ısrar eden Gürcistan, Rusya'nın kendi bölgesinde askeri-politik varlığını istemiyor. Sadece, tarihi boyunca büyük devletlerin büyük güçlerine alışmış olan Ermenistan. Sonuç olarak, bir dizi iki taraflı ve çok taraflı askeri-politik anlaşmaların yanı sıra Ermenistan'ın CSTO ve Rusya ile olan sınırlarının yanı sıra hava sahası Rus ordusu tarafından korunuyor. Ermenistan'da Rus askeri üsleri var. Ülke ekonomik olarak Rusya'ya bağımlı.

Rusya'nın egemen çevreleri, bölgedeki hegemon olarak rollerini korumak için diğer ayrılıkçı güçlerin yanı sıra ikili politikaları desteklemektedir. Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ'da, ayrılıkçı hareketler diplomatik biçimde bir biçimde veya başka bir şekilde finanse edilir, silahlandırılır ve korunur. Bir yandan Rus makamları, bir yandan Gürcistan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıdıklarını ifade ederken, bir yandan da ayrılıkçılığı ve terörizmi destekleyen ve onları devlet politikası düzeyine yükselten bu yolun ana tehdidi olan Ermenistan'ı destekliyor. Sonuç olarak, terörist ve işgalci Ermenistan, Dağlık Karabağ ihtilafını uluslararası hukuk temelinde çözme yoluna dayanmakta ve soruna çare olarak varoluşu genişletmektedir. Rus siyasi çevreleri, çatışmanın Ermeniler olarak en kısa sürede çözülmesine ilgi duymuyor. Dolayısıyla, çatışma çözülür ve barış sağlanırsa, Rusya'nın bölgedeki askeri-politik varlığına gerek yoktur. Rus etkisinden ve baskısından özgür olan devletler Batı'ya ve hatta NATO'ya entegre olabilir. Bu, Rusya'nın jeopolitik çıkarlarıyla uyumuyor. Ermenistan'ın Karabağ ve Azerbaycan'ın geri dönmemesi için geri dönmemesi gerekiyor.

Güney Kafkasya bölgesinde barış ve istikrarın varlığı, Rusya'nın askeri-sanayi kompleksini ilgilendirmiyor. Çünkü çelişen partiler Rus silah endüstrisinin daimi alıcıları. Rus hükümeti, defalarca stratejik müttefiki Ermenistan'a milyarlarca dolar değerinde silah ya da borç veren silah verdi ya da borç için sattı. Böylece, Güney Kafkasya'da statükonun korunması ile Rusya, silah ve askeri teçhizat satışından önemli kazanımlar elde ediyor.

Çeşitli literatürlerin Rusya'nın Azerbaycan ile işbirliği hakkında bilimsel kaynakların, güncel haberlerin incelenmesi sonucunda Rusya'nın Kafkasya politikasında Azerbaycan'nın yeri aşağıdaki hipotezleri belirlenmiştir:

1. Rusya'nın Kafkasya politikası bu ülkeler üzerinde hakimiyet sağlamaktır.
2. Rusya uluslararası alanda etkisini arttırmak için Kafkasya ülkelerini hedefliyor.
3. Rusya'nın Azerbaycan ile ilişkileri şu politikanın baş hedefidir.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu Rusya'nın Kafkasya Politikası ve Azerbaycan ile ilişkilerinin incelenmesidir.

Konunun teorik ve kavramsal çerçevesini oluşturmak amacıyla birinci bölümünde Rusya dış politikasının genel görünümü, dış politika konsepti, askeri ve güvenlik doktrini, Rus

dış politikasının ana hatları, özellikle SSCB'nin dağılmasından hemen sonra izlenen Atlantikçi dış politika, "Yakın Çevre" doktrini, Avrasya süper gücü olarak uygulamaları ve Putin'in iktidar döneminde uygulanan dış politika incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi belirlenmiştir. Kafkasya'nın Rusya için jeostratejik önemi incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası Kafkasya politikası, ayrılıkta Güney Kafkasya'nın üç bağımsız cumhuriyeti ile geliştirdiği ilişkileri ve Kuzey Kafkasya'daki politikası, bölgedeki özerk cumhuriyetlerin yönetilmesi için uygulanan "Çeçenistanlaştırma" politikası araştırılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Rusya'nın Azerbaycan'la ilişkileri ayrı ayrı dönemlerle ele alınmıştır. Bu çerçevede Ayaz Mutallibov, Ebülfez Elçibey ve Haydar Aliyev dönemlerinde Azerbaycan-Rusya ikili ilişkileri incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Rusya dış politikasının genel görünümü, dış politika konsepti, Rusya'nın dış politikasında etkisini araştırmak, Azerbaycan, Gürcistan, Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerini değerlendirmektir.

Çalışmanın amacında bulunan ve daha ince detaylarıyla araştırılması gereken hedeflerin öğrenilmesi için esasen siyasal, sosyal bilim adamlarının – akademisyenlerin monografilerinden, çok sayıda makalelerden, üniversite bilgi notlarından, aynı zamanda devlet düzeyinde olan siyasi belgelerden yararlanmıştır. Fakat , konu geçmişten başlayarak günümüze kadar olan olaylarla kapsamlı olduğu için, özellikle 2001 yılından sonraki dönemlerle ilgili veriler günlük gazette, süreli yayın ve internet sitelerinden alınmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmadaki problemlerin çözümünde hem teorik, hem de ampirik araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bunlar arasında tarihsel, karşılaştırmalı (Rusya'nın Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile ilgili dış politika dersleri ve Kafkasya devletleriyle ilgili diğer ülkelerin dersleri karşılaştırılır), disiplinler arası (uluslararası ilişkiler teorisi, siyaset bilimi, sosyoloji vb. .), entegre ve sistematik bir yaklaşım kullanılmıştır (Kafkasya'da modern Rus dış politikasının gelişimindeki ortak eğilimleri belirlemek için).

BÖLÜM 1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. 1. Araştırma Modeli

Rusyanın Kafkasya politikasının bu araştırma genel tarama modelinde yapılmıştır.

Araştırmadaki problemlerin çözümünde hem teorik, hem de ampirik araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bunlar arasında tarihsel, karşılaştırmalı (Rusya'nın Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile ilgili dış politika dersleri ve Kafkasya devletleriyle ilgili diğer ülkelerin dersleri karşılaştırılır), disiplinler arası (uluslararası ilişkiler teorisi, siyaset bilimi, sosyoloji vb. .), entegre ve sistematik bir yaklaşım kullanılmıştır (Kafkasya'da modern Rus dış politikasının gelişimindeki ortak eğilimleri belirlemek için).

1. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın genel evreni, Rusya, Kafkasya ve Azerbaycandır. Araştırmanın örneklemini ise Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Kuzey Kafkasya ülkelerinin ilişkilerinden oluşmaktadır.

1. 3. Verilerin Toplanması

Araştırma konusu geliştirilirken, B. Koppiters'in editörlüğü ile olan “Kafkasya'daki Tartışmalı Sınırlar” gibi önemli çalışmalar kullanılmıştır ki, burada yazarlar çatışmaların kaynaklarını ve nedenlerini anlamaya çalışıyor, çeşitli çözüm seçenekleri, uluslararası toplumun bir anlaşmaya varmasındaki rolünü göz önünde bulundurur; Rusya Federasyonu'nun dış politika kavramının SSCB'nin çöküşüyle başlayan ve Rusya'nın Güney Kafkasya'daki politikasının derinlemesine bir analizinin yapıldığı eski Rusya Dışişleri Bakanı I. Ivanov tarafından yazılan “Yeni Rus Diploması: Ülkenin Dış Politikaları” kitabı; Doğa Bilimleri Akademisi Genel Müdür Yardımcısı V.A.Zolotareva tarafından düzenlenen “20. yüzyılın ikinci yarısının askeri savaşlarında ve yerel savaşlarda Rusya (SSCB)” kitabı Rusya'nın Güney Kafkasya'daki çatışmalara yönelik dış politikasının umutlarını inceleyen verileri taşıyorlar.

1. 3. 1. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması aracı olarak tarihi araştırmalar, kitaplar kullanılmıştır.

1. 4. Verilerin Analizi

Rusya'nın Kafkasya'daki jeostratejik konumu, çıkarlarıyla doğrudan orantılıdır. Kafkasya'da yerel düzeyde Rusya'nın çıkarları jeopolitik , bölgesel ve küresel olarak şu şekilde dört kısma ayırmak mümkündür:

Yerel düzeyde milli ilgi alanları:

- Ülke içi çatışmaların yönetimi;
- Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunması;
- -Kuzey Kafkasya'da Rusya'nın hakim konumunu pekiştiren etkili bir yönetim sistemi kurmak ve ülkedeki ekonomik ve toplumsal altyapının büyütülmesi
- Alt ulusal düzeyde jeopolitik çıkarlar:
- -Güney Kafkasya ülkeleriyle ekonomik, askeri-politik ilişkiler kurmak;
- Kafkasya'da Rusya'nın sınırları üzerindeki jeopolitik etkilerin korunması.
- Bölgesel düzeyde jeopolitik ve ulusal ilgi alanları:
- Kafkasya jeopolitik bölgesinde Rusya'nın ulusal çıkarları
- korunması için ekonomik ve politik mekanizmalar yaratmak;
- Bölgedeki ulusal çıkarları korumak için yeterli askeri potansiyelin
- oluşturmak ve desteklemek.
- Küresel jeopolitik düzeyde ulusal çıkarlar:
- Güney Kafkasya jeopolitik bölgesinde bulunan devletlerin NATO eksenine kaymasının karşısını almak;
- Kafkas jeopolitik bölge ülkelerinde Amerika Birleşik Devletleri ve NATO askeri varlığının önlenmesi için şartlar oluşturmak (Petrova, 2011: 120).

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın başında, Kafkasya, Rusya'nın uluslararası siyasetinde önemli bir yer işgal etmeye başladı ve kelimenin tam anlamıyla, on dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa ve Asya politikalarının tüm olayları bölgeye yansıdı. Kafkas Rusya'nın politikasının amacı ve tutarlılığı, Rusya'nın tahtındaki imparatorların değişimi ve Rusya'nın dış politikasındaki müteakip değişikliklerle bile pratikte değişmediği gerçeğiyle de kanıtlanmaktadır. Aksine, 1801'den beri, İmparator Alexander I'in Rus tahtına katılmasıyla, Kafkasya'da Rusya'nın politikası, selefleri Catherine II ve Paul I tarafından önceden belirlenen ile neredeyse aynı yönde gerçekleştirildi. Genel olarak, Kafkas faktörü, Balkan faktörü ile birlikte, 19. yüzyılın ilk on yılında uluslararası siyasette en önemli olanlardan biriydi ve sadece Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki

konumunun ve Transkafkasya'daki genişlemesinden kaynaklanıyordu. Daha geniş bir anlamda, Kafkasya'da Rus hükümeti, Karadeniz'i Rusya'nın iç denizi haline getirmesi, Yunan İmparatorluğunu yeniden yaratması ve Balkan halklarını Rusya'nın boyunduruğundan kurtarması için sözde "Yunanlı Catherine projesi" ni uyguladı. Kuzey Kafkasya, özellikle de Karadeniz kıyıları olmasaydı, bu düşünülemezdi, çünkü Doğu Anadolu'ya (Türkiye'nin Asya ülkesi) acil bir tehdit oluşturmak için en önemli operasyonel kara yönünün rolü atandı. Ek olarak, Kuzey Kafkasya, Rusya'nın güney Rusya'daki ana deniz üssünü - Kırım ve Novorosia'yı örtmesi için gerekliydi. (Tanrısever, 2012: 178).

Brzejski'nin Hazar ve Azerbaycan'ın jeopolitik önemi konusundaki ifadeleri Rus politikacılar ve uzmanlar için büyük önem taşımaktadır. Brzejski'ye göre, Azerbaycan'ın büyük enerji kaynakları bölgenin küçüklüğüne bakılmaksızın jeopolitik olarak büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan Hazar Denizi ve Orta Asya'nın zengin petrol kaynaklarının havuzu niteliğini taşıyor. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığı Azerbaycanın Moskova'ya bağlı olduğu durumda hiç bir anlamı kalmamaktadır. Önemli petrol rezervlerinin Rus kontrolü altında olması, Azerbaycan'ın bağımsızlığını da göz ardı etmektedir. Rusya'nın kontrolü olmadığı takdirde Azerbaycan Orta Asya'daki enerji kaynaklarını Batı pazarlarına iletebilecek önemli transit ülke konumuna sahip olacaktır (Gasparyan, 2009: 62). Brzejski'nin öngörüsünü engellemek için, Rusya bu eşitliği kırmaya çalışmaktadır.

Doğu'daki rekabette, Büyük Britanya'nın güneyden ve Rusya'nın kuzeyden yayılmasının kaçınılmaz hale gelmesi nedeniyle, Kafkasya'nın askeri-stratejik ve politik önemi de son derece önemliydi. Avrupa'da Napolyon savaşları bir süredir Rusya ile İngiltere arasındaki ilişkilerin Kafkas sorunundaki gerginliğini azalttı. Ve aralarındaki çelişkiler, yine de ortadan kalkmamasına rağmen, o zamanlar sadece Transkafkasya ve Hazar bölgesine kadar uzandılar. Fakat Avrupa'daki Napolyon savaşlarının sona ermesiyle, Rus-İngiliz çelişkileri tamamen askeri-politik çatışma kategorisine giriyor. Bu, zaten 25 Kasım 1814'de, Rusya'nın (1804-1813) savaşındaki Pers'in yenilgisinden sonra, Büyük Britanya'nın Rus-İran sınırının revizyonunda arabuluculuk zorunluluğu üstlendiğine göre, bir İngiliz-İran askeri-politik anlaşmasının imzalandığı gerçeğiyle kanıtlandı. Anlaşma ayrıca, "Avrupa gücüne karşı veya Hindistan'da bu gücü İran üzerinden istila etmeye teşebbüs etmesi durumunda", Persia'ya 150.000 £ tutarında yıllık askeri yardım veya sübvansiyon sağladı. Açıkçası, bu güç elbette Rusya anlamına geliyordu.

Dolayısıyla, bu askeri-politik birliğin amacı, Kafkasya'nın Rusya'ya son katılımını engellemek ve sahip olduğu toprakları en azından Kafkas Dağları ile sınırlandırmaktı. Bu bağlamda, örneğin, 1815'te "İran ile Rusya arasındaki doğal sınırın Terek Nehri boyunca geçmesi gerektiği" ifadesiyle yaptığı açıklamada, Petersburg'daki İngiliz elçisinin ifadesi dikkat çekmektedir. (Gadjiev, 2013: 40).

Eski ABD Dışişleri Bakanı James Bakerin söylediği bu kelimeler bu coğrafyadaki jeopolitik mücadeleyi bir kez daha göz önüne sermektedir. Hazar Denizi'ndeki bu jeopolitik mücadele, uluslararası ilişkiler literatüründe "Yeni Büyük Oyun" ismiyle karakterize edilmektedir. XIX. yüzyılda Çarlık Rusyası ve İngiltere arasında Hazar Denizi için yaptıkları mücadele bu oyunun bir benzeri olarak algılanmaktadır. Rusya, Çin, Hindistan, İran, ABD, AB, Türkiye, Malezya, Japonya, İsrail ve bölge devletleri Hazar'ın hidrokarbon kaynaklarını ele geçirmek, boru hatlarının denetimini ve güvenliğini sağlamak için biri birileri arasında yapılan bu mücadelede zor bir savaş vermektedirler (Erol, 2011: 105).

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi ve onu izleyen Rus devlet sistemindeki temel değişiklikler, Kafkasya'daki çıkarlarının gerçekleştirilmesinde bir sonraki aşamanın başlangıcını belirledi. İç savaş ve müdahale koşullarında Sovyet Rusya için, soru artık Karadeniz boğazıyla ilgili değil, 1918'de Türkiye ve Almanya'dan Büyük Britanya'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar tüm savaşçı partilerin iddialarının hedefi olan Transkafkasya topraklarının tutulması ile ilgiliydi. Sovyet Rusya hükümeti, Brest-Litvanya antlaşmasını imzalayarak, İtilaf ülkeleri arasındaki çelişkileri kullanarak ve bir bütün olarak "Dördüncü Birlik" koalisyonuna maksimum taviz vererek, Güney Kafkasya'da savaş sonrası bir düzenleme için en iyi seçeneği bulmayı başardı. Aynı zamanda, Sovyet hükümeti, yalnızca 1877-1878 savaşı sırasında fethedilen bölgeleri feda etti, geçmişte Türkiye'nin Karaca ve Erzurum paşalarını ve Transkafkasya'yı Rusya'ya uygun olarak korudu. İmtiyazlar, Doğu Anadolu'daki devrimci süreçlerin Sovyet yanlısı hükümeti bu bölgede iktidara getireceği beklentisiyle açıklandı. Ve bu nedenle, daha sonra, bu bölgeler, bir şekilde veya başka şekilde, ya Rusya tarafından yeniden birleştirilmeli ya da tarafsız kalmalıdır. (Yusupova ve Şaydayeva, 2011: 226).

Bu arada, Sovyet Rusya'nın savaştan tamamen çökmesi ve topraklarının Avrupa güçleri arasında bölünmesi nedeniyle kaçan Türkiye, yine Kafkasya yönündeki düşmanlıkları yoğunlaştırdı. Birçok bakımdan bu, Kafkas Cephesinin pratik olarak "açık" olması

gerçeğiyle kolaylaştırıldı. Devrimci süreçlerin demoralize ettiği Kafkas ordusu Rusya'ya geri dönüyordu. Personeli genellikle yerel makamlar tarafından engellendi ve silahlar ele geçirildi. Ordunun Doğu Anadolu'daki cephesindeki pozisyonları, birbirinden ayrı ayrı Ermeni ve Gürcü oluşumları tarafından işgal edildi (her biri sadece kendi yönünde). Azerbaycanlı oluşumlar Türkiye'ye karşı savaşmayı kesinlikle reddetti. (<http://www.president.kremlin.ru/acts/15256>, 07.11.2018).

Rusya'nın merkezindeki devrimci süreçlerin doğrudan bir sonucu, Nisan 1918'de kendi ilan ettiği Transkafkasya Federal Cumhuriyeti Transkafkasyası'nda ortaya çıkmıştı. 1917 Nisan'ında Geçici Hükümet tarafından kurulan Transkafkasya Komiserliği (OZAKOM), neredeyse faaliyetlerinin başından beri, ilk özerkliğe ulaşmak için bir kurs hazırladı ve ardından Transkafkasya'nın Rusya'dan bağımsızlığını tamamladı. Ekim Devrimi'nden sonra, bu kurs Sovyet Rusya'dan politik uzaklık biçimini aldı. (Tracey, 2016: 91). Yerel makamların Transkafkasya'daki ayrılıkçı politikanın - OZAKOM ve daha sonra Transkafkasya Sejminin, Rusya'nın bölgedeki zayıf pozisyonunun bir sonucu olduğu bir düzenlilik olduğu belirtilmelidir.

Seimas'ın Sovyet Rusya ile ilişkilerini kırmanın resmi nedeni, Rusya ile Türkiye arasındaki Kafkasya'da sınırların Andrianopol (1828) anlaşmasının şartlarına göre belirlendiği şekilde Sovyet Brest-Litovsk Antlaşması delegasyonu tarafından imzalanmıştı. Türkiye, Doğu Anadolu'da Kara ve Erzurum paşalarının geçtiği bölgelere geri döndü. Aslında Transkafkasya'da, Antlaşma sadece Acara'nın konumunu, özerkliğini ve devlet sisteminde kendi kaderini tayin etme olasılığını öngörmüştür. Transcaucasian Sejm'in bu konudaki konumu şuydu: uluslararası hukukun bağımsız bir konusu olan (tanınmadığı halde), yalnızca Transkafkasya'daki sınırlar sorununa karar verme hakkı vardır. Her şeyden önce, bu Türkiye ile bağımsız olarak müzakere etme hakkına ilişkindir. Sonuç olarak, Transkafkasya Sejm inisiyatifinde Yamuk (Şubat 1918'de) ve sonra Batum (Nisan 1918'de) konferansları başladı. Her ikisi de, bir yandan Sovyet Rusya ile çatışmak istemediği ve diğer taraftan, 1918 Mayıs'ındaki Batum Barış Konferansı sırasında Batum Barış Konferansı'ndaki çöküşünü önceden belirleyen, bir yandan Sovyet Rusya ile çatışmak istemediği Türkiye'nin konumu nedeniyle boşuna gitmedi. Bu konuda belirleyici önemi, Transkafkasya Federasyonu'nun üç kurucu kısmı arasındaki çelişkilerin yanı sıra, Türkiye ile müzakerelerdeki farklı konumlarıydı. Türkiye'nin Batum'la ilgili iddialarına ilişkin Gürcistan delegasyonu ortaklarının desteğine güveniyordu. Ancak, Ermenistan'ın Gürcistan'a karşı hoşnutsuzluğu, Türkiye'den hoşnutsuzluğu kadar net bir

şekilde hissedildi. Ancak Azerbaycan, Hıristiyan ortakları yerine Türk ortak dinleyicilerini tercih etti. Gürcistan'ın Transkafkasya Cumhuriyeti'nde oynadığı lider rol üzerindeki kıskançlık, hem Ermenistan hem de Azerbaycan'da doğuştan geldi.

Sovyet devletinin çöküşünden sonra, Kafkasya'da etnik baskıların Rusya'nın doğrudan baskılarıyla gerçekleştiğini gördük. Muhtemelen bölgedeki stratejik konum, zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip bir Kafkas lideri olma potansiyeli ve Gürcistan'ı oluşturmaya başlayan yeni dünya düzenine Gürcistan'ın aktif katılımı olasılığı hiç şüphesiz Kafkasya'da hayati çıkarları olan Rusya'dan korkuyor.

Azerbaycan, Kafkasya, Orta Asya ve Balkanlar'da, yüzyıllardır Rus-Türk etkisi açısından stratejik bir öneme sahip. Dahası, Rus devletinde Türkiye'nin varlığı asırlık bir tehdit olarak asırlıktır.

Bu endişe, Rusya'nın coğrafi konumu ve şu andaki etnik "" dini mozaik olduğu zaman anlaşılmaktadır. Türk cumhuriyetleri Sovyet sonrası bağımsızlık ve doğal zenginliklerini ilan ederek, Türkiye ile ilişkilerin gelişmesi Rusya'da istenmeyen süreçlerdir. Bu anlamda, Kafkasya'da varlığını sürdürebilmek ve bu iki ülkeyi kontrol altında tutabilmek için Rusya'nın Azerbaycan ve Gürcistan'da bulunması önemlidir.

Ermeni devleti adına devam eden saldırganlık ve tarihi Azerbaycan topraklarında Rusya tarafından kurulan Ermeni faktörü Azerbaycan'ı durdurmaya hizmet ediyor.

Azerbaycan'ı Rusya'nın elinde kalıcı bir etkiye sahip olan Karabağ sorununun ulusal sorunu, savaşı Moskova'ya bağımlı kılacak ve yeni toprakların işgalini tehdit edecek bir gizem değildir. Güney Osetya ve Abhazya, Gürcistan'ın bağımsızlığı ve devletinin başında asılı olan demokrasinin kılıcıdır.

Bugünün statükosu; Rusya'nın bölgedeki niyetlerini daha iyi anlamak için, Kafkas işgali sonrası bölgedeki Çarlık Rusyası politikasının ana hatlarına değinmek gerekiyor. Zira Çar Rusya'nın bu bölgeyi işgal ettikten sonra uyguladığı sömürgeci göç ve sınırdışı politikaları, etnik ve dini çatışmalar açısından daha tehlikeli olan Kafkasya gerçeğini ve potansiyel çatışmaların potansiyel sorunlarını ortaya koydu. Güney ve Güney Kafkasya'daki bu potansiyel çatışma bölgelerinin tarihsel ve sosyolojik temellerini anlamak için biraz geri dönmek gerekiyor.

Aslında, Rusların Hazar bölgesindeki ilgileri eski zamanlara uzanıyor. X. ve XI. Kiev Beyliği'nin yüzyıllarında, Ruslar Hazar bölgesinin doğal zenginlikleriyle ilgilenmeye başladılar. Bu bölgede yaşayan milletlerle ticaret yapmak, Rusya'nın Kafkasya politikasını şekillendirmede de önemli bir rol oynadı. İbn Fadlan, X yüzyılda, Rusların, Hazar Denizi'ndeki İtil kentinde kurulan pazarlarda bulunduğunu yazıyor. Ruslar bile 944, Quzey'in Azerbaycan'ın en büyük şehirlerinden biri olan Barda'yı yağmalamadığını da biliyor. 16. yüzyılda Ruslar Hazar Denizi'nde fuarlar kurdular ve Aghgoyunlu döneminden sonra Azerbaycan'ın coğrafyasında güçlenmeye başladılar.

Safeviler ile Ruslar, özellikle Shamakhi arasındaki ticaret aktif olarak sürdürüldü. Ruslar bu avantajları kullandılar, çünkü Avrupalılar Doğu ile Rusya üzerinden bağlantı kurma niyetindeydiler ve doğu ticaretiyle ilgilenebileceklerdi. Dördüncü İvav döneminde, bazı İngiliz şirketlerinin Hazar Denizi'nin diğer tarafında, Moskova'nın izniyle ticaret yaptığı bilinmektedir. O andan itibaren Ruslar, dış politika doktrinlerinde stratejiler geliştirerek Osmanlı'yı bölgeden uzaklaştırmayı planlıyorlar.

Bu stratejinin ilk sıkıntısı Asthar Hanlığı idi. Haritada Astaraxana'ya baktığımızda, dönemin doğu ve batı ticaretini birleştiren bir kavşak noktası olduğu açık. Rusların bölgeselleşmesinin önündeki en büyük engellerden biri, bölgedeki Müslümanların Osmanlı'nın doğal bağlılığı ve sempatisi olması ve Rusların Hristiyan inancına mensup olmasıydı. Dini faktörün, dağlık halklarının Müslüman halklarının kutsal cihad adı altında bir yüzyıl Rusya işgaline dayanmaya devam ettiği gerçeğinde ilişkilerde belirleyici bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Kazan ve Astar hanlıklarının işgali ile birlikte, Moskova'nın Güney Kafkasya'ya genişlemesinin kapıları da açıldı. Rusya, Güney Kafkasya'da kalıcı bir yer değiştirme askeri üsleri kurmuş ve Kafkasya'nın kalbine doğru ilerlemeye devam etmiştir.

On sekizinci yüzyılın başlarında Pyotr'un Hazar rallilerine katılan subay ve kaşiflere ilişkin raporları, Rusya'nın bölgede kalabilmesi için yeni bir dini "etnik coğrafi tasarım" uygulamasının önemli olduğunu keşfetti. Rusya, bölgedeki Hristiyan nüfusun gerçekliğini yaratmak için kendi etnik haritalamasıyla, nüfusun tüm yerel gruplarını, farklılıklar gerçeğinde yapay sınırlar ve toprak tartışmalarını kaldırarak bir araya getirmenin yollarını keşfetmeye başladı. Bugün, Kafkasya'daki tüm çatışmaların temellerine baktığımızda, işgal sonrası Rusya'nın etno-demografik planlarının restorasyonunun temel nedeni olduğunu görüyoruz.

Kazan ve Astarakh hanlıklarının işgalinden sonra, kilise-devlet birliği, Tatarlar, Kürtler, Çuvas, Udmurt'a işkence ve baskı altında uygulanan bir asimilasyon ve chirstization politikası izlemiştir. Rus tarihçisinde düzinelerce bilimsel eser var ve bu konunun ayrı ayrı yönlerini yansıtan eserler var. Onlardan sonra, Güney Kafkasya'nın Müslüman dağlık halkları arasındaydı.

Buradaki asıl hedef, bu insanları İslam'dan ayırmak, tarihi kültürel değerlerden özümsemek, işgalden sonra doğrudan çarlık altında kurulan Osetya Komisyonu ve Kafkasya Ortodoks Kilisesi'nin Kafkasya'daki Müslüman dağlık halklarının Hristiyanlaşmasına odaklanan faaliyetleriydi. Türkmenlik Antlaşması'ndan sonra, yüzlerce ermeni Osmanlı Devleti'nin ve İran'ın doğu bölgelerinden Azerbaycan topraklarına yerleştirmek, Kafkasya'da tam kontrol stratejisinin bir gereğidir. Pyotr'dan bu yana, Rusya'nın derin devlet daireleri, Bakü, Derbent, Gilan veya Mazandaran'da devlet kurulmasını öneren Kafkasya'daki bir sonraki Hristiyan devletin kurulmasıyla yoğun bir şekilde tartışıldı. Yine bu konuda asıl rol Ermenilere verildi. Irak Hanlığı'nın işgalinden sonra, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin doğu illeri ile ilgili planlarını uygulamak için Irak Hanlığı topraklarında yeni Hristiyan devletin kurulmasına karar verildi.

Rusya'nın Azerbaycan için planları bu büyük projenin uygulanmasına son vermedi. Rusya Mugan "Mil Milyon, bir milyondan fazla hile Azerbaycan topraklarına yerleştirildi ve bir zamanlar Türk-Müslüman varlığına son vermek istedi. Birinci Dünya Savaşı ve Bolşevik Devrimi, Azerbaycan'ı bu korkunç kaderden izledi. Ancak, Sovyet dönemi emperyalist politikası bu topraklarda gizlenmeye devam etti. Sovyet döneminde, Karabağ'da olduğu gibi, çeşitli yerlerde, şehirlerde ve yerleşim bölgelerinde yapay sınırlarla bölünmüş otonomi yaratma potansiyelinde tartışmalı bir strateji vardı.

İki erkek kardeş Ossetian ve İnguş durumunda Rusya'nın politikası daha iyi anlaşılıyor. Tarihsel olarak Osetliler, İnguş Adası'nın sağ kıyısında, Terek nehrinin sol kıyısında, kardeşçe bir çevrede yaşıyorlardı. Günümüzde, Vladikavkaz yapay sınırlar ile İnguş ve Osetliler arasında bölünmüş iki kardeş ülke arasında ayırma tohumları ekmiştir. Osetlilerin İnguş ve Prioriod'a karşı mücadelesi devam ediyor. Yıllarca birlikte yaşayan Gürcüler ve Abhazlar arasındaki sorun, Rus siyasetinin bir sonucudur.

Yıllar boyunca Ruslar, iktidarın sürekliliğini, bir bütün olarak Kafkasya'daki Müslüman gücünü, türk gücünü parçalayarak aralarındaki birliği önleyerek sağladılar.

Bugün, bu oyunu tarihte bu süreçlerin arka planını ve Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'ın Kafkasya'nın bütününe yönelik ortak politikasını, yapay olarak yaratılmış olan ulusların birliğini sağlayarak kırmak mümkündür.

BÖLÜM 2. RUSYA DIŞ POLİTİKASININ İNCELENMESİ

2.1. Rusya'nın Dış Politika Konsepti

Rusya'nın politikası inşaacılık teorik yaklaşımıyla değerlendirilebilir. Literatür taramasına göre şu teoriyi kabul edenler Rusya'nın Kafkasya ülkelerinin oluşumuna sürekli ve aktif bir biçimde katkıda bulunduğunu savunuyorlar.

20. yüzyılın 2. yarısı boyu devam eden iki kutuplu sistem, bu kutuplardan birisinin lideri konumunda olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında çöküşünün ardından yerini yeni bir uluslararası ilişkiler sistemine bırakmış ve SSCB'nin ardından bu mirasın büyük bir kısmını devralan Rusya Federasyonu yeni bir uluslararası aktör olarak bu sistem içerisinde kendi yerini almıştır. SSCB başkanı Gorbaçov'un glasnost (politikada şeffaflık) ve perestroyka (ekonomide yeniden yapılanma) gibi uygulamalarıyla daha da derinleşen toplumsal bunalım, Birlik üyesi olan cumhuriyetlerin ard-arda bağımsızlıklarını ilan etmeye getirip çıkarmıştır. Rusya Federasyonu ise yeni bir coğrafi sınır, bununla bağlantılı olarak yeni dış politika ve güvenlik algılamaları ve ulusal kimlik arayışı içerisinde Yeni Dünya Düzeni diye adlandırılan uluslararası sistem içerisinde kendi varlığını koruma ve güçlendirme mücadelesine girmiştir (Şaylıman ve Şaylıman, 2004: 294).

Rusya dış politikasının istikametinin ne olduğu sorusu sorulmuş olsaydı, verilecek cevabın Rusya'nın dünyadaki aidiyet ve konumu sorusuna verilecek cevapla aynı doğrultuda olacağı aşikardır. Bu anlamda önce dış politika kavramına bir tanım getirmek faydalı olacaktır. Haftendorn'a göre dış politika, bir siyasal sistemin (devlet), rekabet içerisinde bulunduğu diğer sistemlere karşı temel hedef ve değerlerini gerçekleştirmeye yönelik olarak sergilediği tutumlar sürecidir. Bu süreç bir taraftan sistem içi talepler, diğer taraftan ise uluslararası sistemin talepleri ile şekillenmektedir. Sonuç olarak, bir yandan iç siyasal düzeyde, diğer yandan da uluslararası düzeyde karşılıklı olarak işleyen dinamik bir etki ve uyum süreci ortaya çıkar". Yani dış politikada temel aktör olarak devlet ele alınmakta, devlet adına hareket edenlerin tutum, karar ve eylemlerinin ise esas itibarıyla dış politikayı oluşturduğu bilinmektedir (Mor, 2001: 380).

Rusya dış politikası dünyada bir çok araştırmacılar tarafından yoğun bir şekilde tartışılmakta olan bir konudur. Bu araştırmaların bir çoğu milli kimlik ve değerlerin ulusal çıkar ve politika kararları etkilediği doğrultusunda yapılmıştır. Bu yaklaşım Arzulayıcı

Yapısalcılık (Aspirational Constructivism) olarak belirtilmekte ve Ann L.Clunan (2009) tarafından “The Social Construction of Russia’s Resurgence” (Rusya’nın Yeniden Canlanmasının Sosyal Yapısı) adlı çalışmada ortaya konmuştur. Diğer araştırmacılar, örneğin John J. Mearsheimer’in (2014) “Vems fel ar Ukrainakrisen?” (Kim yanlış? Ukrayna krizi) veya Elena Kropatcheva’nın (2012) “Russian foreign policy in the realm of European security through the lens of neoclassical realism” (Avrupa’nın güvenliği kapsamında Rusya dış politikasının neoklasik realizm açısından değerlendirilmesi) gibi çalışmalarında üzerinde odaklanan realist yaklaşımlardan farklı olarak Clunan’ın çalışmasında realist teoriye ek olarak kimlik teorilerine dikkat ayrılmıştır. Genel olarak aspirational constructivism teorisi, realizmin daha rasyonel bir branşı olarak nitelendirilebilir. James G. March ve Johan P. Olsen tarafından bu yaklaşıma verilen açıklamaya göre, politik davranış, siyasi elitlerin istekleri ve bununla ilgili oluşan durumların beklenen sonuçlarıdır (Duner, 2017: 3).

1991’de SSCB’nin varisi olarak uluslararası sisteme katılan RF, bağımsızlığın ardından iç politikada demokrasi ve serbest pazar ekonomisine, dış politikada ise Batı’yla işbirliğine yönelmiştir. Böylece, RF’nin gelişmiş Batılı devletler arasına ve bu devletlerin kurdukları örgütlere katılmasını savunan dönemin Dışişleri Bakanı Kozirev ve Devlet Başkanı Boris Yeltsin’in desteklediği “Atlantikçilik” yaklaşımı, RF’nin ilk dönemlerinde izlediği dış politikaya yön vermiştir (Dağı, 2002: 179). Fakat bu yaklaşım çok yaşamamış ve 1992’den itibaren diğer yaklaşımların savunucuları tarafından dış politika önceliklerine yeniden yön verilmiştir. Bunun ardınca Yeltsin, “Rusya büyük güç olmuştur ve olarak kalmakta devam ediyor” açıklamasını vermiş ve “imperyalist” olarak eleştirilmesine rağmen “Rusya’nın kendi ulusal çıkarlarını müdafaa etmekten çekinmemeli olduğunu” belirtmiştir. Dış politikada yaşanan eksen kaymasının diğer bir göstergesi olarak Kasım 1993’de Rusya Yabancı İstihbarat Servisi’nin daha sonra dışişler bakanı ve başbakan olmuş başkanı Yevgeni Primakov tarafından yayımlanan araştırmada NATO, “önemli bir tehdit karakteri taşıyan en güçlü askeri grup” olarak nitelendirilmiştir. NATO’nun doğu istikametinde genişlemesi Rusya tarafından endişeyle karşılanmıştır. Örneğin, Litvanya’nın NATO’ya üyelik başvurusuna yanıt veren Yeltsin’in basın konuşmacısı bunu “Rusya sınırlarına doğrudan yaklaşma” adlandırmış ve “bölgenin askeri-siyasi açıdan istikrarsızlaştırılmasına” getirip çıkaracağını belirtmiştir. Bu bağlamda Rusya’nın Haziran 1994’de NATO ile Barış için İşbirliği (Partnership for Peace) antlaşmasını imzalaması çelişkili bir karakter taşımaktadır. NATO ile işbirliği

içerisine girmesine rağmen Eylül 1995`de NATO`nun Bosna-Sırp pozisyonlarını bombalaması zamanı Rusya`nın Sırp ve Slav yönümlü kitleleri desteklemesi, bu saldırıları “Sırp halkına karşı soykırım” adlandırması ve bunun “Avrupa`da yeni dünya savaşı çıkarma tehlikesi içerdiği” hakkında açıklaması ilginçtir. Bununla birlikte Rusya, Dayton Barış Antlaşmasını uygulamaktan vaz geçmemiş, hatta 1996`dan itibaren Bosna ve Hersek`te NATO pozisyonlarını desteklemiş ve burda konuşlandırılan NATO askeri kuvvetlerinin terkindeki en çok sayılı asker barındıran NATO üyesi olmayan ülke olmuştur. Bu dış politika değişikliği ülke içerisindeki değişikliklere, özellikle “oligarklar”ın iç politikada güçlü bir pozisyona gelmesi ile denk gelmiştir. Fakat 1998`de Balkanlar`da yaşanan yeni ayaklanma Rusya`nın yeniden Sırpı desteklemesine neden olmuştur. 25 Mart 1999`da NATO`nun Yugoslavya`yı bombalaması Rusya`nın NATO ile anlaşmasını durdurmaya mecbur bırakmıştır. Rusya, BM Güvenlik Konseyi`nin 1244 sayılı kararını veto ederek Yugoslavya`ya karşı saldırıyı “yasadışı” ilan etmiştir. Bununla birlikte Rusya, NATO`nun Kosovo Barış Kuvvetleri`nde yer almaktadır. Kremlin`in NATO`ya karşı güçsüzlüğünü anlaması ile işbirliği içerisine girmesi “onları yıkamıyorsan, yanlarında ol” argumanı ile ifade edilebilir. Putin döneminden başlayarak Rusya`nın dış politika yönetiminde önemli değişiklikler yaşanmıştır (Adomeit, 2007: 5-7).

Amerikan politikasının kurucularından birisi olarak bilinen George Kennan hayatının sonunda NATO`nun genişlemesini trajik bir hata olarak nitelendirse de, ancak Rusya`nın batılı ortakları NATO`ya doğru kaymayı seçerek Rus kontrolündeki jeopolitik alanı daraltmışlar. Fakat modern küreselleşen dünyada eş benzeri olmayan bir şekilde artan uluslararası ve ülkeler arası ilişkiler karşılıklı bağımlılıkla karakterize edilmekte ve günümüzde Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler dünya politikalarının merkezinde olup, Soğuk Savaş dönemindeki gibi kurulmamaktadır. Burda Orta ve Yakın Doğu, Afrika ve Latin Amerika`da devam eden dinamik süreçler de hesaba katılmak zorundadır. Artık Rusya ABD, AB veya NATO ile çatışma arayışı içerisinde değildir. Bilakis, Rusya`nın Batılı ortaklarıyla mümkün olan en geniş kapsamlı işbirliği içerisine girdiği söylenebilir. Özellikle İran`la nükleer antlaşmaya varılması, Suriye kimyasal silahlarının azaltılması ve burdaki savaşın karşısının alınması, küresel iklim ve çevre sorunlarının çözülmesi gibi konularda ortak kararların alınması buna örnek olabilir (Lavrov, 2016).

Kuzey Kafkasya'nın kaybı, Rusya Federasyonu'nun güney beldesindeki her türlü istikrarın kaybıdır.

Bugün Rusya dışında, bugün iç bölgesel çelişkilerle dolu, bu bölgeyi stabilize edebilecek başka bir güç yok. Ve en önemlisi, bu bölgenin istikrarı ile ilgilenen hiçbir güç yoktur. (Gafarlı, 2012: 168).

Etnik, dini çelişkiler ve nüfusun etnik hareketi, Kafkasya'yı militarize edilmiş sürekli bir gerilim ve terör yatağı haline getirecektir.

Ayrıca, Kafkasya'nın “Afganizasyonu” süreçleri, Afganistan ve dünyanın benzer bölgelerinin aksine farklı senaryolara göre gerçekleştirilecektir. Sovyet modernleşmesi nedeniyle büyük Kafkasya nüfusu yüksek entelektüel ve teknolojik becerilere sahip. Rusya, modernleşmeye devam etmeyi reddettiği için “affetmeyecek” ve bir müttefikten tehlikeli, ileri teknoloji ve entelektüel bir düşmana dönüşecek, zaferi belli değil.

Kafkas toplumlarının Ruslarla yakın tarihsel, kültürel, politik ve ekonomik birbiriyle iç içe geçmesi nedeniyle, Rus sosyal, ekonomik ve kültürel alanına dayanan Kafkas diasporalarını dışlama süreci ortaya çıkacaktır. Bu, Kafkasya'da yeni ulusal ve etnik devletlerin oluşumundaki eğilimlere yol açacak ve bu süreçler, Kafkas diasporalarının mali kaynaklarının Rus alanından çıkardığı radikal ulusal ve dini hareketlerin desteğine yatırım yaparak finanse edilecek.

Tüm bu süreçler kaçınılmaz olarak Rusya Federasyonu'nun zayıflamasına ve Kafkasya'da “terörizmin sınırlandırılması” amacıyla, en azından egemenliğin kaybedilmesine yol açacaktır - sözde bitişik bölge olarak adlandırılacak olan bu durumda. barışı koruma, fakat esasen Batı'nın işgal kuvvetleri.

Avrupa, Orta Doğu, Basra Körfezi, Orta Asya, Hindistan ve Çin gibi Kafkasya bölgesinin, dünyanın en önemli ulaşım ve transit bölgesi olduğu, ekonomik, enerji ve kaynak bölgelerine komşu olduğu belirtilmelidir.

Rusya için kontrolün önemi ya da en azından Kafkasya bölgesi üzerinden malların, hammaddelerin ve insanların geçişinde ortaklarla barışçıl işbirliğinin çok fazla olduğu söyleniyor.

Rusya'nın bölgenin lojistiğinin gelişimine katılımı ve mümkünse, Kafkas Bölgesi'nin transit yollarının hakimiyeti en önemli “Kafkas anlayışı”dır.

Tarihin devam etmesine izin veren Rusya'nın anlamlarının kendisinin içinde olduğunu varsayarsak, örneğin, içinde bulunduğu iç çelişkilerin üstesinden gelmede, Kafkasya, yirmi birinci yüzyılda Rusya'nın en önemli anlamı haline gelir.

Liberaller (ve "güç" çizgisinin bazı savunucuları) sıklıkla Kafkasya'yı Cezayir ile karşılaştırırlar. Ve Fransa'nın Cezayir'le ilgili iddia edilen başarılı deneyimleri hakkında, Kafkasya ile ilgili politikanın "bilgeliğinin" bir örneği olarak bir örnek vermek istiyorlar. Ancak Cezayir, sakinleri aynı medeni haklara sahip olmayan bir sömürgeci - Araplar, Berberler ve Fransızlar.

Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu'nun yasal ve sivil alanıdır. Bütün sakinleri, milletten ve dinden bağımsız olarak, Moskova'nın sakinleriyle aynı anayasal haklara sahiptir.

ABD ile ilişkilerin karşılıklı fayda temeline dayandığı, ABD'nin küresel güvenlik, aynı zamanda ticaret, ekonomik yatırım, bilimsel ve teknik yatırımlar açısından önemli bir aktör olduğu göz önüne alınarak, sadece eşitlik, karşılıklı inam, karşılıklı çıkarlara saygı ve birbirinin iç işlerine müdahale etmeme şartlarıyla ikili ilişkilerin ve diyalogun geliştirilebileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte Rusya, ABD'nin kendi sınırları dışındaki uzak bölgelerde askeri, siyasi, iktisadi ve diğer baskılarına olumsuz yaklaşmakta, fakat uluslararası hukuk çerçevesinde kendisine karşı düşmanca adımlara, ulusal güvenliğini tehdit eden durumlara misilleme veya asimetrik önlemler alma hakkını tanımaktadır. Rusya hem de Kanada ile ilişkilerini karşılıklı saygı prensibi üzerine inşa etmektedir. Rusya, Arktik kutbunda barış, istikrar ve yapıcı uluslararası işbirliğinden yanadır, aynı zamanda bu amaçla Arktik devletlerin daha büyük sorumluluk taşıdığını düşünmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde Rusya'nın pozisyonunun güçlendirilmesine önem verilmektedir. Özellikle küresel konularda SCO'nun rolünün artırılması önem taşımaktadır. Rusya, ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkelerinin Birliği)'la da uzun süreli diyalog ve işbirliği arayışındadır. Bu anlamda Çin'le ilişkiler stratejik işbirliği karakteri taşımaktadır. Hindistan'la ilişkilere de önem verilmektedir. Bölge ülkelerinden hem Güney Kore hem de Kore Demokratik Cumhuriyeti ile ilişkiler geleneksel olarak gelişmiş düzeyde tutulmaktadır. Rusya bölgede karşısudurmanın azaltılması, Kore yarımadasının nükleer silahlardan arındırılması, diyalogun güçlendirilmesi ve Kore işbirliğinin derinleştirilmesi için siyasi görüşmelerden yanadır. Rusya, Sosyalist Vyetnam Cumhuriyeti ile stratejik işbirliği geliştirmekte meraklıdır. Aynı zamanda Endonezya,

Tayland, Singapur, Malayziya ve diğ er Asya-Pasifik ÷lkeleri ile iş birliğ i de önem taşımaktadır. Rusya, Ortadoğ u ve Kuzey Afrika`da istikrar ve güvenliğ in sağ lanmasına önem vermektedir. Özellikle İsrail-Filistin sorunun devamlı barışla sonuçlanması önem taşımakta, bu konuda hem tarafların egemenlik ve toprak bütünlüğ ü, hem de kendi kaderini tayin ilkelerine saygı duyulmakta, hem de dış müdahalelere olumsuz yaklaşılmaktadır. Suriye`deki krizin siyasi çözüme kavuşturulmasına önem verilmektedir. Rusya, Suriye`ni bölünmez, bağımsız, toprak bütünlüğ üne sahip seküler, demokratik ve çoğulcu bir devlet olarak görmekte, ÷lke içerisinde tüm etnik ve dini grupların birlikte barış içerisinde ve eşit haklardan yararlanarak yaşayabileceğ ine inamını ifade etmektedir. İran`la ilişkiler özellikle geliştirilmekte, İran`ın nükleer programı ile ilgili yaşanan sorunların çözümünü temel alan 20 Temmuz 2015 tarihli 2231 sayılı BM GK kararına ve ilgili anlaşmalara önem verilmektedir. Rusya-Arap İşbirliğ i Forumu ve Arap Körfezi Devletlerinin İşbirliğ i Konseyi ile devamlı stratejik diyalogun devam ettirilmesine önem verilmektedir. Rusya İslam İşbirliğ i Örgütü`nde gözlemci statü ve Müslüman devletlerle ilişkilerin gelecekte daha da geliştirilmesine önem vermektedir. Afganistan`da uluslararası güçlerin ÷lkeyi terk etmesi ardından yaşanmakta olan istikrarsızlık Rusya`yı ve diğ er BDT üyeleri de olumsuz etkilemektedir ve bu nedenle bölgede barışın sağ lanması önem taşımaktadır. Bu belgede Afrika ve Güney Amerika ÷lkeleri ile de ikili ilişkilerin geliştirilmesi perspektifleri vurgulanmıştır (Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 2016).

RF`nin dış politika konseptleri temel Batılı güçler tarafından küçük dikkat görmekte ise de bu belgeler Rusya`nın dış politikasının ana hatlarını anlamak, uluslararası çevre hakkında hangi görüşlere sahip olduğunu saptamak ve bu ortamda hangi adımlar atacağını önceden belirlemek, özellikle Rusya dış politikası hakkında yanlış anlamaların üstesinden gelmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu belgeye göre Rusya karşıdan gelen yıllarda uluslararası alanda daha aktif bir pozisyona sahip olacaktır (Monaghan, 2013: 2).

2.2. Rusya`nın Askeri Doktrini

Her ne kadar belirsiz ve teorik olsa da, Rus askeri doktrini, askeri politika ile ilgili olarak devlet içindeki ilgili tarafların fikirlerini ve tutumlarını yansıtmaktadır. Bu belge ÷lkenin tehdit algısı ve politika seçimlerini anlamak için yararlı bir araçtır (Brannon, 2009). Rusya Federasyonu'nun ilk askeri doktrini Kasım 1993'te yayımlanmıştır. Rus iç politik

savaşları doktrinin 1993 yılına kadar ilan edilmesini ertelemiştir. BDT ülkeleri için rol model olma arzusu, ulusal ordulara yönetmeclik yapmak ve rejimle uyumlu bir ordu geliştirmek, doktrinin arkaplanındaki ana motivasyonlardır (Kipp, 2011: 63).

1993 Askeri Doktrini, Atlantikçi ile Avrasyacı yaklaşımları arasında bir uzlaşmaya varmaya çalışıyor. 1993 Askeri Doktrini, Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliği ve ulusal çıkarlarının, reformları uygulayarak ve komşularıyla ve uluslararası politikada dünyanın önde gelen güçleriyle yakın ilişkiler geliştirerek, iç alanda ekonomik, politik ve sosyal sorunların çözümüne bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu belgeye göre Rusya Federasyonu, çatışmaları barışçıl yollarla çözme ilkesine bağlı kalmakta ve hiçbir devleti düşman olarak görmemektedir (The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation, 1993).

Öte yandan, belgede, ilkesel tehditler Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğü ve sınırlara bitişik olan topraklar olarak tanımlanmıştır. Çeçenya'daki askeri hareketler ve eski Sovyet cumhuriyetlerindeki Rus mevcudiyeti bu maddelerle haklı çıkarılmıştır (Brannon, 2009). Rusya Federasyonu, BDT ülkelerinin malzeme temini, teknik desteği, eğitimi, planlaması ve operasyonel komuta sorumluluğunu taşımaktadır (The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation, 1993).

2000 yılında çıkarılan askeri doktrin, Rusya Federasyonu'nun karşılaştığı iç tehditleri vurgulamaktadır. Bu belgede etnik gruplar, dini aşırıcular ve yerel kabilelerin oluşturduğu tehdit vurgulanmıştır (Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrini, 2000). Brannon (2009), en önemli gelişme nükleer silahların kullanılabilceği çatışma senaryolarının yaygınlaşması olduğunu iddia ediyor. 1993'te yayımlanan doktrinde belirtilen küresel savaşların yanı sıra, 2000 doktrininde nükleer silahların kullanılabilceği savaşlar olarak bölgesel savaşlar da yer almaktadır. Bu görüş, "terörizm karşıtı operasyonda" herhangi yabancı müdahalenin nükleer silah kullanımına neden olabileceğine işaret etmektedir. Bu açıdan, 2000 Askeri Doktrini'nin, Rusya'nın kendi etki alanına yabancı müdahaleye verdiği yanıtla ilgili 1993 askeri doktrinden daha iddialı olduğu söylenebilir (Brannon, 2009).

Daha sonraki askeri doktrin 2010'da RF'de Dimitri Medvedyev'in Cumhurbaşkanlığı döneminde kabul edilmiştir. Bu belgede güvenlik algılamaları ve düşünceleri karışık bir görünüm taşımakta ve siyasi ve askeri tehditlerin azaldığı belirtilmektedir. Öte yandan, bazı bölgelerde askeri çatışmalar ve tehditler yoğunlaşmaktadır (Haas, 2011: 1).

NATO'nun Rusya'ya yakın bölgelerdeki faaliyetleri, uluslararası terörizmin yayılması ve Rusya'nın komşu bölgelerindeki uluslararası cihatçı grupların faaliyetleri, ana dış tehditler olarak değerlendiriliyor. Rusya Federasyonu'nun egemenlik ve toprak bütünlüğünü baltalayarak devletin anayasal yapısını değiştirme girişimleri ve Rusya Federasyonu'ndaki yasadışı silahlı grupların faaliyetleri temel iç tehditler olarak kabul edilmektedir. Bu tehditlere yanıt vermek için CSTO'nun rolü belgede vurgulanmaktadır. Rusya'nın silahlı çatışmaları caydırmak ve engellemek amacıyla CSTO'ya katkıda bulunacağı belirtilmektedir (Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrini, 2010).

25 Aralık 2014 tarihinde RF Cumhurbaşkanı V. Putin, yeni Askeri Doktrini onayladı. Bu doktrinde özellikle BRICS üyesi ülkelerle işbirliğinin genişletilmesinin önemi, Abhazya ve Güney Osetya ile ilişkilerin geliştirilmesi konuları, Ukrayna ve çevresindeki durumun yanı sıra Kuzey Afrika, Suriye, Irak ve Afganistan'daki olaylarla bağlantılı olarak Rusya'ya yeni tehditler belirtilmektedir. Doktrine göre, Rusya'ya yönelik ana dış tehditlerden birisi NATO'nun doğuya doğru genişlemesidir. Temel iç tehdit ise Rusya nüfusuna, özellikle gençler üzerinde bilişim araçlarıyla etki yaparak, vatandaşların anavatanlarının korunması alanında tarihsel, manevi ve yurtsever geleneklerini baltalamayı amaçlayan faaliyetler belirtilmiştir (Galperoviç, 2014).

2.3. Rusya'nın Güvenlik Doktrini

Rusya için tüm dünyada istikrarın sağlanması için önce kendisinin ulusal güvenliğinin garanti altına alınması gerekiyor. Aksi takdirde dünyanın istikrarı söz konusu olamaz. Bu nedenle Karadeniz, Orta Asya, Ortadoğu ve hem de Kafkasya bölgelerinde istikrar ve güvenlik dünya jeopolitiğinde güvenlik yaklaşımlarının değişmesiyle direkt ilişkilidir. Dolayısıyla Rusya Batı dünyasına kendi güvenlik projesini sunmuştur (Gafarlı, 2012: 172).

RF'nin ilk Güvenlik Doktrini 1997'de kabul edilmiştir. "Dünya Topluluğunda Rusya", "Rusya'nın Ulusal Çıkarları", "RF'nin Ulusal Güvenlik Tehditleri", "RF'nin Ulusal Güvenliğinin Sağlanması" başlıklı bölümlerden oluşan bu belgede uluslararası alanın karakteristiğinin çok kutuplu bir dünyanın oluşumu yönünde eğilim gösterdiği, bu sürecin devam edeceği ve çok kutuplu dünyanın Rusya'ya küresel alanda dünya gücü olma imkanı sunacağı ileri sürülmüştür. İçinde bulunduğu uluslararası durumun RF'ye güvenliğini korumak için önemli fırsat sunduğu, fakat uluslararası tehditlerin varlığı ve iç reformların uygulanmasındaki zorluklar Rusya'nın güvenliğini korumasını

zorlaştırdığı belirtilmektedir. Doktrine göre NATO'nun doğu yönündeki genişlemesi Rusya için kabul edilemezdir ve RF'nin ulusal güvenliği için temel tehditlerden birisidir. BM gibi uluslararası, AGİT ve BDT gibi bölgesel mekanizmaların işletilmesi Rusya'nın uluslararası güvenliğinin sağlanması açısından temel araçlar olarak görülmekte ve bu araçlar hukuki ve siyasi anlamda RF'nin ulusal çıkarlarına hizmet ettiği belirtilmektedir. Doktrinde, uluslararası siyaseti meşgul eden, kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terörizm, artan bölgesel sorunlar, uyuşturucu ticareti, küresel ve çevresel sorunlar ve diğer yeni güvenlik sorunları, Rusya'ya uluslararası iktisadi ve mali kuruluşlarla ilişkilerini geliştirmesi dahil uluslararası politikada geniş perspektifler sunmakta olduğu belirtilmiştir. Batı ile ilişkilerin iktisadi ve mali yetersizlik ve teknoloji transferi başta olmakla birçok alanlarda pragmatik çizgide yürütülmek istendiği anlaşılmaktadır. Bunun yanısıra Asya-Pasifik bölgesi ile de ilişkilerin önemi vurgulanmıştır. Rusya'nın ulusal güvenliğine en önemli tehditlerden birisi ise etnik parçalanma ve iş etkenleridir. Rusya'nın çok etnikli yapısı, ulusun toplumsal katmanlarındaki kutuplaşmayı şiddetlendirdiği ve bunun ulusal güvenliğe direk tehdit oluşturduğu belirtilmiştir (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti, 1997: 50-60).

RF'nin yeni cumhurbaşkanı V. Putin'in iktidar döneminin başında, başka sözle 10 Ocak 2000 tarihinde Rusya'nın yeni Ulusal Güvenlik Doktrini kabul edilmiştir. Doktrinin giriş bölümünde RF'nin ulusal güvenliği olarak onun egemenliğinin temel taşıyıcısı, iktidarın tek kaynağı olan çokuluslu halkının güvenliği belirtilmiştir. Doktrinin birinci bölümünde uluslararası sistemde temel dönüşümlerin yaşandığı belirtilmiş, iki kutuplu sistemin çökmesi ardından ABD hegemonyası altında oluşabilecek tekkutuplu sistem ve bu sistemde Amerikan hegemonyasını kendi küçük çıkarları açısından faydalı gören ülkelerin varlığı ve bunun neden olduğu Amerikan liderliği senaryosu ele alınmış ve tehdit unsuru olarak algılanmış, ikinci senaryoda ise ekonomik ve politik entegrasyon girişimlerinin artması nedeniyle çok kutuplu bir sistemin gelişmesi gösterilmiştir. Rusya ABD liderliğindeki tek kutuplu sistemi kesinlikle kabul etmemek, aynı zamanda çok kutuplu sistemin tesis edilmesini kendi çıkarları için elzem görmektedir. Yeni doktrinde Doğu Avrupa'nın bozulan statükosunun oluşturduğu tehditler gösterilmiştir. Böylece bu doktrin Rusya'nın bundan sonra izleyeceği dış politika çizgisini belirlemek açısından da önem taşımaktadır. Doktrinde 1999 Kosova krizi ile ilgili kaygılar yansımaktadır. Rusya bu olaydan sonra AB ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesine ilk sert tepkisini göstermiştir. Doktrinde NATO'nun BM GK kararı olmadan Yugoslavya'ya müdahalesi,

BM'i pasifleştirilmesi, uluslararası hukuka saygısızlık girişimleri eleştirilmiştir. ABD'nin Avrupa ülkelerinde Füze Kalkanı Sistemleri yerleştirmesi Rusya'nın ulusal güvenliğine doğrudan tehdit olarak nitelendirilmiştir ve 1990'larda Batı'yla oluşmakta olan olumlu havanın bu tür girişimlerle ciddi şekilde bozulduğu açıklanmıştır. Doktrinde, daha önceki doktrinlerde olduğu gibi ulusal güvenliğe en önemli tehditlerden bazılarının iç sorunlardan kaynaklandığı, ekonomik, demografik, kültürel, dini ayrımcılık, etnik milliyetçilik, sınırları aşan organize suç örgütlerinin faaliyeti, dış destekli terörist gruplarının altı çizilmiştir. Rus dilli halkın korunması, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel anlaşmazlıklar ve çatışmaların varlığı, uluslararası terörizmle mücadele, nükleer ve radyoaktif güvenlik, küresel nitelik taşıyan çevresel ve ekolojik sorunlar, uyuşturucu kaçakçılığı vd. sorunlar 2000 yılı Rusya Ulusal Güvenlik Doktrini'nin temel konuları olmaya devam etmiştir (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti, 2000: 1-9, 20-24).

Ağustos 2008'de beş günlük Rusya-Gürcistan savaşından sonra Rusya'nın uluslararası ilişkilerinde önemli değişimin yaşanması bu zamana kadarki 1997 Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisinin ana çizgilerinin değiştirilmesi ihtiyacı doğurmuştur. Bu amaçla RF Cumhurbaşkanı Dimitri Medvedev tarafından 2008 yılında sunulan ve 12 Mayıs 2009'da onaylanarak yürürlüğe giren yeni güvenlik projesi "2020 Yılına Kadar Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi" adlanmaktadır (İsmayılov, 2015: 2-3). Belgenin giriş bölümünde Rusya'nın siyasi, iktisadi ve sosyal kriz durumunu aştığı, anayasal sistemin çökertilmesi veya toprak bütünlüğünün bozulması gibi temel korkuların önemli ölçüde geride bırakıldığı, çok kutuplu bir sistemde rekabet gücünün geliştirilebildiği, ulusal çıkarları destekleyecek imkan ve becerilerin güçlendirildiği ve bu nedenle bir sonraki aşamaya geçilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Yeni stratejide ulusal güvenliğin sağlanması için ekonomiye daha önemli dikkat ayrıldığı görülebilir. Bu bağlamda RF'nin büyük kaynak potansiyeli ve bu potansiyelin gerçekçi yönetiminin ülkenin küresel nüfuzunu genişletebileceği ileri sürülmüştür. Kaynaklara erişim konusunda yaşanan rekabet zamanı askeri gücün kullanımının göz ardı edilmemesi gerektiği de özellikle dikkate sunulmaktadır. Diğer belgelerde belirtildiği gibi burda da temel hususlardan birisi NATO'nun genişlemesidir (2020 Yılına Kadar Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2009).

Bu güvenlik stratejisine göre Moskova'nın kırmızı çizelgeleri ve etki hudutları belirtilmiştir. "Kırmızı sınırlar" olarak da tanımlanabilen bu hudutlar Ortadoğu, Orta

Asya, Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'dan geçmektedir. Fakat bu sınırlara Batının karışmaması NATO ve AB'nin genişlememesi anlamına geliyor. Böyle bir süreç ise sadece Yeni Atlantik Mimarisi'nde varılan anlaşmalar sonucunda elde edilebilir. Kırmızı sınırlar içerisinde ismi geçen bölgeler eski SSCB ülkeleri yerinde oluşturulan BDT ve KGAÖ olarak bilinen askeri kanadı içermektedir. Fakat dünya konjonktürü bugün Yeni Atlantik Güvenliğinin oluşumuna henüz hazır değildir. Bu proje öncelikle ABD tarafından veto edilmiştir. AB ülkeleri de böyle bir yeni güvenlik yapılanmasına destek vermemekte, fakat redd de etmemektedir (Gafarlı, 2012: 172). Bununla birlikte BM, G8, G20, BRICS gibi çok taraflı forumlarla etkileşimin geliştirilmesi gerektiği, aynı zamanda Avrasya Ekonomik Topluluğu ekonomik bütünleşmenin itici gücü, bölgesel düzeyde önemli enerji, endüstri, altyapı, su ve diğer alanlardaki ortak projelerin başlıca destekleyicisi olduğu ifade edilmiştir (2020 Yılına Kadar Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2009).

2009'dan itibaren yaşanan gelişmeler Rusya ve Batı ülkeleri arasındaki ilişkileri Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi en aşağı düzeye indirmiş, 2013'de patlak veren Ukrayna krizi ise bu ilişkileri yeni bir düzeye taşımıştır. 2014'de Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile Ukrayna krizinin yeni bir boyut kazanması, Batı ile Rusya arasındaki rekabetin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Böylece Rusya'nın ulusal güvenlik stratejisinin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Mayıs 2015'te Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri olarak görev yapan Nikolay Patruşev tarafından, ülkenin ulusal güvenlik stratejisi ve diğer güvenlik belgelerinin uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmeler ışığında gözden geçirildiğini ve Aralık 2014'de kabul edilen Rusya askeri doktrinine uygun bir şekilde yeniden düzenlendiği açıklanmıştır. Bu değişikliklerin temel nedenleri Arap Baharı, Suriye-Irak krizi ve Ukrayna'da yaşananlar olmuştur. Patruşev'e göre ABD ve NATO Rusya ile ilişkilerinde son dönemlerde saldırgan bir politika izlemekte, Rusya ile sınırları bulunan Doğu Avrupa ülkelerinde askeri sayılarını ve füze savunma sistemlerini artırmaktadır. Ayrıca 2015, Şubat ayında kabul edilen ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de Rusya'nın saldırgan tutumu ABD'nin ulusal güvenliği için tehdit olarak açıklanmıştır. Kreml de, bu yorumdan rahatsızlığını ifade etmiştir. Güvenlik stratejisinde yapılan değişikliklerde, son dönemlerde Rusya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar sonucu ülkenin ekonomi güvenliği tehdit altına alındığı da dikkate alınmıştır (İsmayılov, 2015: 6-7).

2015`de RF Cumhurbaşkanı V. Putin tarafından verilen fermanla Ulusal güvenlik Stratejisi`ne değişiklikler onaylanmıştır. Yeni strateji belgesinde uluslararası ilişkilerde güç faktörünün öneminin azalmadığı belirtilmektedir. Özellikle NATO tarafından güç gösterileri, ABD ve Batı ülkeleri destekli anayasal düzene karşı darbeler, özellikle Ukrayna`daki darbe ve hükümet değişikliğinin neden olduğu istikrarsızlık ve sonuç olarak yaşanan askeri çatışma dikkate sunulmuştur. Ortadoğu, Afrika, Güney Asya ve Kore yarımadasındaki artık var olan “sıcak çatışma alanları” ile yanısıra yenilerinin oluşmakta olmasında endişe ifade edilmiştir. Nükleer silah elde etmeye çalışan ülkelerin sayısının artması bir tehdit olarak ele alınmıştır. Tüm bunların yanısıra politik amaçlarla ekonomik araçların kullanılmasının artmakta olmasına değinilmiş ve RF`nin ulusal güvenliğine karşı tehditlerin ortadan kaldırılması amacıyla uygulanması gereken tedbirlerin temel çizgileri belirtilmiştir (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanınının 31 Aralık 2015 tarihli 683 sayılı “RF`nin Ulusal Güvenlik Stratejisi hakkında” Fermanı).

2.4. Rusya Dış Politikasının Ana Hatları

2.4.1. Atlantikçi Dış Politika (1991-1993)

SSCB`nin dağılma sürecinde ortaya çıkan, ortak insani değerlere vurgu yapan “Yeni Düşünce” anlayışının temel unsurları arasında küresel karşılıklı bağımlılık, devletlerin siyasi rejimlerini seçme özgürlüğü ve silahsızlanma prensipleri yer almaktaydı. Gorbaçov, Doğu Avrupa ülkelerinin kendi rejimlerini seçme özgürlüğüne sahip olduğunu savunmakta, herhangi bir toplumsal sistemin veya yaşam tarzının dışarıdan zorla dayatılmasının, geçmişten gelen tecrübenin de gösterdiği gibi tehlikeli sonuçlara getirip çıkarabileceğini söylemekteydi. Böylece 1989`da Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki siyasal dönüşümlere müdahil olunmamış, 1990 yılında ise Almanya`nın birleşerek NATO üyeliğine girmesine ses çıkarılmamıştır. Güvenliğin askeri güçle değil siyasi uzlaş yoluyla sağlanabileceğini ileri süren Gorbaçov, nükleer caydırıcılığın yerini nükleer silahsızlanmanın alması gerektiğini savunuyordu. 1987`de ABD ile Avrupa`daki tüm orta ve kısa menzilli füzelerin imhasını öngören anlaşmaya imza atan Gorbaçov, 1989`da Afganistan`daki Sovyet askerlerini geri çekmiş, 1990`da ise Avrupa`daki konvansiyonel güçlerin büyük kısmının kaldırılmasını öngören anlaşma imzalamıştı. SSCB başkanı Gorbaçov`un içeride uyguladığı reformları yetersiz bulan Yeltsin, 1990`da Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı olarak seçilmiş ve bunun hemen ardından RSFSC`nin egemenliğini ilan etmiştir. Böylece Rusya SSCB`den farklı bir dış politika

uygulamasını gündeme getirmiştir. Gorbaçov`la kıyasla çok daha hızlı bir şekilde liberalleşmenin sağlanmasını savunan Yeltsin, Batı yanlısı bir duruş benimsemiş, 1990 Eylül`ünde RSFSC Dışişler Bakanlığı oluşturarak Dışişler Bakanı olarak Kozirev`i görevlendirmiştir.

Yeltsin`in temel amacı, Batı tarafından SSCB`den ayrı olarak Rusya Cumhuriyeti`nin ve kendi liderliğinin tanınmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda 1991 yılının Nisan ayında Strazburg`daki Avrupa Parlamentosu, Mayıs ve Haziran`da ise Prag ve Washington`u ziyaret eden Yeltsin, 1991 yılının baharında RSFSC Yüce Sovyet Güvenlik Komitesi Başkanı Sergey Stepaşin`in Brüksel`de NATO Karargahı`na ziyarete göndermiş, bu ziyaret sırasında RSFSC`ye NATO içerisinde gözlemci statüsü verilmesini önermiştir. Fakat Batılı devletler SSCB`ye paralel olarak RSFSC yönetimi ile ilişkiler kurmakta çekimser davranmış ve Yeltsin yönetimini yalnız Ağustos Darbe Girişimi`nden sonra muhatap olarak almaya başlamışlar. Bu bağlamda “Yeni Düşünce” anlayışının bir uzantısı olarak Atlantikçi dış politika anlayışını SSCB çatısı altında etkili bir şekilde uygulayamayan Yeltsin ve ekibi, SSCB`nin 1991 Aralık ayında dağılmasıyla birlikte, 1992 yılının başlarından itibaren bu anlayışı aktif bir şekilde uygulamaya başlamışlar. Ülkeye yönelik herhangi bir dış tehdidin var olmadığına inanan, tehdidin ülke içerisindeki ekonomik çöküşten kaynaklandığını ileri süren Yeltsin yönetimi, bununla mücadele etmek için 1992 yılı boyunca Batı yanlısı bir dış politika hattı izlemiştir. Bu dış politika, SSCB`nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılmasını, ABD ile nükleer alanda yaşanan rekabetin sonlandırılmasını ve stratejik işbirliğinin geliştirilmesini, NATO ile ilişkilerin kurulmasını, BM GK`deki diğer daimi üyeler ve Avrupalılarla işbirliğinin sağlanmasını, DTÖ ve G7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngörmekteydi (Yapıcı, 2010: 276-278).

Atlantikçi dış politika çizgisinin izlendiği bir dönemde Batı ülkeleri ile ekonomik, siyasi ve hatta askeri entegrasyon projelerine öncelik verildiği için 1991-1993 yılları arasında Rus dış politika yapıcılarının SSCB`nin dağılması sonrasında Ukrayna, Kazakistan ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri, aynı zamanda Güney Kafkasya`nın yeni bağımsızlık kazanan cumhuriyetlerine öncelik verilmesi gerektiğini düşünmemişlerdir. Bu nedenle eski-SSCB cumhuriyetleri ile ilişkiler arka planda kalmıştır. Yeltsin, BDT`yi tek devlet olma dışında dost devletlerin bir araya gelmesi ve AB örneğinde bir birlik kurmasına benzetmiştir. Kozirev, yeni bağımsız devletleri dış politika önceliği olarak ele almamışsa da, BDT kurumları ile uzun süreli askeri ve ekonomik entegrasyon kurulmasını önermiştir (Özdal, 2016: 51-52).

Batı ülkeleriyle ilişkileri daha da ilerletmek amacıyla Yeltsin hükümeti, Irak, Libya ve Yugoslavya'da uygulanan BM yaptırımlarına sessiz kalmış, İran ve Hindistan'a gerçekleştirdiği silah ve teknoloji ihracına ABD tarafından getirilen kısıtlamaları kabul etmiş, Kozirev'in izlediği "evet politikası", her konuda Batı'nın, özellikle ABD'nin yaklaşımlarını desteklemekte iken, diğer bölge ve ülkeleri gözardı etmiştir. Böylece RF bağımsızlığının ilk yıllarında Batıya yönelirken, "Yakın Çevre"yi gözardı etmiştir (Yapıcı, 2010: 279).

Rusya'da Yegor Gaidar, Anatoly Chubais, Boris Fyodorov ve Boris Nemtsov'un üyesi olduğu "Doğru Yol" grubu, Gregory Yavlinsky'nin "Yabloko", Viktor Chernomyrdin'in "Anavatan Rusya" partileri ve hareketleri temel olarak Batı yönümlü dış politika, başka sözle "Atlantikçi" dış politika hattının önemli savunucularındandırlar.

1992 yılının başlarında Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi kapitalist ülke ekonomilerini model olarak alan ve ülkelere Doğu Asya politikasında öncelik tanıyan Yeltsin, Şubat 1992'de Japonya Başbakanı Kişi Miyazava'ya Japonya'yı "potansiyel bir müttefik" olarak gördüğünü açıklayan bir mektup göndermiştir. Bu yılda kurulan "Yabloko" partisinin temsilcileri, özellikle kurucusu Gregory Yavlinsky, Japonya'nın Rusya'ya büyük bir ekonomik yardım yapacağı beklentisiyle daha II. Dünya Savaşı'ndan itibaren mevcut olan dört Güney Kuril adaları sorununun Japonya lehinde çözümünü önermişler. Fakat bu toprakların ekonomik yardım karşılığında feda edilemeyeceğini iddaa eden muhalefet tarafından eleştirildikten sonra Yeltsin'in Tokyo ziyaretini ertelemesi de gündeme gelince, Batı yanlısı dış politikadan ilk geri adımlar görülmüştür (Adomeit, 1995: 46).

2.4.2. Neo-Emperyalist Eğilimler ve "Yakın Çevre" Dönemi (1993-1996)

SSCB'nin dağılmasından sonra Batı yönlü dış politika hattı uygulayan Rusya'da ilk dönemde Atlantist (Batıcı) fikirler ağırlık kazansa da, Batı ile ilişkiler açısından "romantik" olarak nitelendirilen bu dönemi eleştirenler de olmuştur. Batıyla bütünleşme çabaları kısa zamanda olumlu ekonomik ve siyasi sonuçlar vermezken ülke iç ve dış tehditlerden dolayı parçalanma eşiğine gelmiş ve bu arada Avrasyacı çevreler görüşlerini yüksek sesle dile getirmeye başlamışlar. Kısa bir zaman içerisinde Avrasyacıların

görüşleri hem devlet yönetimindeki elit üzerinde hem de muhalif çevrelerde kabul edilmiş ve devlet politikalarında yansımaya başlamıştır (Dağı, 1998: 83-87).

XIX. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ve Rus milliyetçiliğinin kendine özgü bir versiyonu olarak değerlendirilebilen Avrasyacılık düşüncesi, Avrupa değerlerinin yayılmasını tehlikeli bir tehdit olarak gören ve buna karşı direnen Rus entelektüeller tarafından yayılmıştır. Aslında bu akım özellikle 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra Avrupa'ya sığınan Rus entelektüelleri arasında daha da yaygınlaşmıştır. Onlar, tarihsel, coğrafi, dini, felsefi alanlara dayanarak eski Çarlık Rusya'sının kendisine özgü bir dünya ve kültüre sahip olduğunu savunmuşlar. Birçok Avrasyacı düşünürü göre Rusya Avrupa'ya benzemeyen, Asya ile önemli ilişkileri bulunan, ne Avrupa ne de Asya olmayan, istinai bir ülkedir. SSCB'nin dağılmasıyla Batıcı fikirler gündeme gelmişse de, kısa zamanda bu fikirlerin Rusya için yıkımdan başka bir şey olmadığı anlaşılmasıyla son bulmuştur. Amerikan ve Batı karşıtı görüşler yeniden canlanmış, ülkenin sorunlarına genel çözüm getirecek düşünceler üretilmeye başlamıştır. Avrasyacılığın yeniden doğuşu, RF'nin içerisinde bulunduğu duruma bağlanmış, özellikle çok etnikli, çok dinli bir yapıya sahip olan ülkedeki etnik temelli çatışmalar, ayrımcılık hareketlerinin baş göstermesi, parçalanma tehlikesi ve ülkenin ciddi siyasi ve ekonomik sorunlarla yüzleşmesiyle daha da gelişmiştir (Korkmaz, 2004-2005: 124).

Bu dönemde milliyetçi fikirler yaygınlaşmış ve Batıcılarla Avrasyacılar arasında Rusya'nın ulusal çıkarlarının belirlenmesi ve bu çıkarların elde edilmesinde seçilecek politikalarla ilgili fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. İç politika ve ekonomi konusunda ise her iki grup da Rusya'nın demokratikleşmesini ve piyasa ekonomisine geçiş sürecini desteklemekteydi. Bu bağlamda Yeltisin'in, 3 Mart 1994'de Rusya Güvenlik Konseyi'ndeki konuşması zamanı, Rusya'nın IMF tarafından çizilen yolla değil de kendi benimseyeceği bir yolla gideceğini açıklaması Rus ulusal kimliğinin sert bir kırılma yaşadığının göstergesiydi. Böylece 1993'den sonra yaşanan radikal değişiklikler Avrasyacılar adlanan ve Rusya'nın geleneksel değerlerine sahip çıkmasını savunan kişiler tarafından yönlendirilmiştir. Bu bağlamda Rusya, 1994 yılı boyunca çeşitli çatışmalarda dünya liderliği rolünü üstlenmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Rusya temsilcilerinin Kuzey ve Güney Yemen arasındaki savaşta hakem olarak hareket etmeleri, İsrail-Filistin barış görüşmelerine katılmaları, Bosna Hersek'te Batıyla işbirliği yerine Sırp yanlısı bir tavır sergilemeleri (Onay, 2002: 113), eski-SSCB alanında oluşan çatışma

ocaklarında arabuluculuk yapması, örneğin Dağlık Karabağ sorununun ateşkesle sonlanmasında temel aktörlerden biri olması gibi örnekler gösterilebilir.

Yeltsin`in Batı ülkelerine hitaben sıkı şekilde “Rusya`nın bir süper devlet olarak kabul edilmesi ve ona ayrıcalık tanınması gerekiyor, eski-SSCB alanındaki anlaşmazlıklara müdahalede Rusya`dan başka kimse sorumluluk alamaz ve bu bölgeye barış gücü gönderme tekeli Rusya`ya ait, NATO`ya alınacak yeni üyeler için veto hakkı isteriz, NATO`nun yeni dünya düzenine uygun bir şekilde yeni bir statü kazanması için belirli düzenlemelere ihtiyaç var, Rusya`yı G7 grubu içerisine alın” gibi talepler ileri sürmesi de yeni eğilimlerin örnekleri olmaktadır (Yalçın, 1994: 10).

1993 yılından itibaren milliyetçi bir çizginin dış politikadaki etkinliğinin arttığı en önemli kanıtı olarak 1993`te ilan edilen Dış Politika Konsepti`dir. “Yakın Çevre” Doktrini olarak da bilinen bu doktrinde Rus dış politikasının önceliği olarak BDT ülkeleri belirtilmiştir (Yapıcı, 2010: 284).

“Yakın Çevre”, Rusça “blijneye zarubejye” (ближнее зарубежье), İngilizce karşılığı “near abroad” olan kavramın Türkçeye tercümesi olup, yakın sınır ötesi anlamını ifade etmektedir. Bu kavram 1991 yılının sonu 1992 yılının başlarından itibaren eski SSCB alanında ortaya çıkan yeni bağımsız devletleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Kavram, ilk andan itibaren coğrafi olmayıp tamamen siyasi anlam yüklenerek kullanılmıştır. Finlandiya ve Polonya da RF ile sınır komşusu olmasına rağmen bu ülkeler “yakın çevre” kavramı içerisinde yer almamaktadır. Estonya, Litvanya, Letonya gibi eski SSCB üyesi olan Baltık ülkeleri “yakın çevre” olarak belirtilse de, bazen bu ülkelerin kavram dışında tutulduğu görülmüştür. Yakın çevre olarak kast edilen temel ülkeler Belarus, Ukrayna, Moldova, Merkez Asya ülkeleri Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, Güney Kafkasya`nın yeni bağımsızlık kazanmış ülkeleri Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan`dır (Alexandrovna, 2000: 118).

1993`den itibaren Rusya`nın Batı karşıtlığı ile birlikte BDT coğrafyasına yönelik iddialı çıkışları, BDT üye ülkeleri ile yakın ilişkilerin geliştirilmesi ve buna uygun olarak yakın çevresinde daha müdahaleci politika hattı izlemesi gözlemlenmektedir. Eski Sovyet coğrafyası yaşamsal çıkar alanı ilan edilmiş, bunun ardından BDT`nin güçlendirilmesi için çaba harcanmaya başlamıştır. Bu amaç kapsamında dönemin Dışişler Bakanı Kozirev, BDT`ye kendi topraklarında AGİT ve BM kararları olmaksızın barışı koruma operasyonları düzenleme yetkisi verilmesini talep etmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen

BDT içerisindeki entegrasyon güçlendirilememiş, aksi yönde gelişme yaşandığı görülmüştür. Özellikle Ukrayna, Moldova ve Türkmenistan bu entegrasyona önemli ölçüde karşı çıkmıştır (Özdal, 2016: 53).

BDT coğrafyasına yönelik politik değişime neden olan dış etkenler olarak Transdinyester'in bağımsızlığını açıklaması, Letonya ve Estonya'da Rus nüfusunun haklarının kısıtlanmaya başlanması, Gürcistan ve Tacikistan'da yaşanan iç savaşlar ve bu çatışmaların Rusya'ya sıçrayabileceği endişesi ve bu bölgede yaşayan 25 milyon Rus nüfusunun haklarının korunma isteği gösterilebilir ki, tüm bunlar Rusya'nın bölgeye yönelik daha aktif bir dış politika hattı izlemesine getirip çıkarmıştır (Yapıcı, 2010: 292).

Yeltsin, eski SSCB ülkelerine yönelik Rusya dış politikasını geliştirmek için 1994'de yeni BDT Ülkeleri İşbirliği Bakanlığı oluşturmuştur. Mayıs 2000'e kadar faaliyet gösteren bu kurumun işleri daha sonra Dışişler Bakanlığına ve Güvenlik Konseyi'ne devredilmiştir. 14 Eylül 1995'de imzalanan "Rusya ile BDT Üyesi Ülkeler Arasındaki İlişkilerde Stratejik Yol" isimli belgede Rusya'nın bölge politikasındaki öncelikler belirtilmiştir. Burada Rusya'nın yaşamsal çıkarları olarak ekonomik, savunma, güvenlik alanlarındaki ilişkiler ve eski SSCB coğrafyasındaki Rus nüfusunun korunması ilan edilmiştir (Özdal, 2016: 54).

2.4.3. Rusya'nın Avrasya Süper Gücü Olarak Dış Politikası (1996-1999)

Aralık 1995'de gerçekleştirilen Parlamento seçimlerinden sonra Rus dış politikasında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Halk Batı'ya olan tepkisini bu seçimlerde sandığa daha da açık şekilde yansıtmış ve Batıcı bir liderin yaklaşan seçimlerde tercih edilmeyeceği anlaşılmıştır. Yeltsin, yeni bir düzene geçme zorunluluğu hiss ederek strateji değişikliği yapmak zorunda kalmış, Batıcı yönetici kadroyu tasfiye etmiştir. Bu seçimlerde RF Komünist Partisi lider olarak çıkmış ve onu ise liberal sağ partisi başkanı Jirinovski izlemiştir. Bu durum, Rus halkının Sovyetler Birliği döneminde daha mutlu olduğunu düşünmeye esas vererek, piyasa ekonomisinin beklenenin aksine halkı fakirliğe sürüklemesinin ispatı olarak algılanabilir. Özellikle Sovyet döneminde "süper güç" kimliği yerini Batı karşısında ezilmişliğe bıraktığı nedeniyle Rusya halkı Komünistleri ve milliyetçileri tercih etmiş ve Rusya'nın eski rolünün restorasyonunu tevecüh görmüştür. Bu seçimlerde uğradığı yenilgiyi "Biz dersimizi aldık" diyerek yorumlayan Yeltsin,

Batıcı bir modele dayanan yolun başarısız olduğunu açıklamış ve Chernomyrdin'in de savunduğu orta yolcu siyaseti benimsemiştir (Onay, 2002: 107-113).

Bu bağlamda Ocak 1996'da Kozirev'in yerine Primakov Dışişleri Bakanı olarak atanmış ve bu Rus dış politikasında yaşanacak önemli değişikliklerin habercisi olarak algılanmıştır. Primakov, Rusya'nın yeni dış politikasının temel hedeflerinden birinin eski SSCB cumhuriyetleri ile yanısıra, Çin, Japonya ve Ortadoğu ülkeleriyle sıkı bağlar kurmak olduğunu açıklamış ve böylece, Rusya'nın Batı'nın doğu genişlemesine karşı bu politikayı dengeleyecek siyasi ve askeri ittifak arayışında olduğu işaretlerini vermiştir (Hekimoğlu, 2007: 72).

Fakat Rusya'nın ekonomik açıdan zayıflığı ve özellikle Batı'ya mali bağımlılığı dünya arenasında bağımsız şekilde faaliyetine mani olmuş, Primakov doktrini tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bu doktrin 1996-1997 yıllarında NATO'nu doğu yönündeki genişlemesi ile ilgili pazarlıklar, Kasım 1997-Mart 1998 aralığında Irak çevresinde yaşanan kriz ve 1999 Kosova krizi zamanı üç kere sınanmış ve tüm bu olaylarda Rusya, ABD ve Batı birliği ile sert tartışmalar yaşamıştır. NATO genişlemesi ve Kosova krizleri zamanı Batı birliğinin hedefine ulaşmasıyla birlikte Rusya sembolik karışıklıklarla kendini tatmin ederek geri adım atmaya mecbur kalmış, Irak krizinde ise geçici bir başarı elde edebilmiştir. Rusya'nın süper güç olma iddaası bu yenilgilerle birlikte zayıflayarak şimdilik bölgesel bir güç olma yolunda ilerlemiş, Avrasyacılığın da etkisiyle eski SSCB ülkelerinde kaybettiği etkisinin yeniden kazanılmasına odaklanılmıştır. Bu hedefe ulaşma yolunda faaliyete Orta Asya cumhuriyetlerinden başlanmıştır (Tezkan, 2001: 40).

2.4.4. Putin Dönemi Rusya Dış Politikası (1999-Günümüze Kadar)

Vladimir Putin, Ağustos 1999'da RF başbakanı olarak atandıktan sonra Rusya'nın daha da güçlendirilmesini temel hedef haline getirmiştir. Yeltsin döneminde iç politikanın şekillenmesinde rol alan kurum ve aktörler arasındaki güç mücadelesi, özellikle Kuzey Kafkasya'da yaşanan ayrımcılık hareketleri ve Çeçenistan'da yaşanan savaş, ekonomik istikrarsızlıklar gibi unsurlar Putin'in öncelikli meşguliyetini oluşturmuştur. Bu bağlamda Putin döneminde farklı aktörlerin, özellikle Yeltsin döneminde büyük yetki sahibi konumuna gelen oligarkların sınırlayıcı etkileri etki dışı bırakılmış ve bu unsurlar arasında paylaşılan siyasi güç Putin'in kendisi ve onun ekibindeki üst kademe yöneticilerin elinde toplanmıştır. Göreve başladığı günden 2 ay sonra 21 iş adamıyla bir araya gelen Putin, siyasetten çekilmelerini talep etmiş, önemli anlaşmalar imzalanırken

kendisi ile görüşmelerini önermiştir. Birçok oligark bu talepleri kabul etmişse de, söz konusu talepleri geri çevirenler, Mikhail Hadorovski örneğinde hapse atılmış veya şirketlerine el konulmuştur (Goldman, 2004).

Putin, 2000 yılının başında cumhurbaşkanı koltuğunu Yeltsin`den devraldıktan sonra Rusya, “pragmatik çıkarıcılık” olarak nitelendirilen yeni bir dış politika stratejisi uygulamaya başlamıştır. Bu dış politikanın temel hatları 2000`de imzalanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde belirtilmektedir. Bu yeni yaklaşım, liberal Dışişleri Bakanı Kozirev`in döneminden beri en köklü değişiklikleri beraberinde getirmiş, aynı zamanda Primakov döneminin politikalarıyla da bazı benzerliklere sahip olmaktadır. Fakat Primakov`dan önemli farklı, Putin`in tek kutupluluğa karşı olmasıyla birlikte, ABD`yi dışlamaya çalışmamakta, bilakis uluslararası istikrarın korunabilmesi amacıyla Rusya ve ABD arasında işbirliğini söz konusu etmektedir. Putin, Asya ülkelerine, özellikle Çin`e ağırlık vermekte, Hindistan`la ilişkilere önem vermekte, Sibiryaya ile Pasifik bölgelerinin kalkınabilmesi amacıyla Asya ekonomileri ile işbirliğini arttırmayı hedeflemektedir. Fakat Japonya ile ilişkilerin geliştirilmesine önem verilese de, Kuril adaları sorunu halen kalmaya devam etmektedir. Putin, bölgesel denge politikası uygulamaya çalışsa da, Orta Asya`daki eski SSCB ülkelerinin istikrarsız ve dış etkilere açık konumu işbirliğini önemli kılmaktadır. Bu dış etki sadece ABD veya komşulardan değil, aynı zamanda radikal dini akımlar ve organize suç örgütleri gibi devlet-dışı aktörlerde de kaynaklanmaktadır (Duncan, 2002: 21-22).

Siyaseten gücü merkezleştirmeye çalışan Putin, RF`nin yönetimi konusunda Yeltsin`den farklı bir yol izlemiştir. Özellikle Kuzey Kafkasya`daki çatışmadan kaynaklanan terör saldırıları ve 2004`deki Beslan faciasından sonra uygulanmaya konan yeni politika ile Rusya yedi federal idari bölgeye ayrılmış ve bölge valileri direk Putin tarafından atanmaya başlamıştır. Putin döneminde başlayan ikinci Çeçenistan savaşı 2009`da sonlandırılmış, Kuzey Kafkasya`daki ayrımıcılık hareketleri aşırı güç kullanımı ile kontrol altına alınmıştır. 27 Mayıs 2004 konuşması zamanı Putin, “Uzun zamandır ilk kez siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı bir ülke haline geldik. Hedefimiz Rusya`nın konumunu uluslararası alanda güçlendirmektir” demiştir. 1990-2000`li yıllarda IMF`den Rusya`ya verilen 20 milyar dolar borç 2005 itibariyle tamamen geri ödenmiş, Yeltsin`in Şok Terapi uygulamaları ile yıkılan Rusya ekonomisi kalkınmaya başlamış, 1999`da 11 milyar dolar değerindeki dış borç, 2009`da 30 milyon seviyesine inmiştir. Putin`in ikinci cumhurbaşkanlığı dönemi Rusya`nın dış politikasının temel hatları BDT ile ilişkiler,

NATO'nun genişlemesine tepki, Rusya-Batı arasındaki ilişkilerin gerilemesi, Ukrayna ve Gürcistan'la yaşanan anlaşmazlıklar ve çatışmalarla özetlenebilir. Bu bağlamda Putin'in ikinci iktidar döneminde birincinin aksine Batı ile işbirliği değil, uluslararası alanda ABD ve AB ülkeleri arasında Rusya'nın büyük güç olarak kabul ettirilmesi ve küresel sorunların çözümünde Rusya'ya yer verilmesi çabaları ile dikkat çekmektedir (Özdal, 2016: 121).

Çeçenistan Savaşı'nın ağır yükü ve ciddi bir ekonomik kriz altında 1999 Ağustos'unda başbakan olarak görevlendirilen Vladimir Vladimiroviç Putin, Yeltsin'in istifası ile birlikte 2000 Mart'ında Rusya Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. Putin bu tarihten itibaren Rusya'nın en etkin ismi hâline gelirken, zamanla dünya siyasetindeki popülaritesi de artmıştır. Özellikle dış politikada gerçekleştirdiği hamlelerle Soğuk Savaş sonrası güç kaybı yaşayan Rusya'yı küresel politikalarda yeniden söz sahibi bir devlet hâline getirmiştir.

Pavel A. Tsygankov'un ifadeleriyle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kısa süre de olsa liberal ve Batıcı bir dış politikaya yönelen Rusya, özellikle Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle daha pragmatist bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı olmasıyla birlikte Rus iç ve dış politikasında yeni bir dönem başlamıştır. 28 Haziran 2000'de yayımlanan *Dış Politika Algılaması* belgesi, çok kutupluluk ve aktif dış politika hedefi ile Putin dönemi dış politikasına yön vermiştir. Putin açısından uluslararası politikanın en önemli kavramlarını realizm ve pragmatizm oluşturmaktadır.

Sovyetler Birliği sonrası Rus dış politikasında liberalizm, realizm ve milliyetçilik tartışmaları ortaya çıkarken Putin döneminde koşullara bağlı olarak bu üç doktrinden de yararlanmış, ancak söylemler zamanla liberalizmden milliyetçiliğe doğru kaymıştır. Bundan dolayı Jouanny, Putin'in dış politika felsefesinin melez bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır.

İktidarının ilk döneminde (2000-2004) devletin herhangi bir ideoloji ile kısıtlanmasına karşı çıkan Putin, koşullara göre hareket ederek pragmatist bir anlayış benimsemiştir. Nitekim Putin'in göreve geldiği yıllarda ekonomik kriz ve Çeçenistan Savaşı ile karşı karşıya olan Rusya, bu iki büyük problemle de mücadele edebilmek için Batı ile iyi ilişkiler kurmaya ihtiyaç duymuştur. Komünizm fikrinin gerçekçi olmadığını çok sık bir şekilde dile getiren Putin, ekonomik anlamda kendisini liberal olarak

tanımlamış ve Rusya'nın Batılı standartlara ulaşması için mücadele edeceğini belirtmiştir. Nitekim bu düşünceler eşliğinde Putin, özellikle ilk döneminde yeni petrol ve doğal gaz anlaşmalarının yanı sıra Batı'dan sağladığı yatırımlarla Rus ekonomisini canlandırmaya çalışmıştır.

Vladimir Putin'in dünya görüşünde ve dış politikasında belli başlı Rus düşünür ve fikir adamlarının etkilerini görmek mümkündür. Bu anlamda Putin'in söylemlerini şekillendiren düşünürlerden biri, milliyetçi akımın simge ismi Aleksandr Soljenitsin'dir. Soljenitsin 2000 yılında Putin'in kendisini ziyareti sırasında, çevreleme politikasının teorisyeni George Kennan'a atfedilen "Rusya'nın sınırlarında yalnızca tebaası yahut düşmanları vardır." tespiti Putin'e hatırlatmış ve Rusya'nın bir NATO kuşatmasına girmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Soljenitsin, 1990'da yayımladığı *Rusya Nasıl Kurtulur?* isimli eserinde, Rusya'nın yönetimleri maliyetli ve tam olarak bir Rus devlet iktidarı için engel olarak gördüğü diğer cumhuriyetlerden ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Soljenitsin, daha sonraki eserlerinde de yeni bir Sovyetler Birliği kurmanın mantıksız olduğu üzerinde durmaktadır. Rusya'nın jeopolitik sınırlarında gerçekleşen değişimleri denetleme hakkına sahip olduğunu iddia eden Soljenitsin, Moskova'nın yeni dönemde bu denetim hakkını koruması gerektiğini dile getirmektedir.

Rus düşünür İvan İlyin'e de büyük önem veren Putin, İlyin'in Rus ordusunun tüm Rus halkının birliğini ve gücünü temsil ettiği görüşünü sıklıkla dile getirmektedir. Putin, İlyin'in "Rus ordusunun potansiyel dış tehditlere karşı hazır olması gerektiği" yönündeki düşüncelerine de konuşmalarında çok sık yer vermektedir.

Liberal ve milliyetçi olan bu melez düşünsel yapı çerçevesinde dış politikayı yönlendiren Putin, 11 Eylül sonrası terörizme karşı mücadele ve iş birliği adımlarıyla Rusya ve ABD arasındaki ilişkileri geliştirmiştir. Ancak Washington'un zamanla güvenlik politikalarında entegrasyon ve iş birliği yerine tek taraflı politik yaklaşımları benimsemeyi tercih etmesi, Putin'i fazlasıyla rahatsız etmiştir. Özellikle Moskova'nın "yakın çevresi" olarak algıladığı eski Sovyet coğrafyasında meydana gelen yönetim değişiklikleri, Putin tarafından bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir. 2003 yılında Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da ve 2005'te Kırgızistan'da gerçekleşen renkli devrimlerin yanında 2004 yılında Avrupa Birliği (AB) ve NATO'nun Baltık bölgesi ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi, Putin tarafından Rusya'yı kendi sınırlarına hapsetmeyi hedefleyen çevreleme politikasının yeni bir evresi olarak algılanmıştır.

BÖLÜM 3. RUSYA`NIN SOĞUK SAVAŞ SONRASI KAFKASYA POLİTİKASI

3.1. Rusya`nın Güney Kafkasya Politikası

Güney Kafkasya bölgesinde, aynada olduğu gibi, dünyadaki gelişmenin şu andaki aşamasının olumsuz ve olumlu fenomenleri yansıtılmaktadır. Güney Kafkasya, tüm çelişkili eğilimleriyle modern dünyanın kendine özgü bir minyatür modelidir. Ve bu, bölgenin sorunlarını araştırmanın değeri ve pratik yararındır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana (1991-2012), jeopolitik statüsündeki bölge “Sovyet Transkafkasya” dan (ortak bir ideoloji, birleşmiş Sovyet cumhuriyetlerinin birleşik siyasi, ekonomik ve sosyal sistemleriyle yakından bağlantılı) altı bağımsız bir topluluğa dönüştü. Bazıları hala uluslararası toplum tarafından tanınmayan devletler. "Sovyet Transkafkasyası" nın, beş özerk ulusal varlık içeren Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı içerdiğini hatırlayın: Abhaz ve Acara özerk cumhuriyetleri, Güney Osetya özerk bölgesi - Gürcistan SSR, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak bölge - Azerbaycan SSR. (İzzetgil, 2016: 52-53). Bugün, üç egemen devlet, Güney Kafkasya'nın nispeten küçük bir bölgesinde - Azerbaycan Cumhuriyeti (yaklaşık 8.6 milyon nüfus, 86.6 bin kilometrekarelik bir alan), Ermenistan Cumhuriyeti (3.3 milyon nüfus, 29.8 bir alan) bin kilometrekare) ve Gürcistan (yaklaşık 4.6 milyon nüfusa sahip, 57.5 bin kilometrekarelik bir alan) ve üç ilan edilmiş Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ cumhuriyeti.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, yeni bağımsız devletler inşa etmedeki zorluklar tüm eski Sovyet cumhuriyetleri için benzerdi.

Rusya küresel demokratik bağlamda, aynı zamanda dağılan askeri-politik alandaki acil güvenlik problemlerini çözerek ekonomik istikrar ve daha fazla gelişme için şartlar sağlayacaktı.

Dış çevrenin ilk aşamadaki etkisi belirleyici oldu. Batı ile “demokratik dayanışma” için bir kurs ilan eden Rus liderliği, Gürcistan, Transnistria, Dağlık Karabağ, Tacikistan çatışma bölgelerinde kitlesel kan akmasını önleme ve asgari ekonomik istikrar seviyesini korumaya yönelik olarak Ukrayna, Belarus ve Kazakistan'ın nükleer serbest statüsünü sağlama ile ilgili en acil sorunların çözülmesine odaklandı. ülkenin içinde. Güney

Kafkasya cumhuriyetleriyle Rus ilişkileri çok acı verici bir şekilde gelişti, Çeçenya'daki savaş onları olumsuz yönde etkiledi. (İzzetgil, 2016: 64).

3.1.1. Rusya-Azerbaycan İlişkileri

Bugünlerde, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ilgili olayları “imparatorluğa karşı ulusal kurtuluş hareketi” olarak nitelendiren bazı siyaset bilimcilerinin klişeleri, Merkezin “sübvansiyonlarını” kullanmayan en müreffeh cumhuriyetlerden biri olan Azerbaycan için geçerli değildir. Gerçekliğin, ev kayıtlarının ve demagojinin bezemesine rağmen, o zamanlar geleneksel olan cumhuriyet gerçekten gelişmiş bir sanayiye, güçlü bir tarımsal sektöre ve sağlam bir entelektüel potansiyele sahipti. Bakü enternasyonalizmi ile ünlüydü ve "Hazar Odessa" olarak kabul edildi. (Çernyayevski, 2003: 108).

Bununla birlikte, 1988'de Mikhail Gorbaçov tarafından gönüllülük ve demagoji atmosferinde gerçekleşen SSCB sosyopolitik sisteminin “perestroykası”, Birlik cumhuriyetlerinin idari yapısının parçalanmasına ve klanizm ile yerelliğin yeniden canlanmasına katkıda bulundu. Komşu Ermenistan'la olan kanlı etnik çatışma, Azerbaycan toplumunda büyük ölçüde Ermenilerin yaşadığı ve Sovyet öncesi dönemde “çekişme kemiği” olan Dağlık Karabağ mülkiyeti üzerindeki yıkıcı süreçlerin katalizörü oldu. Sovyet döneminde, Azerbaycan SSR'sinin bir parçası olan bu özerk bölge ile ilgili Anayasaya uygun tartışmalar kontrol altına alındı. Ancak “perestroyka” sürecinin kontrol edilemezliği, yerel seçkinlerin milliyetçi tezahürleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanma isteği, Ermeniler ile Azerbaycanlılar arasında silahlı bir çatışmaya yol açtı. Dağlık Karabağ çatışması, her iki tarafın da top ve uçak kullanımıyla hızlı bir şekilde silahlı sahneye çıktı. İki sendika cumhuriyeti arasında aslında bir savaş başladı. Gorbaçov liderliğinin çatışmayı sona erdirme yönünde sert bir çizgi alma konusundaki isteksizliği, her iki cumhuriyette milliyetçi güçleri körükledi ve Merkezin itibarının bozulmasına katkıda bulundu. Yine de, Azerbaycan halkı, yerel Halk Cephesi'nin milliyetçi temyizlerini desteklememekle birlikte Birliğin korunmasını desteklemeye devam etti. 17.03.1998 tarihinde yapılan tüm Birlik referandumunda Azerbaycan seçmenlerinin% 74.9'unun (RSFSR'de% 74'ünden fazlası) katıldığını hatırlayın. Birliğin korunması için,% 93,3'ü aleyhinde oy kullandı -% 5,8. (Gasimov, 2001-2002: 254-258).

Ülke nüfusunun ezici çoğunluğunun ruh halini ifade eden Azerbaycan Cumhurbaşkanı A. Mutalibov, 19 Ağustos 1991'de GKChP darbesinin arifesinde, Gorbaçov'un "ülkeyi anarşiye götürme" konusundaki kararsızlığını eleştirdi. Karabağ'daki durumun başka bir

ağırlaştırmasına denk gelen “August putsch” un başarısızlığından sonra, cumhuriyetteki milliyetçi yoğunluk doruğa ulaştı. (Ağacan, 2006: 24). Bu şartlar altında, Azerbaycan Yüksek Konseyi, 30 Ağustos 1991'de Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığının restorasyonu ile ilgili Deklarasyonu ve 18 Ekim 1991'de, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet bağımsızlığının restorasyonu hakkında" Anayasa Yasasını kabul etti. Milliyetçi bir coşku içinde kabul edildiğinde, güçlü bir şekilde Rus karşıtı bir yönelime sahipti. Belgede, "70 yıl boyunca,"Azerbaycan Cumhuriyeti'ne karşı bir sömürgecilik politikası izlendi, Azerbaycan'ın doğal kaynakları acımasızca sömürüldü ve milli serveti boşa harcandı, Azerbaycan halkı zulüm ve baskıya maruz kaldı, ulusal saygınlığı ihlal edildi."

Haydar Aliyev, 1993 yazında göreve başladı. hakkında. Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde Azerbaycan Devlet Başkanı o kadar çok sorun biriktirdi ki, ortaklık, işbirliği hakkında konuşmak imkansızdı. Her iki ülke de bir yüzleşme durumundaydı, mesaj alışverişi ve protesto notları durmadı. Vize rejimi uygulamak ve Azerbaycanlıların Rusya'ya girişini kısıtlamak için hazırlıklar yapıldı.

12 Aralık 1994'te, Rus ordusu Çeçenistan'da “anayasal düzeni geri getirme” yönünde aktif çabalar başlattı ve 19 Aralık'ta Rusya Azerbaycan ve Gürcistan sınırını kapattı ve böylece Azerbaycan'a ticaret ablukası uygulandı. “Ablukanın” nedeni, Bakü'nün Çeçenya'ya askeri yardım sağladığı (yabancı savaşçıları, silah kargolarını ve mühimmatı topraklarından geçirerek Azerbaycan savaşçıları vb.) Yönlendirdiği iddiasıydı.

Boris Yeltsin'in siyasi alandan ayrılmasıyla, Rus liderliği Bakü ile ilişkilerde acı noktalarını gidermek için aktif adımlar attı. Hükümetlerarası komisyonun ekonomik konulardaki çalışmaları devam etti, ticari kuruluşlar arasındaki ilişkilerde uzun süredir devam eden sorunlar ele alınmaya başlandı. 2000 yılının ortalarında Rus-Azerbaycan ilişkileri düzelmeye başladı ve Rusya Devlet Başkanı'nın Sovyet sonrası dönemde ilk resmi ziyaretini Azerbaycan'a yaptı.

Aktif "enerji diplomasisi" kullanımı, Azerbaycan ekonomisinin yükselmesine, nüfusun yaşam standardında belirgin bir artışa ve laik, demokratik bir devletin güçlenmesine katkıda bulundu.

Dış dünyayla ilişkilerde, “enerji diplomasisinin” aktif kullanımının Azerbaycan ekonomisinin yükselişine, nüfusun yaşam standardında belirgin bir artışa ve laik, demokratik bir devletin güçlenmesine katkıda bulunduğu kabul edilmelidir. Dünya

topluluğuna ve hepsinden önemlisi Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyon çabaları yoğunlaştı. Azerbaycan, dünya toplumunun güçlü ve yetkili bir üyesi oldu.

3.1.2. Rusya-Gürcistan İlişkileri

Rusya'nın Güney Kafkasya cumhuriyetlerine yönelik temel baskı araçları olarak BDT, etnik çatışmalar, askeri üsler ve enerji boru hatları gösterilebilir. Bu bağlamda Rusya-Gürcistan ilişkilerinin bu dört boyutu ele alınabilir.

Etnik çatışmalar Rusya'nın Güney Kafkasya ülkeleri üzerindeki etkili araçlarından birisi olmuştur. Çar Rusyası'nın dağılmasıyla eşzamanlı olarak Gürcistan ve Abhazya ayrı olarak bağımsızlıklarını ilan etmişler. Şubat 1918'de bu iki hükümet arasında eşit statülü devletler olarak işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Mart'ta Abhazya bolşevikleri bölgede Sovyet yönetiminin kurulmasını ve Rusya SSC'ye birleştirilmesini talep etmeye başlamışlar. Rusya'dan Abhazya'ya askeri kuvvetler getirilmiş ve Suhumi tutulmuştur. Fakat Mayıs 1918'de Gürcistan Abhazya'ya hücum etmiş ve başkenti tutmuştur. Bundan sonra Abhazya Gürcistan'ın terkinde özerk cumhuriyet olmuştur. Mart 1919'da Abhazya Ulusal Konseyi bölgenin Gürcistan devletine dahil edilmesi hakkında Anayasa kararı vermiş, 1921'de ise kabul edilen Gürcü Anayasası ile Abhazya'nın Gürcistan terkinde özerk cumhuriyet olması onaylanmıştır. Benzeri olaylar Güney Osetya'da da yaşanmıştır. 1918-1920 yıllarında bölge tamamen Gürcü yönetiminde olmuştur. Acarya ve Güney Gürcistan toprakları ise 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşmasının müddaalalarına göre Türk kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, fakat Osmanlı'nın I.Dünya Savaşı'nı kayb etmesi nedeniyle bölgeden geri çekilmişler. Mayıs 1920'de Azerbaycan'da, Aralık ayında Ermenistan'da yönetimi ele alan Sovyet kuvvetleri, Şubat 1921'de Gürcistan yönetimi devirmiş ve ülkede Sovyet hakimiyetini ilan etmiştir. Mart 1921'de Abhazya SSC ilan edilmiş, Aralık 1921'de ise hem Gürcistan hem de Abhazya SSC Güney Kafkasya SSC'nin terkinde dahil edilmişler (Meşeryakov, 2012: 124).

Güney Osetya ise Gürcistan SSC ile federatif temelde birleştirilmiş ve onun topraklarında 1922'de Gürcistan'a bağımlı Güney Osetya özerk cumhuriyeti tesis edilmiştir. 1930'da Abhazya SSC'nin statüsü küçültülmüş ve o Gürcistan SSC terkinde özerk cumhuriyet ilan edilmiştir. 1936'da ise Kafkasya SSC feshedilerek yerine Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan SSC'ler ilan edilirken Abhazya ve Acarya toprakları Gürcistan terkinde özerk cumhuriyetler, Güney Osetya ise özerk oblast olarak kalmıştır (Meşeryakov, 2012: 125).

1980'lerde SSCB'de Perestroika (Yeniden Yapılanma) döneminin başlamasıyla eşzamanlı şekilde Gürcistan'da göreceli olarak sakin olarak nitelendirilebilecek dönem sona ermiş ve ilk kez 1956'da başlamış antisovyet çıkışları bu dönemde kitlevi bir hal almıştır. Haziran 1988'de Abhazya Özerk SSC Komünist Parti konseyinde Gürcistan'dan ayrılmak istedikleri hakkında mesele kaldırmışlar. Fakat SSCB varlığı ve mevcudiyeti süresince Abhazya'ya bağımsızlık verilemeyeceği açıklanmıştır. Benzer sorunlar Güney Osetya'da da yaşanmaktaydı. Mart 1990'da Gürcistan'ın bağımsızlığının ilanı için garanti verilmesi talep edilmiş ve 1921'de Kızıl Ordu'nun ülkeye girmesi işgal olarak nitelendirilmiştir (Meşeryakov, 2012: 126-130).

Nisan 1990'da SSCB'den ayrılma prosedürü hakkında karar kabul edilmiştir. Bu karara göre SSCB'nin üyesi olan ittifak cumhuriyetleri birlikten ayrılırken özerk cumhuriyetlerin birlikte kalmak veya ayrılmak hakkında kendi seçimlerini etmek hakları tanıyordu. Bu kararın Gürcistan'ın parçalanmasına neden olacağını anlayan Gürcü milliyetçileri Güney Osetya'nın özerklik statüsünü feshetme kararı aldılar. Aynı tarihte Gürcistan yöneticisi Gamsakhurdia'nın liderliği altında "Deyirmi Masa-Bağımsız Gürcistan" bloku tesis edildi. Bu bloğun amacı Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması, bağımsızlığını ilan etmesi ve Sovyet askeri kuvvetlerinin ülkeden çıkarılması idi. Fakat Gürcü milliyetçilerinin faaliyeti sonucunda Abhazya yönetimi Ağustos 1990'da, Güney Osetya yönetimi ise Eylül 1990'da özerk cumhuriyetin bağımsızlığının tesis edilmesi hakkında karar aldılar. Bunun hemen ardından Gürcistan yönetimi kararları yasa-dışı ilan etmiş Kasım 1990'da Gürcistan SSC Gürcistan Cumhuriyeti olarak adlandırıldı. Bundan sonra, özellikle Ocak 1991'den itibaren ülkede ayrımcılık hareketlerine karşı sert tavır alınmaya başladı. 17 Mart 1991'de Gürcistan yönetimi SSCB'nin korunması hakkında halkoylamasına katılmasa da Abhazya ve Güney Osetya bu oylamaya katılmış ve Abhazlar %98,6, Güney Osetler ise %100 oranında SSCB'nin korunmasına oy vermişler. Mart ayının sonunda Gürcistan'ın bağımsızlığı hakta oylamada %98,3 oy bağımsızlıktan yana olmuştur. Fakat Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde Gürcistan'ın bağımsızlığı hakta oylama geçirilmemiştir. Oylama sonucu olarak 9 Nisan 1991'de Gürcistan resmi olarak bağımsız cumhuriyet ilan edilmiştir (Meşeryakov, 2012: 131-135).

SSCB yönetimi altındaki dönem, işgal, baskı ve terör dönemi olarak anılmaya başlamıştır. Gürcistan'ın üniter devlet olarak toprak bütünlüğünü ilan etmesiyle Abhazya ve Güney Osetya'da karışıklıklar başlamıştır. Mayıs 1991'de Gürcistan'ın ilk cumhurbaşkanı ilan edilen Gamsakhurdia döneminde ülke içerisinde de muhalif güçlerle çok sert çatışmalara

sahne olmuştur. Gamsakhudria Rusya karşıtı söylemleri ve milliyetçiliği ile belirli ölçütte Azerbaycan cumhurbaşkanı Elçibey'e benzetilebilir. Aynı dönemde Güney Osetya ve Abhazya yönetimi bağımsızlık ilan ederek Rusya SSC'ye müracaat yapmış ve onunla birleşmek hakkında kararlarını ileri sürmüşlerdi. Ocak 1992'de Güney Osetya'da yapılan halkoylamasıyla bağımsızlık ve Rusya ile birleşmek hakkı resmi olarak açıklanmıştır. Mart 1992'de Şevarnadze Gürcistan'a gelmiş ve ülkede yaşanan kaosu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Fakat Gürcistan'ın Güney Osetya politikası değişmemiştir. Gürcistan askeri kuvvetleri Güney Osetya başkenti Tsinkhvali'yi ve diğer bölgelerini kuşatmaya devam ediyordu. Nisan-Haziran 1992 arasında birkaç Oset köyü yer yüzünden silinmiş, birçok insan katledilmişti. Bunun ardınca Güney Osetya yönetimi Rusya'dan yardım isteğinde bulundu. Rusya Cumhurbaşkanı Yeltsin, Gürcistan yönetiminin yaptıklarını cinayet olarak nitelendirmiş ve Gürcistan'a karşı ekonomik yaptırımların gerektiğini öne sürmüş ve Güney Osetya yönetiminin Rusya ile birleşmek isteğinin değerlendirilebileceği açıklanmıştır. Rusya askeri kuvvetleri bölgeye gönderilmiştir.

Gürcistan tarafı Rus tanklarına ateş açtığı için Rusya da cevap ateşi açmış ve böylece durum en gergin düzeyine gelmiştir. Fakat Gürcistan Rusya ile baş edemeyeceğini anlayınca 24 Haziran 1992'de Soçi'de Yeltsin ve Şevarnadze arasında Gürcü-Oset savaşının çözümü için prensipler hakkında anlaşma imzalanmıştır. Gürcistan ateşkes ilan edilmesine, Rusya ise Tsinkhvali'ye askeri kuvvetler yerleştirmeye karar veriyordu. Fakat Gürcistan yönetiminin bu kararı zamanında uygulamaması sonucunda ateş 13 Temmuz'a kadar devam etmiş ve bununla da askeri çatışma sona ermiş ve sorunun siyasi çözüm süreci başlamıştır. Ağustos 1992'de Abhazya'da çatışma gerginleşmiş, Gürcistan bu kez buraya ordu hisseleri çıkarmıştı. 18 Ağustos'ta artık başkent Suhumi Gürcü yönetimi altına alınmıştı. Ağustos ayının sonlarında Yeltsin, savaşan tarafları ateşkese çağırmıştır. Eylül 1992'de Yeltsin ve Şevarnadze Abhazya'da ateşkes ilanı ve Gürcü askerlerinin bölgeden çıkarılması hakkında anlaşma imzaladılar. Anlaşmada göçmenlerin geri dönmesi ve bölgedeki Rus askerlerinin olaya karışmaması öngörülüyordu.

Fakat Ekim'de olayların ulusal ve milli çatışma karakteri aldığı belli olmuştu. Abhaz kuvvetleri karşı saldırıya geçerek işgal edilmiş bölgeleri geri almışlardı. Rusya bu durumda BM desteğini de alarak diplomatik baskı yapmış ve Suhumi'yi Tiflis'le barışa zorlamıştır. Fakat barış elde edilmemiştir. Aralık 1992'de Şevarnadze, "onlar savaş istiyorlar, elde edecekler" açıklaması vermiş ve hemen ardından bölgedeki Rus helikopterini düşürmüşler. Rusya'nın cevabı gecikmemiş, Abhazlar Suhumi'yi 1993'ün

başlarında ele geçirmiş, Şubat 1993`de ise Rus ve Gürcü askeri kuvvetleri arasında savaş çıkmıştır (Meşeryakov, 2012: 139- 145).

Nisan 1993`de sorunun çözümü için Rusya ve Gürcistan arasında Soçi görüşmeleri geçirilmiştir. Mayıs 1993`de Yeltsin ve Şevarnadze yeniden ateşkes anlaşması imzalamıştır. Haziran-Temmuz 1993 arasında Gürcü-Abhaz görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. 27 Temmuz`da her iki taraf ateşkes anlamasına varmışlar. Fakat Soçi anlaşması taraflarca yerine getirilmemiştir. Şubat 1994`de Şevarnadze, Moskova`nın Gürcistan`a yardım edeceği ve toprak bütünlüğünü tanıyacağı umudu ile Yeltsin`i Tiflis`e davet etti. Görüş iki ülke arasında dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği hakkında anlaşma hakkında çerçeve sazişi ile sonlandı. Anlaşmaya göre Gürcistan NATO ile işbirliği geliştirmeyeceği, Rusya ise Gürcistan`ın iç meselelerine karışmayacağı vaadi verecekti. Bu anlaşma Rusya ve Gürcistan arasında Sovyetler dönemi sonrasında imzalanan en önemli anlaşma olarak nitelendirilebilirdi. Fakat tüm olumlu yanlarına rağmen Abhazya ve Güney Osetya halklarının gelecek talilerinden endişe ederek Devlet Duması (Rusya Parlamentosu) bu anlaşmayı onaylamadı. Çerçeve sazişi ile birlikte görüş zamanı iki ülke arasında serbest ticaret ve Rusya-Gürcistan sınır kuvvetlerinin faaliyeti şartları hakkında anlaşma imzalanmıştır. Sınır anlaşmasına göre Rusya, Gürcistan-Türkiye sınırını korumayı kendi sorumluluğuna alıyor, Gürcistan egemenliğine saygı ve iç işlere karışmama vaadi veriyordu. Fakat Ermenistan`dan farklı olarak Gürcistan Türkiye`yi kendisi için tehdit olarak görmemekte ve Rus askeri varlığına endişe ile yaklaşmakta idi. Yeltsin`in 1994 ziyareti iki ülke arasında ilişkilerin kriz döneminin sonlandığına işaret ediyordu. Şubat-Mart 1994`de BM himayesinde Cenevre, New York ve Moskova`da Gürcü-Abhaz çatışmasının çözümü için müzakerelerin üçüncü turu gerçekleştirilmiştir. Mayıs 1994`de Tiflis ve Suhumi arasında ateşkes anlaşması kabul edilmiştir. Anlaşmaya göre Haziran 1994`de Abhazya`ya 3 bin kişilik BDT Kolektif Barış Gücü yerleştirildi ve onların manda süresi olarak 6 ay belirlendi. Bundan sonra Rusya-Gürcistan ilişkileri berpa olunmaya başladı. Fakat hem Rusya Gürcistan`a hem de Gürcistan Rusya`ya olan ilgisini kaybetmişti. Rusya Abhazya ve Güney Osetya sorunlarını “ne savaş, ne barış” düzeyinde tutarak Gürcistan`a baskı yapma yetkisini korumaya çalışıyordu. Bundan sonraki dönem Gürcistan`ın Batı dünyası ile işbirliğini geliştirdiği dönem olarak karakterize edilebilir. 1995-2008 yılları arasında bu durum Rusya ile ilişkilerin tamamen kopma noktasına kadar gelmişti (Meşeryakov, 2012: 146-152).

2003'te Gürcistan'da yaşanan "Gül Devrimi" ile Rusya ile ilişkiler yeni bir mecraya girmiştir. Şevarnadze'yi devirerek cumhurbaşkanı görevini ele alan Saakaşvili, ABD başta olmak üzere Batı ülkeleri ile işbirliği kurmaya başlamış, Rus nüfuzundan uzaklaşma dönemine girilmiştir. Aynı dönemde bazı Karadeniz ve Hazar havzası devletlerde yapılan toplumsal hareketler Batı yanlısı rejimlerin Rusya aleyhine güç kazanacağı endişesi uyandırmıştır. Saakaşvili bu dönemde sorunlu bölge olan Acarya üzerinde yönetimi sağlamayı başarmış, Abhazya ve Güney Osetya'da da aynısını yapacağını açıklamıştır. Güney Osetya'nın Rus yanlısı hükümetine alternatif olarak sürgünde olan bir Oset hükümeti kurdurmuş ve bölgenin bağımsızlık eğilimine karşı mücadeleye girmiştir. Abhazya'nın Yukarı Kodor bölgesine de Gürcü askerleri konuşlandırılmıştır. Bu adı BM tepkisini çekmiş, uluslararası birlik Gürcistan'ın bölgeyi silahsızlandırmasını talep etmiştir.

Rusya ise Saakaşvili'nin adımlarına sert karşı çıkarak Abhazya ve Güney Osetya'yı desteklemiştir. Güney Osetya, Rusya terkinde özerk cumhuriyet statüsü olan Kuzey Osetya ile birleşmek arzusunda, Abhazya ise bağımsızlık mücadelesi vermekte idi. Uluslararası hukuk açısından Gürcistan bu topraklarda egemenliğe sahip olsa da, fiili olarak burda kontrol sahibi olmamaktadır. 2004'de Gürcistan'ın NATO'ya Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı sunması ve bu askeri örgüte katılım yönünde adım atması Rusya'yı daha da endişelendirmiştir. Bundan sonra ilişkilerde ard arda sorunlar yaşanmaya başlamıştır. 22 Ocak 2006'da Osetya'daki Rus-Gürcü sınırında Rusya'dan Gürcistan ve Ermenistan'a doğalgaz taşıyan boru hatlarının patlatılması Gürcistan'a Rusya'dan elektrik taşıyan hatlar da saldırıya uğramıştır. Enerji sıkıntısı yaşayan Gürcistan sorunu Azerbaycan'dan enerji almakla çözebilmiştir. Gürcistan tarafı sorumluluğu Rusya üzerine atmaya çalışsa da Rusya bunu yalanlamıştır. Rusya, Mart 2006'da Gürcistan'dan maden suyu ve şarap ithalatını durdurmuş, bu da Gürcü şarap ticaretine büyük darbe vurmuştur.

Abhaz ve Osetlere kolay şekilde vize veren Rusya, Gürcülere sıkıntılar yaşatmıştır. 4.5 milyon civarı nüfusu varken 500 bin civarda vatandaşı Rusya'da çalışan ve her yıl bu yolla 600 milyon-1.5 milyar gelir elde eden Gürcistan için bu da önemli darbe olmuştur. İlişkilerin kötüleşmesini engellemek için 13 Haziran 2006'da Putin ve Saakaşvili Moskova'da görüşse de, 27 Eylül 2006'da yaşanan daha bir olay ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. 4 Rus subayı casusluk adıyla Tiflis'te tutuklandıktan sonra Rusya Tiflis büyükelçisi Kovalenko'yu geri çağırılmış ve büyükelçilik boşaltılmıştır. NATO'yla

ilişkilerin daha da sıkılaştığı bir dönemde böyle bir kopma Rusya'nın Gürcistan'a yönelik ağır yaptırımlarına getirip çıkarmıştır. Aynı dönemde Gürcistan'daki Rus askeri üsleri de tahliye kararı durdurulmuştur. Fakat az sonra, Ocak 2007'de Rusya tahliyenin devam ettirilmesi emrini vermiştir. İlişkilerdeki son darbe olayı ise, Tiflis yönetiminin Ağustos 2007'de iki Rus savaş uçağının Gürcistan hava sahasını ihlal etmesi ve 70 kiloluk bir bomba fırlatması, bu nedenle Rusya'yı saldırganlıkla suçlamasıyla ilgilidir. Rusya bu suçlamayı reddetmişse de, Gürcistan ısrarında devam etmiştir. 26 Ağustos'ta daha bir hava sahası ihlali konusu gündeme gelmiş, yayınlanan habere göre Rus uçaklarından birisi Gürcü uçaksavarları tarafından düşürülmüştür. Rusya bunu yalanlarken, Rusya yanlısı Abhazya Genelkurmay Başkanı tarafından bu haber doğrulanmıştır (Yağcı, 2008: 1-4).

Gürcistan'daki "Gül Devrimi", ardından Rusya'ya karşı ciddi başkaldırı, Kosova'nın Rusya müttefiki olan Sırbistan'dan ayrılması, ABD'nin Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya füzeler yerleştirmesi gibi Batı yayılcılığını engelleyemeyen Rusya, Batı ile Gürcistan üzerinden hesaplaşmaya karar almıştır. Gürcistan'ın hava sahası ihlal edilmiş, ayrılıkçı bölgelere yakın yerleşim birimleri taciz edilmiş, iç politika aktörleri kışkırtılarak kargaşa ortamı oluşturulmuştur. Tüm bunlara rağmen Gürcistan Batı, özellikle ABD ile ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir (Yılmaz, 2010: 31).

Rusya, Batıyla bütünleşme çabası içerisinde olan Gürcistan'ın, kendine göre bu sadakatsizliğini, Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrımcılık hareketine destek vererek cezalandırmayı başarmıştır. 2008'de bu iki bölge Rusya tarafından bağımsız devlet olarak tanınmıştır (Kantarıcı, 2006: 106).

Rusya Gürcistan'la bağımsızlık sonrası dönemde bir kaç kez karşı-karşıya gelmiştir. Bu karşılaşmalardan en gergini 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan savaşıdır. Rusya 1979 yılından itibaren 2008'de ilk kez ulusal sınırlarını aşarak herhangi bir yabancı ülkeye karşı askeri kuvvet kullanıyordu. Gürcistan'ın Batı yönlü tavrı karşısında sessiz kalmayan Rusya etnik çatışmaları kullanmıştır (Cornell ve Starr, 2015: 3).

Kasım 2006'da Güney Osetya'da bağımsızlık uğruna halkoylaması geçirilmiş ve %99 bağımsızlıktan yana oy vermiştir. Gürcistan'ın bu kararı tanımaması ve Batılı devletlerle işbirliğini geliştirmesi Rusya tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. Rusya Temmuz 2008'de Gürcistan'la sınır bölgesinde askeri hazırlık çalışmaları gerçekleştirmiş, sınır bölgesine 8000 kişilik asker çıkarmıştır. Bununla aynı zamanda 1000 kişilik ABD, 600

kişilik Gürcistan, ve az sayıda Ermenistan, Azerbaycan ve Ukrayna askerlerinin birlikte tatbikatı yapılmıştır. Fakat savaş sırasında yabancı güçlerin hepsi Gürcistan'ı terketmişti. 7 Ağustos'ta Saakaşvili Güney Osetya'nın merkezi Tsinkhvali'ye Gürcü askerlerinin hareket etmesi emrini vermiştir. Bölgeyi korumak amacıyla Rusya da Gürcistan'a karşı çıkmış ve savaşa başlamıştır. Savaş Güney Osetya'da geçse de Gürcistan'ın Gori şehri de Rus uçakları tarafından bombalanmış, Poti limanı ablukaya alınmış, Gürcistan deniz kuvvetleri zarar görmüştür. 12 Ağustos'ta "5 günlük savaş" durdurulmuş, Rusya ise 25 Ağustos 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını resmi olarak tanımıştır. Savaş süresince ne BM ne de NATO doğrudan taraf almamış ve Gürcistan'ı desteklememiştir (Nichol, 2008: 3-6). Saakaşvili ve Gürcistan ABD tarafından yalnız bırakılmıştır. Fakat savaşı başlatan taraf Gürcistan olsa da, Rusya'nın tepkisi üzerine durulmuştur.

Rusya-Gürcistan ilişkilerinin diğer bir boyutu BDT kapsamında ele alınabilir. 1993 yılında BDT'ye üye olsa da, Gürcistan, RF'nin BDT kapsamında ilişkilerin geliştirilmesine ve merkezileştirme çabalarına önemli ölçüde karşı duran ülkelerin başında gelmektedir. Bu ülkeler BDT içinde alternatif bir yapılanma oluşturmuş, bu yapılanmasının ismi ise üyelerinin baş harflerinden oluşmaktadır: GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova). Bu direnç BDT'nin etkinliğini önemli ölçüde sınırlandırabilmiştir (Ağacan, 2006: 23).

Güney Kafkasya'daki Rus askeri üsleri bölge jeopolitiği açısından önemli bir konu olarak nitelendirilmektedir. Rusya'nın Gürcistan'da 2 üssü olsa da, Gürcistan hükümetinin talebi üzerine bu üsler kapatılmıştır. Rusya bu süreci durdurmaya çalışsa da Gürcistan'daki Rus askeri üslerinin kapatılması geri dönülmez bir aşamaya gelmiştir. 31 Mart 2006'da yapılan anlaşmaya göre Ahılale üssü en geç halde 31 Aralık 2007'de, Batum üssü ise 2008 yılının sonunda kapatılmalıydı. Fakat Gürcistan'ın Batı yönlü dış politika izlemesi sonucu olarak Abhazya ve Güney Osetya sorunu kabartılmış ve 2008'de Rusya-Gürcistan savaşı yaşanmıştır. Bundan sonra Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'da güvenlik ve istikrarı koruma adına asker konuşlandırmış, bunun yanısıra 2010 yılında Abhazya'da askeri üs kurulması ile ilgili Abhazya yönetimi ile anlaşma imzalanmıştır (Ağacan, 2006: 24; İzzetgil, 2016: 65).

Rusya, enerji kaynaklarını her zaman politik baskı aracı olarak kullanmıştır. Bu bağlamda Azerbaycan'da enerji kaynaklarının Batıya yeni boru hatlarıyla ihracı Rusya'nın etkisinin

azaltılması açısından önem taşımaktadır. BTC ve BTE projelerinin gerçekleşmesiyle Gürcistan'ın da Rusya'dan enerji bağımlılığı önemli ölçüde azalmıştır (Ağacan, 2006: 24). Enerjide Rusya'ya bağımlılığı kalmayan Gürcistan'a karşı yaptırım gücü kalmayan Rusya, bu ülkeye askeri müdahale yapmak zorunda kalmıştır.

2008'den sonra Rusya-Gürcistan ilişkileri gergin olarak kalmaya devam ediyordu. Önceleri Rusya suçlanmaktaysa, Kasım 2008'de "Amnesty International" "5 günlük savaş"ta Gürcistan yetkililerinin de suçlu ve sorumlu olduğu hakkında açıklama vermiştir. Avrupa'dan destek alamayan Saakaşvili ABD'ye yönelmiş ve Ocak 2009'da Tiflis ve Washington arasında Stratejik işbirliği hakkında tüzük imzalanmıştır. Nisan 2009'dan itibaren Gürcistan kendi topraklarında NATO yıllık tatbikatlar başlattı ve bu Rusya'nın sert tepkisine neden oldu (Meşeryakov, 2012: 172).

2012'de iki ülke arasında ilişkiler normalleşme sürecine girmiş, Aralık 2012'de savaştan sonra ilk kez Rusya ve Gürcistan temsilcileri görüşmüş ve ilişkilerin iyileştirilmesi konusunu müzakere etmişlr. 9 Mart 2018'de ise Gürcistan Başbakanı Giorgi Kvirikaşvili resmi olarak Rusya ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesine hazır olduklarını açıklamıştır (<http://tass.com/politics/993616/amp>, 01.12.2018).

3.1.3. Rusya-Ermenistan İlişkileri

Ermenistan, Çar Rusyası'nın yıkılmasıyla 1918-1920 yılları arasında bağımsızlık kazansa da, gerçek bağımsızlığına Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1991'de kavuşmuştur. Kasım 1920'ye kadar ülkeyi burjuva-milliyetçi daşnaklar yönetmiş, bu ise komşu Azerbaycan'la ve Gürcistan'la bir çok askeri çatışmalara neden olmuştur. Aynı dönemde Ermeni-Türk karşıdurması da güçlenmiştir. Yalnız Kasım 1920'de daşnak hükümetinin devrilmesi ve Ermenistan'da Sovyet yönetimi kurulması ile ülkenin durumu iyileşmeye başlamıştır. 1921'de Moskova Konferansı'nda Türkiye ile SSCB arasında imzalanan anlaşmaya göre Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Türkiye ile sınırları belirlenmiştir. Böylece Rusya, Ermeni güvenliği ve sınırlarının temel garanti haline gelmiştir. SSCB'nin dağılması döneminin başlangıcında, başka sözle Gorbaçov döneminde Ermenistan'da da durum aniden sertleşmiştir. Ekonomik gerileme fonunda ülkede milliyetçilik duygularının kabarması Dağlık Karabağ'da 1987'de Ermeni-Azerbaycanlı karşıdurmasının gerginleşmesine getirip çıkarmıştır. 1988'de Ermenistan'da "Karabağ" komitesi oluşturulmuş, komünist etkisi giderek azalmaya başlamıştır.

Komitenin başkanlarından birisi gelecekte Ermenistan cumhurbaşkanı olacak Levon Ter-Petrosyan atanmıştır. 1988'de Erivan'da antisovyet çıkışlar kitlevi karakter almış, Petrosyan ve ekibi huzursuzluk çıkarma ve etnik nefreti kışkırtmak suçuyla hapsedilmiş ve sadece birkaç ay sonra Batılı hukuk müdafaa kurumlarının tepkisi ile Salı verilmişler. 1989'da Petrosyan Ermenistan SSC Ali Sovyeti millet vekili seçilmiş, Kasım'da ise artık Ermeni ulusal hareketinin öncüllüğünü yapmaktaydı. 1990 yılının başlarında SSCB yönetimi Dağlık Karabağ konusunda Ermeni tarafının pozisyonunu desteklemeye başlamıştır. Fakat Ermeni milliyetçileri Moskova ile anlaşmaya varmaktan vaz geçerek ülkedeki durumu gerginleştirmeye devam ediyorlardı. Ağustos 1990'da Petrosyan Ermenistan SSC Ali Sovyeti başkanı seçiliyor. Onun inisiyatifi ile hemen Ermenistan SSC'nin bağımsızlığını ilan eden Anayasa kanunu kabul ediliyor ve SSCB'nin diğer bağımsızlığını ilan eden devletleri ile direk ilişkiler kuruluyor. Bu andan itibaren Ermenistan yönetimi tamamen anti-Sovyet bir tavır takınıyor. 17 Mart 1991'de Erivan SSCB'nin varlığının korunması hakkında referanduma katılmaktan vaz geçiyor. Aynı zamanda Ermeni diasporunun da yardımı ile Ermenistan yönetimi ABD ve diğer Batılı devletler tarafından devletin tanınması için temel hazırlamakta idi. 21 Eylül 1991'de ülkenin SSCB'den ayrılması ve tam şekilde bağımsızlığını ilan etmesi hakkında referandum geçiriliyor. Ekim'de ise Petrosyan Ermenistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak seçiliyor. Fakat bağımsızlıktan sonra Ermenistan'ın diğer SSCB ülkeleri ile, özellikle Rusya ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin korunmasının önemini fark ederek entegrasyon projelerine yaklaşımını değiştirmiştir. Diğer ülkelerden farklı olarak Ermenistan BDT'ye üyelik meselesinden hiç kuşku duymamış ve 21 Aralık 1991'de kuruma üye olmuştur. Bundan sonra Rusya ve Ermenistan arasındaki ilişkiler uluslararası karakter almıştır (Meşeryakov, 2012: 86-88).

SSCB'nin dağılmasından sonra iki ülke arasındaki ilişkiler birçok unsurların da etkisiyle gelişim göstermekteydi. Moskova ve Erivan sıkı tarihsel bağlara sahip idiler, Ermenilerin büyük kısmının zihninde Rusya hala Ermeni halkının temel koruyucusu olarak kalmakta idi. Rusya ile ekonomik ilişkilerin korunması ise Ermenistan'ın dağılma durumunda olan ekonomisi nedeniyle hayati önem taşımaktaydı. Askeri açıdan Rusya, Ermenistan'ın herhangi bir çatışma halinde, özellikle Ankara ile çatışması halinde temel dayacağı olabilirdi. Rusya'nın Ermenistan'a yönelik tavrı ise geleneksel olarak devam ediyor, bu ise Erivan'ın Dağlık Karabağ'la bağlı politikasına onay vermek demek oluyor ve Bakü'nün çıkarlarının gözardı edilmesine neden oluyordu. Bu politika birçok açıdan

Rusya'nın Batı'nın ekonomik yardımına ihtiyaç duyması ve Ermeni diasporunun Batı ülkelerindeki rolü ile ilgili idi. Birçok birlik ülkelerinden farklı olarak Ermenistan 1990-1991'li yıllarda Rusya SSC ile herhangi ikitaraflı anlaşma imzalamamış, fakat SSCB'nin tam olarak Aralık 1991'de feshedilmesinden sonra Yeltsin ve Petrosyan arasında Dostluk Antlaşması ve karşılıklı güvenlik hakkında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre taraflar birbirinin egemenliğine saygı ile yaklaşmakta, her hangi dış tehdit durumunda ise bir birine yardım etmek vaadi veriyorlardı. Bunun yanısıra iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik önem taşımaya başlamış, Ermenistan kendi topraklarında Rusya'nın askeri üslerini konuşlandırmasına izin vermişti. 1992 yılı boyunca iki ülke arasında ilişkiler tüm alanlarda geliştirilmiş, Ermenistan ise kendi sırasıyla Rusya'nın BDT kapsamında entegrasyon inisyatiflerini desteklemiştir. Şubat 1992'de Ermenistan Belovejsk ve Alma-Ata Antlaşmalarını onaylayan ilk ülkelerden biri olmuş, Mayıs 1992'de ise Karşılıklı Güvenlik Antlaşması'nı imzalayarak BDT'nin askeri kanadının kurucu üyelerinden birisi konumunu kazanmıştır. Eylül 1992'de Erivan Rusya'yla serbest ticaret anlaşması ve her iki ülkede ticari temsilciliklerin tesis edilmesi hakkında anlaşma imzalamış ve iki ülke arasında ekonomik ilişkiler geliştirilmeye başlamıştır. Serbest ticaret uygulamasına artık Mart 1993'den başlansa da fakat ticari temsilciliklerin tesisi 2006'da gerçekleştirilebilmiştir. Aralık 1992'de her iki taraf Konsolosluk hakkında anlaşmayı uygulamaya başlamış, fakat resmi olarak Ermenistan'ın Sankt-Petersburg'da, Rusya'nın ise Gümrü'de resmi konsolosluğu 2000 yılında tesis edilmiştir. 1992'de Azerbaycan'da milliyetçi yönetimin iktidarı ele alması, özellikle Ebülfez Elçibey'in cumhurbaşkanlığı ile Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin kötüleşmesi nedeniyle Rusya-Ermenistan ilişkileri Güney Kafkasya'da daha da ilerletilmiştir. 1994 yılının başlarına kadar Rusya Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarında ilerlemesine ve işgal politikasına resmen hiçbir tepki göstermemiştir. İlişkileri daha da yüksek noktaya taşımak ve etki alanını güçlendirmek amacıyla Eylül 1993'de Rusya, Ermenistan'la merkezi bankalar arasında anlaşma imzalanmasını teşvik etmekte, Ermenistan'ın yeni Rus rublesi alanına girmesine çalışmaktaydı. Fakat bu anlaşma yürürlüğe girmemiş ve artık Kasım 1993'de Ermenistan kendi ulusal parasını işleme koymuştur. Bununla birlikte, ekonomik kriz yaşamasına rağmen Rusya, Ermenistan'a ekonomik yardım etmekten vaz geçmemiştir. Mart 1994'de Rusya, Ermenistan'daki nükleer elektrik istasyonunun işletimini, başka ifadeyle nükleer yakıt elde edilmesinden mühendis-tekniği yardıma kadar geniş yelpazede işbirliğini öngören anlaşma imzalamıştır. Bu istasyon sayesinde 1995'de Ermenistan enerji

yetersizliği sorununu çözebilmiş, böylece ülke ekonomisi devamlı ekonomik krizden çıkmıştır (Meşeryakov, 2012: 88-90).

Ermenistan'daki Metsamor Nükleer Elektrik İstasyonu 1988'de yaşanan deprem sonucu kapatılmak zorunda kalmıştır. Bu istasyon o ana kadar Ermenistan enerji ihtiyacının %36'sını karşılamakta idi. Deprem sonrası Ermenistan önemli oranda Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden getirilen Türkmenistan doğalgazına muhtaç kalmıştı. Yerel kaynakları kullanarak Ermenistan enerji ihtiyacının sadece %12-15'ini karşılayabiliyordu. Fakat 1994'de imzalanan anlaşma bu ihtiyacın azaltılmasında önemli rol oynadı (Drezner, 1999: 176).

Ermenistan üzerindeki etki gücünün farkında olan Rusya, Dağlık Karabağ ateşkesi ve barışının elde olunması için Mayıs 1994'de Ermenistan'a diplomatik baskı yapmaya başlamıştır. Bu, Rusya-Ermenistan ilişkileri için ilk önemli sınav olarak nitelendirilebilir. Fakat Türkiye ve Azerbaycan tarafından abluka, İran tarafından ise çelişkili bir pozisyonun söz konusu olduğu bir durumda olan Ermenistan, Rusya ile ilişkilerin kötüleşmesini göze alamazdı. Bu politikanın doğruluğu artık iki ay sonra belirtilerini göstermekteydi. Şöyle ki, Haziran 1994'de Türkiye Silahlı Kuvvetleri'nin eski Genelkurmay Başkanı D. Güreş Bakü'ye ziyareti zamanı gerekli olursa Türk askerlerinin Dağlık Karabağ'a yürütülebileceğini açıklamıştır. Ermenistan'da büyük endişe uyandıran bu açıklamaya Rusya'nın cevabı gecikmemiştir: Rus diplomatları bildirmişler ki, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki çıkarları Türkiye'den daha önemlidir ve Ankara hiçbir zaman tektaraflı olarak Azerbaycan'a veya herhangi diğer bölge ülkesine kendi askerlerini yürütemez, hatta bu hakta BM GK kararı olsa bile. Ağustos 1994'de Rusya Federal sınır hizmetleri başkanı A. Nikolayev Erivan'a ziyaret yaparak Ermeni-Türk ve Ermeni-İran sınırlarının ortak şekilde korunması ve bu amaçla bölgeye Özel Rus sınır kuvvetlerinin konuşlandırılması hakkında anlaşma imzalamıştır. Böylece, Rusya, Ankara ile çatışma olması ihtimaline karşın Ermenistan'daki çıkarlarından taviz vermeyeceğini açıkca ortaya koymuştur. Mart 1995'de Ermsnitan'daki Rus askeri üslerinin tesisi hakta anlaşma ile ikitaraflı askeri ilişkiler yüksek düzeye çıkarılmıştır. Mart 1996'da ise ikitaraflı ekonomik-ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi hakkında anlaşma imzalanmıştır (Meşeryakov, 2012: 90-93).

Rusya Dağlık Karabağ'da ateşkesin elde olunmasından sonraki süreçte de Ermenistan'ı desteklemiştir. Her ne kadar 1996'da gerçekleştirilen Lizbon Konferansı'nda Ermeni

askerlerinin Dağlık Karabağ'dan çekilmesi hakkında karara arka çıksa da, Rusya, bu konuda tarafını Ermenistan'dan yana belirlemiştir. Petrosyan döneminde Ermenistan'ın Türkiye ile kara sınır kapatılmış, böylece Türkiye ile herhangi bir normalleşme sürecine seçenek bırakılmamıştır. 1998'de Robert Koçaryan yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiş, fakat onun döneminde de Dağlık Karabağ konusunda herhangi ilerleme kaydedilememiştir. Bu durum Ermenistan'ı Rusya'ya daha da bağımlı bir hale getirmiştir. Dağlık Karabağ konusunda anlaşma isteği ülkedeki taraflar arasında anlaşmazlığa yol açmaktadır. Örneğin 1999'da böyle bir girişim 9 parlamenterinin öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. NATO ile ilişkilerin kurulması da Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle boşa çıkmıştır. 2008'de cumhurbaşkanı olarak seçilen Serj Sarkisyan döneminde de herhangi değişiklik olmamıştır. 2008'de Rusya-Gürcistan savaşından sonraki süreçte Dağlık Karabağ'la ilgili çözüme yönelik çalışmalar başlatılsa da, diğer yandan Güney Kafkasya'da Ermenistan'ın Rusya için önemini göstermiştir. Ermenistan, Gürcistan'la bu savaştan ekonomik açıdan olumsuz etkilenmiştir. Çünkü ülke ticaretinde önemli bir yere sahip olan Gürcistan hattı kapanmıştır. Ermenistan, Rusya'ya geçiş için Batum ve Poti limanlarını kullanmakta idi, fakat savaş nedeniyle bu geçişler kapatılmıştır. Halen de Ermenistan bu hattı kullanamamaktadır. 2010 yılında Ermenistan'la daha 1995'da 25 yıl süreliğine imzalanan askeri üss hakkında anlaşma, 2044 yılına kadar uzatılmıştır. Böylece Ermenistan'da Rus üslerinin varlığı adeta daimi bir hale gelmiştir (Mutlu, 2014: 2-4).

Rusya günümüzdeki Ermenistan'ı hem siyasi hem askeri olarak beslemektedir. Ermenistan'la Rusya arasındaki ilişkiler Rusya'nın Erivan üzerindeki "hegemon güç" olmasına bir örnek olabilir. Moskova öncüllüğünde tesis edilen ve "entegrasyonist bir proje" olarak nitelendirilen Avrasya Ekonomik Birliği'ne Ermenistan'ın da 10 Ekim 2014 tarihinde katılması ve %57 oranında iç kamuoyu desteğinin alınması Rusya'nın ülkede sadece dış politika ve güvenlik bağlamında değil hem de iç politika ve sosyal alanda da etkin olduğunun kanıtıdır (Mutlu, 2014: 1).

23 Aralık 2015'de Rusya ve Ermenistan Ortak Hava Müdafaa Sistemi hakkında anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma gereği Ermenistan'ın hava koruması daha da güçlenmiştir. Bundan başka 2016'nın başlarında Rusya, Rus silahlarını, özellikle 70-90 km'lik atış gücü olan Smerç (Tornado) roketlerini ve İgla-S tanışabilir hava füze hücumlarından savunma sistemlerini satın almak için Erivan'a 200 milyon dolarlık borç vermiştir. Fakat 2 Nisan 2016'da Dağlık Karabağ'la ilgili Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan dört günlük savaşta Rusya Ermenistan tarafından değil, AGİT Misk Grubu çerçevesinde

bir arabulucu olarak tavrı takınmış ve savaş taraflarını masaya oturtmak için çaba harcamıştır. Sonuç olarak Azerbaycan ve Ermenistan ateşkesi berpa etmeği kabul etmişler. Ermenistan'ı silahla teçhiz etmesine rağmen, Azerbaycan da Rusya'dan 5 yılda (2011-2016) 4 milyar dolarlık silah satın almıştır. Böylelikle, görülüyor ki, Rusya'nın Azerbaycan'ı silahla teçhiz etmesi sadece kendi ekonomik çıkarlarıyla ilgilidir. Sonuç olarak Rusya'nın KGTÖ çerçevesinde Ermenistan'la askeri işbirliğinde tarafların farklı çıkarları bulunmaktadır. Ermenistan kendi askeri kapasitesini yükseltmek isterken, Rusya Güney Kafkasya'da kendi etkisini korumak niyetindedir (Arynbek, 2016: 1).

Kasım 2016'da Rusya ve Ermenistan arasında ortak askeri kuvvetlerin oluşturulması hakkında hükümet teklifi Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin tarafından kabul edildi ve Ekim 2017'de Ermenistan parlamentosu tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Fakat 2018'de Ermenistan'da yaşanan hükümet değişikliği sonucu Serj Sarkisyan'ın halk darbesi ile 9 Nisan 2018'de görevden uzaklaştırılarak yerine Cumhurbaşkanı olarak Armen Sarkisyan, 23 Nisan'da ise yeni görevi olan Başbakanlıktan uzaklaştırılarak yerine Nikol Paşinyan'ın getirilmesi iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur. Rusya bu devrimin iç sorunlarla ilgili olduğunu bilse de bir "renkli devrim" olarak sonuçlanmasından endişe etmektedir. Paşinyan, devrimden sonra Moskova'yı bunun herhangi bir jeopolitik değişiklik anlamına gelmediğine inandırmaya çalışmıştır. O, Ermenistan'ın AEB'den çıkmayacağını ve bunun günümüz realitesine uymadığını açıklamıştır. Aynı zamanda KGTÖ üyeliğinin de Dağlık Karabağ konusunda Ermenistan'ın güvenliğini sağladığı için ülke çıkarlarına uygun olduğunu belirtmiştir. Fakat "renkli devrim"ler her ne kadar liderleri Rusya'ya karşı dostçasına davransa da, dış politikada kamu oyunun artan etkisinin göstergesi olup, Rusya nüfuz alanında Batı etkisinin yayılmasına işaret etmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar Ermenistan'ın hazırki hükümeti Batı ile ilişkiler geliştirmeye çalışsa da Gürcistan örneğinin tekrarlanmayacağı ve Rusya ile önemli stratejik ilişkilerin korunacağı beklenmektedir (Huseynov ve Rzayev, 2018).

3.2. Rusya'nın Kuzey Kafkasya Politikası

1920-1921 yıllarında Kafkasya'nın Sovyetleşmesi ile yanısıra bölgenin yeni politik, iktisadi, kültürel ve coğrafi bölünme süreci başlamıştır. Önce Kuzey ve Güney Kafkasya ayrılmış, Kuzey Kafkasya halklarının ortak çabasıyla 11 Mayıs 1918'de kurulan "Birleşik Dağlı Cumhuriyeti" isimli devlet feshedilmiş, resmi dili olan Kumuk dilinin mevcut

statüsü kaldırılmış, halklara otonom haklar verilmiş, alfabesi olmayanlar için suni alfabe oluşturulmuştur. Böylelikle kültürel coğrafyanın yerini çok sayıda özerk yapı alışı, Kuzey Kafkasya birlikteliği parçalanmış ve bölgenin Rus yönetimine girmesi için zemin hazırlanmıştır (İbrahimli, 2001: 83).

1924-1936 yılları arasında Kuzey Kafkasya 7 ayrı özerk cumhuriyet ve özerk bölgeye ayrılmış, Kafkas halkları ve Türk kaivmleri ise ayrı ayrı değil karma milletlere bölünmüştür, örneğin Kabartay-Balkar ve Karaçay-Çerkez (Kantaracı, 2006: 33).

Aslında Kuzey Kafkasya kimliği ne etnik bilinç ne de dağlı oluşlarıyla açıklanamaz. Onlar kendilerini genel bir Kuzey Kafkasya bilinç ile tanımlamakta, bu süreçte özel rol oynayan olarlar olarak ise II. Dünya Savaşı sırasında, yani 1944`de Karaçay, İnguş, Balkar ve Çeçenlerin Almanlarla işbirliği yapma nedeniyle sürgün edilmesidir. Fakat sürgünün temel nedeni Kafkasya`daki potansiyel isyanların önlenmesi ve bölgedeki Türk sempatanlığının yok edilmesiydi. 1956`da Kruşçev yönetimi sürgündeki halkların kendi topraklarına geri dönmelerine izin verdiyse de, bu süreç de sorunsuz geçmedi ve geri dönen topluluklar bu defa da buralara yerleştirilen topluluklarla karşı karşıya kaldılar. Daha sonralar bu sorun Kuzey Kafkasya`da etnik-dini farklılık temelinde çeşitli çatışmalara neden olmuştur (Özgen, 1998: 152-153).

Günümüzde Kuzey Kafkasya Rusya Federasyonu sınırları içerisinde bulunmaktadır. 2000`de Putin iktidara geldikten sonra Rusya`da bazı yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiş, ülke 7 bölgeye ayrılmıştır. Kuzey Kafkasya`da bulunan cumhuriyetler şunlardır: Adige Cumhuriyeti, Çeçenistan Cumhuriyeti, İnguşetya Cumhuriyeti, Dağıstan Cumhuriyeti, Kuzey Osetya Cumhuriyeti, Kabarday-Balkar Cumhuriyeti ve Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti. Yeni değişime göre Kuzey Kafkasya bölgesinin ismi değiştirilmiş ve Güney Rusya yapılmıştır. Burda iki husus dikkati çekmektedir: birincisi psikolojik baksı, ikincisi artık Kafkasya yoktur ve Güney Rusya vardır. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya coğrafi olarak güneye doğru büyütülmüş, bu yeni idari yapı içerisinde Rus nüfusu çoğunluğu oluşturulmuştur (Kanbolat, 2006: 90).

Kuzey Kafkasya`da bulunan özerk cumhuriyetler arasındaki bölgelere Rus nüfusu yerleştirilerek Rus etki alanları yaratılmıştır. Bu durum cumhuriyetler arasındaki etkileşimi ve muhtemel birliği engellemek amacı taşımaktadır. Diğer husus ise özerk cumhuriyetlerin siyasi iktidarlarının Ruslarla paylaşılmış olmasıdır. Çünkü bu cumhuriyetlerde büyük oranda Rus yaşamaktadır (Özgen, 1998: 213).

Rusya, Kafkasya bölgesinde özellikle bölgenin kaynakları üzerinde tekeline kaybetmemek amacıyla her türlü siyasi, askeri ve diplomatik araçları kullanmaktadır. Bu çerçevede Rusya, BDT çatısı altında bölge devletlerini toplamakta, iç işlere müdahalelerde bulunmakta, Rus askerlerini bölgeye yerleştirmekte, etnik çatışmaları körüklemekte ve özellikle Kuzey Kafkasya`da Vahhabilere geleneksel İslamcılarını çatıştırarak yönetimi elde tutacak politikalar izlemektedir (Demirağ, 2003: 80).

Kuzey Kafkasya, Hazar Denizi bölgesini, dolayısıyla Orta Asya`yı Karadeniz`e, oradan da Avrupa`ya birleştiren önemli transit yolları üzerinde bulunduğu için askeri hareket ve genel olarak stratejik açıdan önemli bir bölgedir. RF, artık Güney Kafkasya`da istediği kadar silah biriktiremediği için Kuzey Kafkasya bu açıdan Rus askerleri için bir yığınak haline gelmektedir. Kuzey Kafkasya`da yaşanan yerel gerginlikleri bahane eden Rusya, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması`nın (AKKA) silah limitlerine uymayarak bu bölgeye büyük oranda silah yerleştirmektedir (Toumarkine, 2001).

Çeçenistan dışında diğer cumhuriyetlerin RF`ye karşı ciddi bir muhalefeti bulunmamaktadır. Bu cumhuriyetlerin gerek SSCB`nin dağılması gerekse Rusya`ya bağımlılık konusunda herhangi bir tereddüt göstermedikleri gözlemlenmiştir. Bu bölgede tam şekilde Rusya hakimiyeti hiss edilmektedir. Zaman zaman bazı halklar buna karşı çıkmaya çalışsa, yaşadıkları haksızlıkları dile geitirse de, günümüzdek Rusya güdümünde kalmaktalar (Yalçınkaya, 2006: 54).

Çeçenler diğer halklardan farklı olarak RF`den ayrılmak için büyük çaba harcamışlardı. Yeltsin döneminde Rusya`nın Kuzey Kafkasya üzerindeki yönetimi tam olarak berpa edilmesi amacıyla savaş başlatılmıştır. İlk Çeçen savaşı 1994-1996 yıllarını kapsamış ve RF ile İçkeriya Çeçen Cumhuriyeti arasında yaşanmıştır. 1991`de Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyetinin milliyetçi başkanı Govhar Dudayev, İçkerya Çeçen Cumhuriyeti`nin bağımsızlığını ilan etti. 1991-1994 yıllarında bölgeden binlerle Rus ve diğer kökenli halklar kovuldu. Aralık 1994`de Kremlin Dudayev`e karşı askeri kuvvetler gönderdi ve fakat savaş kolay olmadı ve iki yıl sürdü. 1996`da imzalanan Hasavyurt Anlaşmasına göre Rusya Çeçenistan`dan askeri kuvvetlerini geri çekmeyi kabul etti. 1997`de Çeçen cumhurbaşkanı Maşkadov, Yeltsin`le iki ülke arasında eşit, karşılıklı faydaya dayalı ilişkiler hakkında barış anlaşması imzaladı. Moskova, Çeçenistan`ın bağımsızlığını “de-facto” (faktiki olarak, hukuki ve resmi olarak değil) tanımış oldu. Fakat Çeçenistan`ın muhtemel bağımsızlığı Rusya için büyük tehlike olarak algılanıyor, diğer Kuzey

Kafkasya cumhuriyetleri için bir örnek olacağından endişe ediliyordu. Aynı zamanda bu savaş sonucunda Rusya'nın petrol hatları tehlike altına girmiştir. Bağımsız Çeçenistan'ın varlığı Bakü-Novorossiysk petrol boru hattında Rusya'nın tekelinin kırılması demek olabilirdi. "Rusya Hazar enerji politikasında aktif bir aktör olmak istiyorsa Çeçenistan'ı yönetebilmelidir" düşüncesi hükmediyordu. 1999'da Dağıstan'ın Çeçen kuvvetleri tarafından işgali ve Moskova'daki bombardımanlar Putin'e Çeçenistan'a karşı saldırıya geçmeye neden sundu. Ruslar I.savaştan farklı olarak burda daha hazırlıklı idiler ve bu defa savaşı zaferle sonlandırdılar. 23 Mart 2003'de yeni Çeçen Anayasası kabul edildi ve 2 Nisan'da yürürlüğe girdi. Bu Anayasa'ya göre Çeçenistan'a Rusya terkinde büyük bir özerklik statüsü veriliyordu. 2006'dan itibaren Çeçen isyancılar ve Rus kuvvetleri arasında çatışmalar düşük bir düzeye indirilebilmiştir. Bölgede istikrarın sağlanması amacıyla Rusya kendine sadık yönetimi iktidara getirdi. Rusya yönümlü Ahmet Kadirov, o öldürüldükten sonra ise oğlu Ramzan Kadirov Çeçenistan'ın cumhurbaşkanı olarak seçildiler. Çeçenistan'da durum sabitleştirilse de diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde, özellikle İnguşetya, Karaçay-Çerkez ve Kabarday-Balkar'da işsizlik, rüşvet, ekonomik kriz nedeniyle karışıklık yaşanmıştır. Moskova Kuzey Kafkasya'da iyi yönetim amacıyla yumuşak-güç politikası uygulamaya başlamıştır. Özellikle işsizlik düzeyinin azaltılması ve bölgenin sosyal-ekonomik durumunun iyileştirilmesi için çaba harcanıyor. Özellikle Rusya'ya direk bağımlı yönetimlerin iş başına getirilmesi ile tüm bölgenin "Çeçenistanlaştırılması" politikası uygulanıyor. Bu terim bölge yönetimlerinin Rusya'ya sadık liderlerle donatılması için- kullanılmaktadır (Tekir, 2014: 74-81).

Kuzey Kafkasya'daki askeri çatışmalar Rusya'ya müdahale olanağı sağlamaktadır. Örnek olarak Çeçenistan savaşı sürecinde Rusya, Gürcistan'dan Çeçenleri kendisine vermesini talep etmiş, Gürcülerin Çeçenlere yardım ettiği ve silahlandığı iddalarını ileri sürmüş ve Gürcistan yönetimini sürekli bu konuda eleştirmiştir. Rusya, Gürcistan'dan birkaç Çeçen alarak anlaşmazlık çözülmüştür. Benzer olay Azerbaycan'la da yaşanmış ve Rusya, Azerbaycan'dan Çeçenleri teslim etmelerini sağlamıştır. Bu ise Azerbaycan'la Çeçenistan arasında gerginliğin oluşuma getirip çıkarmıştır. İkinci Çeçen Savaşı öncesinde de Dağıstan'la Çeçenistan arasında çıkardığı çatışma bunun güzel bir örneği olabilir (İbrahimli, 2001: 65).

BÖLÜM 4. RUSYA'NIN AZERBAJCAN'LA İLİŞKİLERİNİN TEMEL HATLARI (İLHAM ALİYEV'A KADARKİ DÖNEM)

4.1. Ayaz Mutallibov Dönemi İkili İlişkiler

Diğer Transkafkasya cumhuriyetleri gibi Azerbaycan da Rus İmparatorluğunun çöküşünün bir sonucu olarak Mayıs 1918'de dünya siyasi haritasında ortaya çıktı. Nisan 1920'ye kadar, ülke Müsavat milliyetçi hükümeti tarafından yönetildi. 1920 yılında bolşevikler Azerbaycanda Sovyet hükümeti kurdular. Bu dönem Kafkasya'daki devrimci ayaklanmalar bağlamında, Dağlık Karabağ ve çevresine sahip olma hakkı için Ermeni-Azerbaycan çatışması şiddetlenmişti. Orta Çağ'da başlayan ve on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların başında yoğunlaşan bu çatışma, bir dizi olumsuz faktörün etkilerinden kaynaklanmaktadır: Ermenilerin Azerbaycanlı nüfusunun Hıristiyan Rusya'nın himayesinde ayrıcalıklı bir grup olarak algılanması; Ermeni ve Azerbaycan halklarının sınırlı yaşam alanı; Ermeni genç burjuvazisinin yaşadığı güçlü rekabet; vasıfsız Azerbaycanlı işçilerin ve Ermeni girişimcilerin çıkar çatışması; Milliyetçi duygular alanında hızlı büyüme (Swietochowsky, 2001: 11-24). Dağlık Karabağ anlaşmazlığı ancak 1922-1923 yıllarında, Azerbaycan ve Ermenistan SSC'lerinin Transkafkasya SFSC ve daha sonra Sovyetler Birliği'ne girmesinden sonra durduruldu. Sovyet makamlarının kararları ile, Azerbaycanlıların bulunduğu bölgelerde 2 devlet kuruldu. Sovyetler tarafından Azerbaycan SSC ve ona bağlı Nahçıvan özerk bölgesinin hukuku dayanağı oluşturuldu. Sovyetler aynı zamanda Ermeniler yaşayan arazilerde Ermenistan SSC ile birlikte Azerbaycana verilen Dağlık Karabağ özerk oblastı kurdu. Sonuç olarak, Bolşevik liderler Ermeniler ve Azerbaycanlılar arasında bir tarafın diğer tarafa üstünlüğünü veya bir tarafın zayıflamasına izin vermeme politikasıyla bölgedeki Sovyetleşmeye karşı genel direniş olasılığını önledi. Perestroika'nın başlangıcı ve İttifak Merkezi kontrolünün Transkafkasya'da zayıflamasıyla birlikte Azerbaycan'da ve Ermenistan'da milliyetçi bir duygu dalgası ortaya çıktı. Aynı zamanda, Ermeni radikalleri başlangıçta Azerbaycanlı komşularına göre çok daha saldırgan davranıyordu: Ermenistan ile Dağlık Karabağ'ın birleşmesini talep eden mektuplar Erivan'dan Moskova'ya gelmeye başladı, Ağustos 1987'de, Ermenistan SSC Bilimler Akademisi sadece Dağlık Karabağ'ın değil aynı zamanda Nahçıvan'ın da Ermenistan'a katılması hakkında dilekçe hazırladı. Ekim 1987'de, Azerbaycan'ın kuzeybatısında bulunan ve tamamı Ermenilerden oluşan Chardaklı köyü sakinleri yerel devlet çiftliğine etnik bir Azerbaycan müdürünün

atanmasını kabul etmeyi reddetti, bu da Azerbaycan liderliğinin baskıcı eylemlerine neden olmuştur. Chardaklı'deki haberler hızla Erivan'a ulaştı ve binlerce gösterici şehrin sokaklarına döküldü. Bu durum karşısında İttifak Merkezi'nin olanlara cevap vermemesi Gorbaçov'un Dağlık Karabağ'ı Erivan'ın kontrolü altında tutması hakkında söylentilere sebep oldu. Chardaklı'deki olaylardan sonra Ermenistanda yaşayan Azerbaycanlılar hükümet tarafından zulme maruz kaldılar; Birçoğu cumhuriyetten ayrılmaya ve Sumgayit'e taşınmaya zorlandı. Şubat 1988'de Dağlık Karabağ'da Bakü'nün kültürel ve ekonomik politikalarına karşı gösteriler başladı. Bundan sonra Dağlık Karabağ Yüksek Sovyeti Ermenistan, Azerbaycan ve SSCB Yüksek Sovyetleri'nden Dağlık Karabağ'ın özerk oblastının Ermenistan'a devredilmesini isteyen kararı kabul etti. Bu şartların yerine getirilmesi için Erivan'da "Karabağ" adını taşıyan komite kuruldu. Şubat ayı sonlarında Dağlık Karabağ özerkliğinin idari merkezi olan Stepanakert'te ve Karabağ sınırına yakın bir Azerbaycan yerleşmesi olan Ağdam'da kurbanları birkaç Azerbaycanlı olan Ermeni-Azerbaycan çatışmaları yaşandı. Buna karşılık, 27-29 Şubat 1988'de baskıyla Ermenistandan ayrılma zorunda Azerbaycanlı mülteciler Sumgayit'te 26 Ermeni'nin ölümü ile biten bir pogrom düzenledi. Bundan sonra Dağlık Karabağ sorununun çözülme süreci geri dönülemez hale geldi. Kasım 1988'de Bakü'de toplu mitingler yapıldı, Ermeniler Gence'den kovuldu ve Erivan'da etnik çatışmalar yaşandı. Böylece, Azerbaycan'dan Ermenistan'a ve Ermenistan'dan Azerbaycan'a çok sayıda mülteci akını başlandı. Mayıs 1989'da Dağlık Karabağ kentlerinde sokak çatışmaları tekrarlanmaya başladı. 1989 baharında ve yazında, Azerbaycan'ın Shaumyan bölgesinde yaşayan Ermeniler ilk silahlı müfrezeleri yarattılar. Azerbaycan ve Ermenistan'da büyük milliyetçi örgütlerin oluşumu başlandı. Erivan'da Ermeni Ulusal Hareketi diğer muhalefet gruplarıyla birleşmiş olan Karabağ halk komitesi oluşturuldu. Azerbaycan'da cumhuriyetin hızlı demokratikleşmesi taraftarı olan Halk Cephesi'nin örgütsel kongresi düzenlendi. Kongrede Karabağ meselesinde pasif olduğu için iktidardaki Komünist Partiyi keskin bir şekilde eleştirdi. Bunu takiben Halk Cephesi Azerbaycan'ın SSCB'den ayrılması ve Sovyet-İran sınırının her iki tarafında bulunan azerbaycanlılar arasında temas kurulması hakkında politikasını ilan etti (De Waal, 2005).

Milliyetçi sloganların başarılı şekilde manipüle edilmesi, Karabağ Ermenilerine karşı uzlaşmazlık ve Moskovanın onlara karşı tarafsız tutumu Halk Cephesinin hızla Azerbaycan'ın en popüler gücü ve onun başkanı Ebülfez Elçibey'in iktidar için en önemli lider olmasına sebep oldu. 1989 yılının ikinci yarısında Dağlık Karabağ'daki silahlı

gruplar arasındaki ateşkesin bozulması düzenli hale geldi ve Sovyet Ordusunun özerklikte kontrolü elinde tutma çabaları sonuçsuz kaldı. Kasım 1989'da Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'ndeki Müttefik Merkezi'nin bir yıl önce getirdiği doğrudan yönetim iptal edildi ve bölge kendi haline bırakıldı. Aralık ayında Ermenistan SSC'nin Yüksek Sovyeti Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a dahil olduğunu ilan etti (Cornell, 1999: 443).

Buna karşılık Ocak 1990'da Azerbaycanlı milliyetçiler, Azerbaycan'ın Ermeni nüfuslu bölgelerinde etnik temizlik yaptılar. Bakü'de, hükümet karşıtı bir gösteri kitlesel pogromlara dönüştü. Azerbaycan'ın Halk Cephesi bu isyanları kınadı ve hükümeti kasıtlı eylemsizlik yapmasıyla suçladı. Çatışmanın daha da artmasını önlemek ve Halk Cephesinin Sovyet hükümetini devirmesini önlemek için İttifak Merkezi Ermenistan-Azerbaycan çatışmasında ilk defa olarak sert bir adıma el atarak Bakü'ye 29 bin asker yolladı. Hareket eden her şeyi öldürmek için ateş etme emirleri alan Sovyet ordusu son derece acımasızca davrandı, bunun sonucu olarak başkentte ve cumhuriyetin diğer şehirlerinde yaklaşık 200 kişi öldü, 700'den fazla kişi yaralandı (Mamedov, 2010). Aynı zamanda Dağlık Karabağ'a birkaç bin asker getirildi, ancak orada Bakü'de olduğu gibi sivillerin kanı dökülmedi.

Sovyet liderleri Bakü'deki etnik çatışmaların daha önce benzeri görülmemiş bir ölçekte bastırılması nedeniyle eylemlerini haklı çıkarmaya çalışsa da, isyanları bastırmanın yöntemi, Moskova'nın 1990 başlarında Dağlık Karabağ sorununda Ermeni yanlı politika aldığını gösterdi. Moskova Erivan'daki ayaklanmalara tarafsız bakarken ordunun Azerbaycan başkentine bu politikanın oluşturulduğu kanaatine varmak mümkündür. Sovyet ordusunun gösterdiği aşırı şiddet nedeniyle hiç kimse cezalandırılmadı. Ne var ki, Moskova'nın konumu, Erivan'ın gözünde politikasının popülaritesinin artmasına katkıda bulunmadı ve Ermenistan'dan Dağlık Karabağ'a silah verilmesi gittikçe arttı. Bu durum İttifak Merkezinin görüşlerini bir ölçüde değişmesine neden oldu. Merkezin kararıyla Moskova'ya tam sadakatini ifade eden A.N. Mutallibov Azerbaycan Komünist Partisi'nin yeni başkanlığına seçildi.

1990 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Ayaz Mutalibovun siyasi kariyeri hızla büyüdü: Mayıs ayında Ayaz Mütellibov Azerbaycan Cumhurbaşkanı seçildi ve Temmuz ayında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Politik Bürosu üyesi seçildi. Buna rağmen Karabağda çatışma bölgesindeki durum kötüye gitmeye başladı; Moskova Ağustos 1990 yılından itibaren silahlı çatışmaların tam ölçekli düşmanlıklara dönüştüğü

Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ üzerinde kontrolü kaybetti. 1990-1991 yıllarında Azerbaycanlı politikacılar SSCB'nin reformu çalışmalarına aktif olarak katıldı. Gelecekteki Birlik Devletinin siyasi yapısının tartışılması sırasında A.N. Mutalibov SSCB'nin değişimini bir konfederatif kuruluş haline getirerek, Azerbaycan'ın temsilcilerini ülkenin önde gelen bakanlıklarına ve bakanlıklarına vermesi gerektiğini savundu. 17 Mart 1991'de, Sovyetler Birliği'nin kaderi ile ilgili bir referandum yapıldı ve Azerbaycan'daki seçmenlerin % 93.3'ü birliyin varlığının devamına oy verdi (Pravda, 27 Mart 1991). Referandum sonuçlarına göre A.N. Mutalibov, yeni bir Birlik Anlaşmasını imzalamaya hazır olduğunu ifade etti (Pravda, 25 Nisan 1991).

Azerbaycan politikacılarının 1991 yılı 19-21 Ağustosda oluşturulan Acil Durum Komitesinin darbesine ve Gorbaçov'un istifasına olan tutumu iyimserdi. İranda ziyarette bulunan Mutalibov Acil Durum Komitesinin Bakü'ye Karabağ ayrılıkçılarını yenme konusunda daha etkili bir destek sağlayabileceğini düşünmekteydi. Buna rağmen Mütalibov darbeni destekleyecek herhangi bir açıklama yapmadı. Bu da kendisinin darbenin başarısızlığı sonrasında makamında kalmasına neden oldu. 30 Ağustos 1991'de Azerbaycan Yüksek Sovyeti Bağımsızlığının Restorasyonu Hakkında Deklarasyonu kabul etti. Buna karşılık Karabağ Ulusal Konseyi Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi ve Azerbaycan'ın Shaumyan bölgesi topraklarında bağımsızlığını ilan etti. Bu, silahlı çatışmanın daha da artmasına neden oldu. Karabağ Ermenilerinin arkasında ne kadar güçlü bir gücün bulunduğunu gören Azerbaycan hükümeti devlet içindeki tüm askeri teçhizatları ulusallaştırmaya karar verdi ve Azerbaycan askerlerini Sovyet ordusundan mümkün olan en kısa sürede ulusal silahlı kuvvetlerin saflarına geçmeye çağırdı (Cornell, 1999: 443).

Bu zamandan itibaren Mütalibov güçlü muhalefet partisi konumunda bulunan Azerbaycan Halk Cephesinin retoriğini kullanarak Rusya karşıtı politika izlemeye başladı. Mütalibov 18 Ekim 1991'de Rusya'nın son iki yüzyıl boyunca Azerbaycan halkına yönelik politikasını çok ağır bir şekilde eleştirerek Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden tesis etmek için Anayasa Davasını imzaladı: "27-28 Nisan 1920'de Rusya SFSC, uluslararası hukuk normlarını kaba bir şekilde ihlal ederek silahlı kuvvetlerinin bir kısmını Azerbaycan'a getirmiş, egemen Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarını işgal etmiş, yasal olarak seçilmiş makamları zorla devirmiş ve Azerbaycan halkının büyük fedakârlıkları ile elde ettiği bağımsızlığa son vermiştir. Takiben yetmiş yıl boyunca, Azerbaycan Cumhuriyeti'ne karşı bir sömürgecilik politikası uygulanmış, Azerbaycan'ın

doğal kaynakları acımasızca sömürülmüş, Azerbaycan halkı zulüm görmüş ve bastırılmıştır.” Kasım 1991'de, Azerbaycan parlamentosu Dağlık Karabağ'ı özerklik statüsünü ortadan kaldırarak bölgenin arazilerini komşu rayonlar arasında bölüştürdü (Potier, 2001: 7).

Fiili olarak bölgeyi uzun süre kontrol edemeyen Bakü için bu karar sadece resmi kağıtlarda kaldı. Aralık 1991'de, Dağlık Karabağ'da devlet bağımsızlığı konusunda bir referandum yapıldı; Küçük Azeri azınlığı tarafından boykot edilen bu oylamada yer alan neredeyse tüm seçmenler cumhuriyetin bağımsızlığını desteklediler (Potier, 2001: 8).

Böylelikle Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasındaki siyasi bölünme tamamlandı: Stepanakert Ermenistanın bir parçası olmak istemedi ve tam bağımsızlık kazanmak için savaşıma başladı. Bu zamana kadar Ermenistan Dağlık Karabağ'ın Ermeni etnik nüfusunun kendi kaderini tayin hakkını desteklemesine rağmen “de jure” olarak Dağlık Karabağ sorununda taraf olmamıştır. Bağımsızlık ilan edilmesine rağmen Azerbaycan Karabağ konusunu askeri çerçevede halletmeye hazır değildi. Rusya, Ukrayna ve Belarus liderleri tarafından Sovyetlerin dağılmasına neden olan “Belojevsk Anlaşması”nın yapılmasını Azerbaycan beklemiyordu. Sonuç olarak, 21 Aralık 1991'de Ayaz Mutalibov, BDT'nin oluşumuna ilişkin Almatı Anlaşması'nı imzalama zorunda kaldı (Brzezinski, 1997: 47).

Rusya ve Azerbaycan ilişkileri artık devletlerarası düzeyde devam edecekti. Azerbaycan yönetimi, “Belojevsk Anlaşması”nın yapılması Rusya Cumhurbaşkanı olan Yeltsinin dış politika öncelikleri arasında Bakü'yle dostane ilişkiler yapmayacağını anladı. Buna rağmen Ayaz Mutalibov yine de, Rusya'nın Azerbaycan devletini tehdit eden Karabağ sorununun çözümünde tarafsız bir arabulucu olarak hareket etmeye hazır olduğuna güveniyordu. Ancak Rusya 1991 yılı Aralık ayından itibaren Karabağ'da Sovyetlerin dağılmasıyla oluşan büyük bir güç boşluğunu doldurmakta zorlandı. Bu zamandan itibaren Moskova yıl sonuna kadar bölgedeki durumu etkilemek için küçük bir fırsatı bile yakalayamadı. Bu durumun kontrolden çıkmasına ve Karabağ'da bulunan Ermeni çetelerinin bir belirleyici üstünlük sağlamasına neden oldu. Azerbaycan kendi ordusunu oluştururken Ermeni çeteler Azerbaycanlı yaşayan bir kaç yerleşim alanlarını ele geçirerek etnik temizlik yaptı. 26 Şubat 1992 gecesini Ermeni birlikleri, merkez Stepanakert'e 10 km uzaklıktaki Azerbaycan Hocalı şehrine soykırım olarak nitelendirilebilen bir saldırı başlattı. Saldırı sırasında kentte bulunan 7 bin kişiden 603

kadarı ketledildi , binden fazla kişi yaralandı, rehin alındı veya kaçırıldı (Norin, 2017: 149).

Rusya yönetimi bu faciayla ilgili hiç bir açıklamaya gerek duymadı; Ne cumhurbaşkanı, ne Rusya Yüksek Sovyeti ne de Rusya Dışişleri Bakanlığından konuyla ilgili herhangi bir özel açıklama yapılmadı. Moskova'nın pozisyonu, Bakü tarafından Ermeni saldırganlığına sessiz bir destek ve zor bir durumda olan Azerbaycanı yüzüstü bırakma olarak algılandı (Furman ve Abasov, 2001: 143).

Hocalı'daki trajedi beklenildiği gibi Azerbaycan halkında güçlü bir tepkiye neden oldu. 1992 yılının Mart ayında Bakü'de iktidara karşı sayısız miting düzenlendi ve bunun sonucunda cumhurbaşkanı Ayaz Mutalibov istifaya zorlandı. Parlamento başkanı olan Yagub Mammadov Geçici devlet başkanı ilan olundu. Yagub Mammadov Mutalibov gibi devlet otoritelerinde güçlü bir desteğe malik bir lider değildi. Yagub Mammadov Karabağ sorununu halletme ve Halk Cephesi partisinin iktidara giden yoluna izin vermemek politikası açısından Ayaz Mutalibovdan farklı değildi. Selefi gibi Yagub Mammadov Moskova'dan destek alacağına umut ediyordu: “Karabağ sorununu çözmenin anahtarı Moskova'da bulunuyor..... Yeltsine şöyle demek yeterlidir: Rusya, güney sınırlarında olan çatışmalara kayıtsız değil, Ermenistan-Azerbaycan ihtilafının devam etmesi Rusyanın politikası açısından uygun değil ve ve her iki tarafı da düşmanlığı durdurmaya çağırıyorum... Bu söyleneceği takdirde yarın çatışmaların sona ereceğine inanıyorum” (Furman ve Abasov, 2001: 144-145).

Buna rağmen Yagub Mammadov'un Moskova'nın yardımına dair umutları gerçekleşmedi. Yagub Mammadov'un yönetimi döneminde Rusya ile alınan tek önemli adım Nisan 1992'de Rusya ve Azerbaycan arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması olmuştur. İlgili protokolde Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin toprak bütünlüğü ilkelerine ve mevcut sınırların dokunulmazlığına dayalı olacağını belirtilmiştir (Uluslararası Antlaşmaların Bülteni, 1993).

Bu sadece ikili işbirliği bağlamında Moskova'nın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü kabul ettiği anlamına geliyordu. Buna rağmen Moskova üçüncü ülkeler arasındaki toprak anlaşmazlıkları ve etnik çatışmalar açısından Azerbaycanayasal destek sözü vermedi. Sonuç olarak, Ermeni güçleri Azerbaycanlılara yönelik saldırılarını sürdürdüler ve 1992'de Dağlık Karabağ'daki son Azerbaycanlı yerleşim yeri olan Şuşayı ele geçirdiler. Bu olaylar Ayaz Mütelibov taraftarları tarafından Hocalı'daki trajediden sorumlu

olmadığını kanıt olarak gösterildi ve Mütelibovun yeniden cumhurbaşkanı makamının geri verilmesi istendi. 14 Mayıs'ta ise Milli Meclis, nisabın yokluğunda Mütelibovun istifası ile ilgili kararı kanunsuz ilan ederek ve makamı kendisine geri verildi. Parlamentodan eslinlenen darbe sonucunda ülkede durum karıştı. 15 Mayıs'ta Halk Cephesi'nin üyeleri parlamento binasını ve başkanlık sarayını ele geçirdi. Bu durum karşısında yeniden istifa eden Mütelibov aceleyle Moskova'ya askeri bir uçakla uçtu. Azerbaycanın ilk Cumhurbaşkanı o dönemden itibaren Moskovada yaşamaktadır.

4.2. Ebülfez Elçibey Dönemi İkili İlişkiler

Mütelibovun istifası sonrası Mütelibov yönümlü politikanın destekçisi Yagub Mammadov da makamı bıraktığını açıkladı. Azerbaycan'ın geçici cumhurbaşkanı Halk Cephesi'nin bir üyesi olan İsa Gambar seçildi. Bu zamana kadar, Ermeni güçleri Dağlık Karabağ sınırlarını aşarak Laçın şehrini ele geçirmiş, Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasında koridor böylece açılmıştı. Ülkenin bir kısmının işgali sırasında ve derin ulusal kriz geçiren Azerbaycanda 7 Haziran 1992'de, Azerbaycan Halk Cephesi'nin Başkanı Ebülfez Elçibey tarafından kazanılan cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı (Furman ve Abasov, 2001: 148-149).

Azerbaycan milliyetçilerinin önderinin ana görevleri cumhuriyetin toprak bütünlüğünün yeniden kurulması ve onu kuşatan sistemik krizin üstesinden gelmesiydi. 1992 yazında Halk Cephesi Hükümeti tarafından yürütülen askeri reform sonucunda Azerbaycanlı askerler Dağlık Karabağ sorununun başlangıcından bu yana Ermenilere en büyük mağlubiyeti yaşattı. Daha önce, Azerbaycan birliklerinin kararsızlığı, nomenklatura merkezi ile milliyetçi muhalefet arasındaki iç çelişkilerden kaynaklandığı halde o zaman Azerbaycan Cumhurbaşkanı olarak Abulfaz Elçibey'in seçilmesi, Karabağ'da karşı bir saldırı düzenleyerek güçlerin harekete geçmesine izin verdi. Savaş Mardakert'ten 5 km uzakta olmasına rağmen, Ermeniler Sirkhavend ve Kichan köylerinin stratejik yüksekliklerini ellerinde tutmayı başardı. Ermeni tarafı, Azerbaycan'ın saldırılarının hızlılığını, Rus askerler liderliğinde 100 tank ve savaş operasyonlarında Rus askerlerinin katılmasıyla açıkladı. Ermenilerin bu iddiası Azerbaycan Savunma Bakanlığı tarafından reddedildi. Rusyanın ünlü gazetesi Kommersant'a göre, Sirkhavend çatışmalarında hayatını kaybeden 200 Azerbaycanlı askerden çoğunluğu Ermeniler tarafından esir alınan Rus asıllılar oluşturuyordu. Esir alınan Rus subaylar ifadelerinde saldırıdan bir saat önce her birine 15 bin ruble vaat edildiğini açıklamıştı. Rusya Savunma Bakanı Pavel Grachev

Vagan Şirkhanyan ile yaptığı görüşmede, Azerbaycan'da yerleşmiş olan 4. Rus Ordusunun tamamen tarafsız olduğunu, Ermeniler tarafından ele geçirilen subayların Rus askeri personeli olmadığını, paralı asker oldukları için onlarla ilgili kararın Ermenilerin kendilerinin vereceği karar olacağını söylemişti. Sirkhavend ve Kichan köylerinde başarısına rağmen 1992 yılının yaz aylarındaki karşı saldırılarıyla Dağlık Karabağ Özerk Oblastı topraklarının neredeyse % 48'si Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin eline geçti (De Waal, 2005: 195-211).

Bu operasyonun bu kadar başarılı olmasında Vladimir Shamanov'un komutası altındaki 328. Muhafızları Hava Alay'ının ve 104. Muhafızlar Hava Bölümü'nün Rus paraşütçülerinin büyük rolü oldu. Operasyonda bulunan askerler Azerbaycan hükümeti tarafından ödüllendirildi.

Elçibey askeri alanda başarısını devletin iç güvenliği, eğitim ve diğer alanlarda yapmak için reformunu devam ettirdi. Yeni hükümet, artan suç seviyesini aşağıya çekebildi ve devletin bölünmeye kapalı eğilimini durdurabildi. Elçibey dönemi dış politikanın ana özelliği Ankara ve Batı ülkeleri ile ilişkilerinin gelişmesi ve Rusya ile mesafeli davranmak olmuştur. Elçibey genellikle Rus karşıtı girişimler yaparak devletin bağımsızlığını sürekli olarak vurgulamıştır. “Rus sömürgeciliği” ile bir kopuş işareti olarak Azerbaycan dilinin Latin alfabesine geçilmesi bu aşamalara atfedilebilir; Sovyet geçmişiyle ilişkili “Azerbaycan” ve “Azerbaycan dili” terimlerinin yerine “Türk” ve “Türk dili” kavramlarının geniş kullanım alanına dönüşü; Özellikle Rusya'nın geleneksel düşmanca düşünceleri üzerine uygulanması istenilen “Pantürkizm” ile ilgili spekülasyonların yapılması; Elçibey'in cumhuriyet anayasasının kabul edilmesi ilgili Tataristan cumhurbaşkanı Mintimer Şaymiyev'e gönderdiği telegrafta Tatar halkının Çarlık Rusyası zamanı sömürgeci baskısından bahsedilmesi. Ekim 1992'de Azerbaycan Milli Meclisi, BDT'nin kurulmasına ilişkin anlaşmayı onaylamayı reddetti ve hükümet bu örgütle üyeliğini askıya aldı. Daha sonra Ebülfez Elçibey Moskova'ya resmi bir ziyarette bulundu. Ziyaret zamanı Rusça bilmesine rağmen görüşmeleri bir tercüman aracılığıyla yapması ve bununla bağımsızlığını göstermeye çalışması Rus liderleri tarafından hoşnutsuzlukla karşılandı (Furman ve Abasov, 2001: 150-151).

Yukarıda belirtilen politikasına rağmen Elçibey'i tam anlamıyla Anti Rusyacı olarak göstermek doğru değildir. Kendisini Azerbaycan demokratik devriminin lideri olarak

gördüğü için, liberal değerlere bağlılığı ilan eden tüm devletlerle temas kurmaya çalıştı. Bu Elçibey'in Yeltsin'e olan sempatisiyle açıklana bilmektedir.

Rus yanlısı selefleri zamanı yapılamayan “Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Antlaşması” Elçibey'in başkanlığı sırasında Moskova'da imzalandı. Anlaşmanın ilk fıkrasında Bakü endişeli hükümlerini dile getirdi. Anlaşmaların maddeleri şu şekildedir:

- -Taraflar, biri birinin bağımsızlığı meselesinde karşılıklı saygı ilkelerine rehberlik etmeyi taahhüt aldı;
- -Birbirinin iç işlerinde eşitlik ve müdahale etmeme, güç kullanma veya güç kullanma tehdidi, toprak bütünlüğü ve mevcut sınırların dokunulmazlığı;
- -Devletin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik faaliyetlerinde durma sözü verdi;
- İki ülkenin vatandaşları ekonomik ve sosyal hakların eşitliği garantisini aldı;
- Azerbaycan'da Rusların ve Rusya'daki Azerbaycanlıların sayıları göz önüne alındığında, Her iki cumhuriyette yaşayan etnik azınlıklara karşı ayrımcılık karşıtı bir antlaşma;
- Her iki ülkede ikamet eden kişilere, kabul eden devletin vatandaşlığını koruma veya diğer tarafın vatandaşlığını alma hakkının verilmesi
- -Moskova ve Bakü siyaset, ekonomi, ticaret, enerji, ekoloji, kültür, bilim alanlarında işbirliğini geliştirmeyi kabul etti (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-361/48820 , 19.11.2018).

Tabii ki, “Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Antlaşması” doğası gereği deklaratif ve tüm bu anlaşmalar gibi uzun vadede tasarlanmamıştı. Bu anlaşma ikili etkileşimin ana hatlarını çizerek sadece Rusya ve Azerbaycan kendi iç sorunlarını çözdüyse uygulanabilmesi mümkündü. Ne var ki, anlaşmanın imzalanması gerçeği Yeltsin ve Elçibey'in, politikalarının farklılığına rağmen, Rusya-Azerbaycan ilişkileri çıkmazının aşamalı olarak ortadan kaldırılmasını hedeflediklerini ifade ediyordu. Bu durumda Elçibey, Azerbaycan'ın meşru cumhurbaşkanı olarak Moskova tarafından tanınmasına rağmen, cumhuriyetin toprak bütünlüğünün yeniden kazanılmasında Rus yardımından hala söz edilmiyordu. Bu arada, 1992 sonbaharında Dağlık Karabağ'daki durum ve onun çevresindeki arazilerde yeniden bozulmaya başladı. Ekim ayında ABD Kongresi, ABD

yönetiminin Ermenistan ve Dağlık Karabağ karşıtı düşmanca eylemleri durdurulana kadar Bakü'ye yardım etmesini yasaklayan Özgürlüklerin Korunması Yasası'nın 907. maddesinde yapılan değişikliği kabul etti. Bu adım, Ermeni lobisinin baskısı altında Washington'un Dağlık Karabağ çatışmasında Ermeni yanlısı bir tutum aldığını teyit eden bir karar olmuştu. Şubat 1993'te Elçibey, Azerbaycan'ın silahlı kuvvetlerinin komutasının bazı değişiklikler yaparak geniş çapta desteklenen Albay S. Huseynov'u görevden aldı. Bundan sonra, albay Hüseyinov Karabağ cephesinden kendine sadık olan kuvvetleri çekerek Gence şehrinde kişisel korumalı bir üs kurdu. Huseynov'un cepheden çekilmesi Azerbaycan ordusunun çökmesine yol açtı. Karabağ Ermenileri, Erivan birliklerinin desteğiyle, Dağlık Karabağ çevresinde bir dizi stratejik Azerbaycan arazilerini ele geçirdiler. Nisan 1993'te Ermeniler ateşkes ilan ettiler. Bu zamana kadar, evlerinden kaçmak durumunda olan Azerbaycanlıların sayısı 1 milyona ulaşmıştı. Çatışmada zulüm ve şiddet olayları korkulanı aşmaya başlamıştı. Ermenilerin Dağlık Karabağ ve dar Laçın koridoru üzerindeki kontrolden memnun kalmayacakları belli oldu (Cornell, 1999: 446-447).

Böylece, Dağlık Karabağ Ermenistanla sıkı sıkıya bağlayanması için Ermenistan Azerbaycan sınırlarında bulunan araziler işgal edilmeliydi. Bu dönemde Ermenistan ve Dağlık Karabağ ittifakı kendisinin tam anlamıyla göstermeye başladı. Bu şartlar altında dünya toplumu çatışmaya müdahale etmek zorunda kaldı. BM Güvenlik Konseyi, Ermenilerden "tüm çatışmaların derhal durdurulmasının yanı sıra ... Azerbaycan'ın işgal altındaki bölgelerinden tüm işgalci güçlerin derhal geri çekilmesini" talep ettiği 822 sayılı kararı kabul etti (Krüger, 2010: 128). Kan dökülmesini sona erdirmek için Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin Rusya-Ermenistan-Azerbaycan müzakerelerini yapmaya çalıştı. Buna rağmen Moskova'nın müdahalesi çok geç oldu. Son birkaç aydır etkileyici başarılar elde eden Ermeni tarafı Azerbaycan tarafına herhangi bir ödün vermek istemiyordu. Bu nedenle, 822 sayılı karar ve Dağlık Karabağ'da barışçıl bir çözüm için Rusya, ABD ve Türkiye'nin katılımıyla hazırlanan hazırlanan plan Ermeniler tarafından görmezlikten gelindi. Haziran 1993'te bir yıl öncesinde olduğu gibi Azerbaycan devletinin kaderi tehdit altındaydı. Elçibey Dağlık Karabağ'ın kontrolünü yeniden ele geçirmeyi başaramadı. Aksine, Azerbaycan özerkliğin dışındaki toprakları kaybetmeye başladı ve mülteci ve çatışmanın kurbanları cumhuriyet nüfusunun 1/7'sine ulaştı. Ekonomik kriz ülkede derinleşti, ordu tamamen dağıldı, ancak durumu dengelemek için etkili önlemler almak yerine, Elçibey, Azerbaycan toplumunda daha fazla kutuplaşmaya

yol açan yönetici çevrelerde tasfiyelere başladı. Aynı zamanda, cumhurbaşkanı ülke içinde ve yurt dışında desteklerini tamamen yitirdi: 1992'de iktidara gelmesini sağlayan milliyetçi düşünce ve ona benzer düşünenlerin çoğunluğu ondan uzaklaştı. Elçibeyden Rusya dahil tüm komşuları yüz çevirerek Azerbaycan'dan uzaklaştı. Bir dereceye kadar, Elçibeyin Moskova'ya karşı tutumlarının onun siyasi kariyeri açısından ölümcül sonuçları vardı. Cumhurbaşkanlığının seçimleri sonrasında Elçibey, SSCB'nin çöküşünün ardından Azerbaycan'da kalan Rus askeri birliklerinin hızla çekilmesinde ısrar etti. Mayıs 1993'te Gence'de bulunan Rus ordusunun 104. hava alayı şehirden ayrılarak, uluslararası anlaşmaların gerektirdiği şekilde silahları Azerbaycan komutasına devretti. O zaman, Azerbaycan ordusunu Gence'de temsil eden Albay S. Hüseyinov olmuştu. Bu zaman hükümetle siyasi mücadeleye dahil olmak istemeyen Rus birlikleri silahları Hüseyinova teslim etti (Hale, 2013: 213).

Bazı kaynaklarda Süret Hüseyinovun Rusya yanlısı olduğu ve bu yüzden ona Elçibey iktidarının sonlanması için yardım edildiği belirtilmektedir. Elçibey Albay Hüseyinov'un silahsızlandırılması için ordu birlikleri Gence'ye gönderse de Hüseyinovun kişisel muhafızları zayıf kalan birlikleri bertaraf etti. Bundan sonra, albay Hüseyinov Elçibey'in istifasını talep etti ve bunu gerçekleştirmek için yolunda en ufak bir dirençle karşılaşmayan ordusunu Baküye doğru gönderdi. Bu zaman zor durumda kalan Elçibey yardım için Haydar Aliyeye muracaat etti. Aliyev o dönemde Azerbaycan'ın Rusya'daki geniş bağlantıları olan en popüler siyasi figürüydü. Haydar Aliyev, dönemin cumhurbaşkanlığına sadakatini ilan etti ve Milli Meclis'e başkan olarak getirildi. 17 Haziran 1993'te S. Hüseyinov birliklerinin Bakü çevresine kadar ilerlemesi sonucu Elçibey Nahçıvan'daki kendi köyü olan Keleki'ye kaçtı. Bu durum Haydar Aliyevin büyük öfkesine ve Elçibeyle soğuk ilişkilerine neden oldu. Bir hafta sonra meclis Haydar Aliyev'in geçici olarak başkanlık görevini üstlendiğini ilan etti (Furman ve Abasov, 2001: 156-157). Moskova Elçibey'in devrilmesini oldukça sakın karşıladı. Bu zaman Rus-Azerbaycan ilişkilerinde Moskovanın Bakü'yle temas kurmaya hiçbir ilgi göstermediği ancak onunla kesin çelişkileri olmadığı bir tür yabancılaşma politikası sona erdi. Tüm bunlara rağmen Elçibey hala Devlet başkanı olarak kendi politikasını Keleki köyünde yürütmeye çalışmaktaydı. 1993 yılının Haziran ayında, Aliyev savaş ve felaketin eşliğinde bulunan bağımsız bir Azerbaycan'a başkanlık etmeye başladı. Haydar Aliyev yakın gelecekte Ermenilerin eline geçen topraklarda kontrolü ele geçiremeyeceğini ve ana görevini ülkenin ekonomik canlanışının başlaması için düşmanı ile gerekli olan bir

ateşkesin yapılması gerektiğini iyi biliyordu. Buna karşılık Ermenistan-Azerbaycan ateşkesinin oluşturulması için Bakü'nün Erivan ve Stepanakert'in konumu üzerinde olağanüstü bir etkisi olan Moskova ile iyi komşuluk ilişkileri kurmasını talep etmesinden geçmekteydi. Ağustos 1993'te Aliyev yasal yetkiyi aldı. Yapılan referandum sonucu Azerbaycan seçmenlerinin % 97'si Elçibey'e güvensizliğini ifade etti (Furman ve Abasov, 2001: 157-158). Böylece Azerbaycanda Elçibey dönemi sona erdi.

4.3. Haydar Aliyev Dönemi İkili İlişkiler

Aliyev'in seçimlerden sonraki ilk kararı Moskova'ya Azerbaycan elçisini atamak oldu. Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Rusya ile ilişkilerini dış politikasının ana yönü olarak tanımlıyordu. 1993 yılı Eylül ayında Rusya'ya yaptığı dört günlük ziyaretinde Rusya Federasyonu Yüksek Sovyet başkanı Hasbulatov, Hükümet başkanı Viktor Chernomyrdyn ve Devlet başkanı Boris Yeltsinle görüşmeler yaptı. Ziyareti Haydar Aliyev şöyle özetledi: "Bu görüşmeler cumhuriyetin eski liderlerinin hatalarından ve yanlışlıklarından kaynaklanan ikili ilişkileri bağlayan güvensizlik buzunun kırılmasına neden olmuştur. İki yüzyıl boyunca yakın bağları bulunan bu iki devletin ilişkilerinde böyle bir dönüş tarihsel gelişmenin mantığıyla belirlenmiştir". Eylül sonlarında Azerbaycan resmi olarak BDT ve Kolektif Güvenlik Antlaşması ile KGAÖ' a katıldı (Andriyanov ve Miralamov, 2006: 345-346), ancak bu Rusya ile ilişkilerinde niteliksel bir iyileşmeye yol açmadı. Bu büyük ihtimalle Yeltsin'in Aliyev'in de dahil olduğu eski Sovyet nomenklatura'sına duyduğu genel güvensizlikten oluşuyordu. Yeltsin sovyet nomenklaturası bulunan kişilerin Moskova'yla diplomatik köprüler kurmak için uygun olmadığını düşünüyordu. Tüm bunlar 1993 yılının Eylül ayı sonunda, cumhurbaşkanı ve parlamento muhalefeti arasındaki iç savaşın tırmandırılması tehdidiyle karşı karşıya kalan Rusya'da gerçekleştiği zaman gerçekleşmişti. Ekim 1993'te, Azerbaycan'da Aliyev'in büyük zaferi ile sonuçlanan cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Ekim sonunda Ermeniler Dağlık Karabağ'ın doğusundaki Azerbaycan mevkilerine karşı bir saldırı başlatması Zengilan rayonunun ülkenin geri kalanıyla irtibatının kesilmesine neden oldu. Aralık ayında, Ermeni güçleri sadece Dağlık Karabağ'ı değil tüm Güney Batı Azerbaycan'ı da kontrol etmeye başladılar. Düzenli olarak gerçekleştirdikleri etnik temizlik işgal edilen bölgelerde bulunan yaklaşık yarım milyon insanın kendi evlerini terk etmesine neden oldu. Bu olayların ardından İran ve Türkiye Ermenistana askeri baskı yapmaya başladı. Yaklaşık bin İranlı asker, Araks Nehri'ni geçerek Azerbaycan tarafından yasal olarak kontrol edilen tampon bölgeye yerleşti (Sunny, 1996: 98). Türkiye ise Ermenistan sınırına

elli bine kadar askeri sevk etti. Bu Ermeni saldırısını durdurmak için yeterliydi ve Aralık 1993'ün sonlarında Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri Karabağ cephesinin tamamı boyunca karşı bir saldırı başlattı. Aynı zamanda, Aliyev'den Azerbaycan'da bir askeri üs oluşturmak için bir teklif alan Rusya, Bakü'de askeri teçhizat tedarik etmeye başladı. Şubat 1994'te, Azerbaycan ordusunun ilerlemesi Ermenistan'ın düzenli askeri birimleri tarafından durduruldu ve cephe Aralık 1993'teki çizgisinde kaldı (Cornell, 1999: 449). Kısa süre sonra Moskova'nın arabuluculuğunda, Ermeni ve Azerbaycan tarafları geçici bir ateşkes anlaşması imzaladılar. Nisan 1994'te Karabağ Ermenileri ülkenin en büyük iki merkezi olan Bakü ve Gence'yi birbirlerinden koparmaya çalışmak için yine Azerbaycan topraklarında bir saldırı başlattılar. Azerbaycan'a oluşan tehdidin farkına varılması ve çatışmanın daha da büyümesinden korkan Rusya yönetimi Nisan 1994'te Dağlık Karabağla ilgili bir başka barış girişimi başlattı. Görünüşe göre bu sefer Moskova Ermenistan'a çok büyük diplomatik baskı yapmıştı. Bu Ermenistanın Azerbaycan kuvvetleri üzerinde kritik bir avantaj elde ettikleri zamanda oluştu. Erivan'ın Karabağ Ermenilerini ateşkesle zorlamasıyla birlikte çatışmalar sona erdi. 5 Mayıs 1994'te Bişkek'te Dağlık Karabağ sorunu çevresinde bir ateşkes protokolü imzalandı (Potier, 2001: 8). Rusya'nın arabuluculuğuyla, 12 Mayıs'tan itibaren, çatışan tarafların düşmanlıkları tamamen ortadan kaldıracak ve bundan sonra Ermeni ve Azerbaycan birliklerinin arazileri boşaltması başlamalıydı. Ayrıca Rusya, iki taraf arasında bir tampon bölge oluşturulması ve barışı koruma görevlilerinin kurulması sağlanacağını öngören belgeler hazırladı. Dağlık Karabağ sorunu çerçevesinde yapılan Ateşkes Anlaşması olarak bilinen bu belgeler Rusya Savunma Bakanı Grachev'e, Dışişleri Bakanı Kozyrev'e ve Dağlık Karabağ sorununun siyasi olarak çözüme kavuşturulması için Rusya Cumhurbaşkanı Temsilcisi Kazimirov'a tarafların aynı yükümlülükleri üstlenmeleri hakkında bir temyizi temsil ettiler. (Kazimirov, 2009: 158-164). Bununla birlikte yalnız onlar şimdiye kadar devam eden ateşkesin kurulmasına izin veren şahıslar olmuştur. Ermenilerle bir ateşkes kararı, Aliyev'in cumhurbaşkanı olduğu dönemde ilk büyük diplomatik zaferdi ve bu durum Bakü ile Moskova arasındaki uzlaşmaya daha fazla katkı yapmaya başladı. Çatışan taraflar arasında bir arabuluculuk olarak Rusya, barış gücü kuvvetlerini Dağlık Karabağ'ta konuşlandırmayı, Azerbaycan sınırlarında askeri üs kurmayı ve onu askeri ve politik açıdan bağımlı bir devlet haline getirmeyi umuyordu. Rusya ile yapılan müzakereler sırasında Aliyev bu planı desteklediğini açıkladı, ancak kaybedilen bölgeler üzerinde Azerbaycan'ın kontrolünün yeniden sağlanmasını garanti

etmeden barış görüşmelerini başlatma teklifini duyunca yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddetti. Bu nedenle, Rus-Azerbaycan ilişkilerinde bozulma dönemi başladı. 1994 yazında, Azerbaycan politikasında Batı yanlısı dönem başlandı. Bakü, Batı ve Türk şirketlerini Hazar Denizi petrol sahalarının projelerinde katılması konusunda arzusunu dile getirmeye başladı. Bu durum petrol alanlarında herhangi bir ayrıcalık almayan Moskova'yı rahatsız etmişti (Ismailzade, 2004: 4-5). Azerbaycan ekonomisi için Çıracak, Azeri ve Güneşli petrol ataklarının gelişmesi hayati önem taşıyordu. Azerbaycan bu petrol ihracatıyla ulusal sanayisini geliştirebilecek araçlara sahip olacaktı. Ekonominin kalkınmasıyla Azerbaycan sosyal reformlara ve ordunun yeniden silahlanmasına başlayabilirdi. Açıkçası, Azerbaycan petrol endüstrisindeki büyük yatırımlar Rus işadamlarının bağımsız olarak işlerini yürütebilmesine neden olabilirdi. Ancak, Aliyev'in haklı olarak inandığı gibi bu durum Moskova'nın Bakü üzerindeki baskı kurmasında büyük bir etkiye sebep olacaktı. Hazar bölgesinde Rusya, Türkiye ve Batılı ülkeler arasındaki dengeleme politikası kuran Azerbaycan Cumhurbaşkanı bu durumdan kaçınmaya çalışıyordu. Bu yüzden uzun süre Azerbaycan tarafı, bu petrol yataklarının işleyişi için kurulan uluslararası konsorsiyuma Rusya şirketlerini dahil etmeyi kabul etmedi (Andriyanov ve Miralamov, 2006: 367). Eylül 1994'te Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ile uluslararası şirketlerin bir konsorsiyumu arasında "Yüzyılın Sözleşmesi" imzalandı. Son anda, Rus "Lukoil" şirketi bu konsorsiyuma dahil oldu, ancak "Yüzyılın Sözleşmesi"nin imzalanması Moskova için büyük bir diplomatik yenilgi oldu. Buna karşılık, Rusya Dışişleri Bakanlığı, BM Genel Kuruluna Hazar Denizi ile ilgili tek taraflı eylemlerin yasadışı olduğunu ve Moskova tarafından tanınmayacağını belirten bir bildiri gönderdi. Rusya aynı zamanda SSCB ve İran arasında yapılan 1921 ve 1940 antlaşmalarına dayanarak uluslararası hukukun çiğnendiği durumda gerekli tedbirleri alma hakkını da saklı tuttu. Bu anlaşmalara göre, sadece Sovyet ve İranlı gemiler Hazar Denizi'ni kendi bayraklarının altında yüzmeye ve balık tutma imkanlarına sahipti. SSCB'nin çöküşünden sonra, Hazar devletlerinin sayısı beşe ulaştı. Rusya, tüm kıyı ülkelerinin ortak kullanım amacı olarak Hazar Denizi'nin statüsünü koruma ihtiyacı duyuyordu. Hazar kaynaklarının geliştirilmesi Moskova'nın görüşüne göre, beş devletin katılımıyla kararlaştırılmalıydı. Azerbaycan, başlangıçta Hazar'a her bir kıyı devletinin kendi sektörüne egemenlik hakkı tanınması ve beş bölüme ayrılması gerektirdiği ile ilgili uluslararası bir göl statüsünü sağlama konusunda ısrar etti. 1994 yılının Eylül ayında imzalanan sözleşme Rusya için kabul edilemez olan ve bu

nedenle böylesine olumsuz bir tepkiye neden olduğu Azerbaycan formülünü pekiştirdi. Rus-Azerbaycan ilişkileri Moskovanın Çeçenistan'da yaptığı terörle mücadele operasyonunun başlamasından sonra daha da karmaşık hale döndü. Aralık 1994'te Rusya hükümeti, Azerbaycan ve Gürcistan'dan gelen vatandaşların, taşıtların, yüklerin ve malların Rusyaya geçişinin yanı sıra bu devletlerle hava ve deniz haberleşmesini askıya alacağını açıkladı. Moskova'nın bu adımları Azerbaycan ve Gürcistan'dan Çeçen militanlarına silah tedarigi ile ilgili şüphelerden kaynaklanıyordu. Sınırların kapatılması Bakü'de ciddi bir endişe uyandırdı ve Azerbaycan'daki ekonomik durumu olumsuz yönde etkiledi. Kısa dönem sonra Rusya-Azerbaycan sınırı açıldı. Buna rağmen Rusya 1997 yılına kadar Bakü'den Çeçen militanlarına yardım etmesi hakkında bilgiler aldığını iddia ediyordu (Ismailzade, 2004: 5).

1996 yılında Aliyev, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde galip gelen Yeltsin'in yemin törenine katılmak üzere Moskova'yı ziyaret etti. Bu zaman Rus liderinin Azerbaycanlı mevkidaşına karşı tavrı iyiye doğru değişmeye başladı. Ancak ikili ilişkilerde istenilen duruma erişilemedi. 1997 baharında büyük bir skandal Azerbaycanı sarstı: Bakü 1994-1996 yıllarında Moskovanın Erivan'a silah sağladığı bilgisini aldı. Silah Teslimatı Devlet Savunma Komitesi Genel Müdürü Rokhlin tarafından resmen onaylandı. Ona göre, mevcut yasal normları ihlal ederek, Rusya ücretsiz olarak Ermenistana 1 milyar dolar değerinde tank ve zırhlı araçlar, roket kompleksleri, roketatarlar ve mühimmat göndermişti. Bu kaynakların ölçeğini öğrenen Azerbaycan yönetimi bu durumun Transkafkasya bölgesinde istikrarsızlaştırılması çabaları olması sonucuna vardı.

Aliyev, Yeltsin'e bu konuyla ilgili bir mektup gönderdi (Kommersant, 7 Nisan 1995). Rusya Savunma Bakanlığından uzmanları tarafından yapılan bir inceleme Roklin'in vardığı sonuçları doğruladı: Erivan'a yapılan malzemelerin çoğu yasadışı olarak gerçekleştirilmişti. Bakü'yle ilişkileri normale döndürmek için Moskova acilen ortak bir komisyon oluşturdu, ancak Ermenistan'a verilen silahlar hiçbir zaman Rusya'ya geri dönmedi (Azerbaydzhanskaya İzvestiya, 17 Ocak 2006). Moskova'nın bu tutumu Bakü'nün Dağlık Karabağ çatışmasında tarafsız bir arabulucu olmadığından duyduğu endişesini doğruladı. Bu durum, Azerbaycan yönetiminde Batı yanlısı politikanın daha da belirgin hale dönüşmesine sebep oldu. Azerbaycanın bu tutumu özellikle Hazar petrolünün Avrupa'ya devredilmesi projesi olan Bakü-Ceyhan petrol boru hattının inşasına katılmaya hazır olduğunu söylemesiyle sonuçlandı (Kommersant, 7 Nisan 1995). Temmuz 1997'de Aliyev'in Moskova'ya ziyareti Rusya-Azerbaycan ilişkilerindeki

soğukluğu düzeltme niteliği taşıyordu. Bakü'nün Moskova'yla işbirliğini sürdürmeye hazır olması 1997'nin başlarında, Rusya'nın AGİT'le birlikte Dağlık Karabağ'daki müzakere sürecine aktif olarak dahil olması gerçeği ile ilgili olmuştur. AGİT'in bu meseleye dahil olması Moskova'nın çatışma bölgesindeki durum üzerindeki etkisini zayıflattı. Eylül 1997'de, AGİT üçlüsü (Rusya, ABD ve Fransa), çatışan taraflara kademeli bir barış teklif eden Dağlık Karabağ hakkında bir barış girişimi daha ileri sürdü. Müzakerelerin ilk aşamasında, Ermeni silahlı kuvvetlerinin işgal altındaki topraklardan çekilmesi ve Azerbaycanlı mültecilerin buralara geri getirilmesi konularının ele alınması ve ikinci aşamada Dağlık Karabağ'ın statüsünün tartışılması amaçlanmıştır. Bu öneri Bakü tarafından desteklendi, ancak Azerbaycan'ın yetki alanına girme girişimlerine şiddetle karşı çıkan Stepanakert tarafından reddedildi (Hüseynov, 2002: 271). Bu görüşmelerde Moskovanın Ermenilere bu planı benimseme konusunda baskı uygulamaması Azerbaycan tarafını sınırlendirdi. Bunun sonucu olarak, Bakü Ekim 1997'de güçlü bir Rus karşıtı oryantasyona sahip olan bölgesel örgüt olan GUAM'ın kurucularından biri oldu. Kasım 1998'de, Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın önerileri temelinde AGİT yeni bir barış planı önerdi. Bu planda “özerklik” ve “toprak bütünlüğü” kavramlarının kullanılmasından kaçınarak Dağlık Karabağ'da “ortak devlet” yaratılmasını öngörülüyordu. Plan, Stepanakert tarafından iyimser bir şekilde algılandı, bölgeleri üzerinde egemenliği tamamen kaybetmekten korkan Bakü tarafından reddedildi (Kommersant, 14 Ekim 1998). Bu dönemde, Rus-Azerbaycan ilişkilerinde olumsuz eğilimler gözükmeye başladı. Ocak 1999'da hastalanan Aliyev Rus doktorların yardımını reddetti ve tedavi için Ankara'ya gitti (Cornell, 1999: 464-468). Nisan ayında Bakü KGAÖ'nün genişletilmesi konusunda bir protokol imzalamayı reddetti; bu da bu örgütten çekilme anlamına geliyordu. Nisan 1999'da Gürcistanın Karadeniz sahilinde bir terminali olan Bakü-Supsa petrol boru hattı açıldı. Sonuç olarak, ilk kez Azerbaycan petrolü Rusya topraklarını atlayarak batıya akmaya başladı (Hüseynov, 2002: 49). Kasım 1999'da, İstanbul'daki AGİT zirvesinde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Hazar Hidrokarbonlarının Batı'ya taşınması hakkında Washington tarafından lobi edilen anlaşmalar paketini imzaladı. Aliyev'in yukarıda bildirilen belgeleri imzalaması diplomasisini Batı'ya doğru yönlendirme sürecinin doruk noktası oldu. Putinin iktidara gelmesiyle Rus-Azerbaycan ilişkileri iyiye doğru değişmeye başladı. Ocak 2001'de, Rusya cumhurbaşkanı ilk resmi ziyaretini Azerbaycan'a yaptı (De Waal, 2005: 266). Misafiri memnuniyetle karşılayan Aliyev, bu ziyaretin tarihi önemi olduğunu, bağımsızlığından bu zamana kadar hiçbir Rus

liderinin ziyaret etmediğini belirtti. Putin'in görüşmeler zamanı konuşmaları,yeni Rus yönetiminin Azerbaycan'ı Yeltsin yönetiminden tamamen farklı şekilde ele aldığını gösterdi. Putinden sonra Haydar Aliyev de Moskovayı ziyaret etti ve bu görüşmelerde ekonomik, askeri, ticareti alanda işbirliği yapılması ile ilgili mutabakata varıldı. Aliyev'in Rusya'ya yaptığı ziyaret, Putin'in Azerbaycan'a yaptığı önceki ziyareti gibi, iki devletin kamu ve iş çevrelerine partilerin uzun vadeli, planlı bir temelde ve tüm etkileşim spektrumu boyunca ortaklığın geliştirilmesi yönündeki kararlılığını gösterdi. Eylül 2002'de Moskova ve Bakü Hazar Denizi'nin dibindeki komşu sektörler konusunda bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmada Rusya ve Azerbaycan Hazar Denizi'nin ve onun toprak altı tabanının sınırlarının orta hat boyunca arasında yapılmasıyla ilgili mutabakata vardı (Rusya Federasyonu Meclis kanunları, 2004: 1978). Bundan sonra, Rus şirketleri Azerbaycan'ın petrol endüstrisine yatırım yapabilir, petrol ve gaz alanlarının gelişimine katılabilme olanağı oluşturuldu. 2003 yılının Mayıs ayında Aliyev 80. doğum gününü kutladı; Putin, meslektaşını tebrik etti ve ona bir tebrik mesajı gönderdi. Putin ayrıca Aliyevi ülkenin en yüksek madalyası olan “Andrey Pervozvanno” ile ödüllendirdi (Rusya Federasyonu Meclis kanunları, 2003: 1827). Bu Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin yeni bir döneme geçmesinin habercisi olmaktaydı. Bu ikili ilişkilerin 2003 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan İlham Aliyev döneminde de devam etmiştir.

SONUÇ

Rusya'nın Kafkasya'ya katılımı, emperyal tarihinden modern zamanlara kadar çeşitli şekillerde olmuştur. Bölgenin gelişimi ve burada gerçekleşen süreçler, Rusya ile ilgilidir ve hala ilgilidir.

Jeopolitik ve stratejik önemi, etnik çeşitliliği nedeniyle, boru hattı güzergahlarının güzergahı bu bölgeden geçer ve Avrupa'yı Asya'ya bağlar, Güney Kafkasya bölgesi Rusya'nın dış politikasında en önemli yer. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte, Rusya bölgeye hakim olmak ve bölge ülkelerini etkilemek için dış politikasının ön saflarında yer alıyor. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle Güney Kafkasya bölgesi yine diğer devletlerin çıkarına girdi. Güney Kafkasya'da ABD, Avrupa Birliği, Türkiye ve Rusya'nın da dahil olduğu İran'ın çıkarları da arttı. Bu açıdan Rusya, Güney Kafkasya'yı ne pahasına olursa olsun kaçırmak istemedi. A.Volski bile, "Rusya'nın Kafkasya'daki jeopolitik çıkarlarının 19. yüzyılda kaldığını yazdı. İstesek bile, Rusya buradan gitmiyor. Rusya, yalnızca oraya giderse, diğer devletlerin (ABD, Türkiye, İran) geçebileceğinden korkuyor. Ve bu, Rusya'nın hedefleriyle uyuşmuyor."

Bugünlerde Rusya'yı imparatorluk hırslarından vazgeçmeyen bir ülke olarak nitelendiren Avrupalılar, komşu ülkelere karşı ekonomik yaptırımlar uyguladılar; Bu ülkelere biri Azerbaycan. Rusya ülkemizin petrol dışı sektörünün çoğunun satın aldığı ülkedir. Şu anda 2 milyondan fazla Azerbaycanlı komşu ülkede çalışıyor ve ülkeye belli miktarda sermaye akışı sağlıyor. Azerbaycan, böyle uluslararası bir durumda iyi komşuluk ilişkilerine sadık kalmaya devam etti ve Rusya'ya karşı çıkmadı ve iç ve dış politikasının dış güçlere bağlı olmadığını gösterdi. Güney Kafkasya'da bağımsız bir ülke olarak Rusya'yı dostane bir ülke ile birlikte yüklemeyi ve uygulamada desteğini gösterdik.

Düşman ülke, Ermenistan, her zaman Rusya'ya sendikadaki bir yük ve engel olmuştur. Ekonomik çöküntüyle ya Ermeni vatandaşları kısa bir süre önce güvenilir bir ortak olmadıklarını ve Rusya karşıtı taktiklerle müttefik olduklarını kanıtladılar. Rus yönetici seçkinleri, yalnızca Ermenistan gibi zayıf ve ayrılıkçı müzakerelere açık bir devletle değil, Azerbaycan gibi güçlü bir devletle arkadaş olmanın daha iyi olduğunu anlamaya başlıyor.

Azerbaycan ile Rusya ve devlet arasındaki stratejik ortaklık, bölgeye kalıcı barış ve işbirliği getirecek, bölgedeki entegrasyon süreçleri gerçekleşecek ve ortak ekonomik

projeler imzalanacak. Kafkasya, yılanlardan muzdarip olan Rus ekonomisi için ikinci bir nefes olacak. Şu anda, Rusya'ya ve Türkiye'ye daha yakın olan Ermeni diasporası ve Ermenistan'daki bazı güçler Rusya'ya karşı çıkmaya başladı ve yine ayrılıkçı eğilimler göstermeye başladı. Bunu yapmak için Rusya'da zor bir uluslararası durumda ayrılıkçı-dashnak karakterine değdiğini düşünüyorum. Komşularına bu kadar yakın olan Ermenilerden ne tür bir ortaklık bekleyebilirsiniz? tabiki hayır.

Zamanın olumsuz zorluklarının üstesinden gelmek için, Kafkasya'da Rusya-Türk-Azerbaycan işbirliğini genişletmek ve birlikte stratejik hedefleri geliştirmek ve belirlemek için gereklidir. Stratejik hedefleri belirlemeden önce, birkaç konunun taktik olarak ele alınması gerekir. Bunlar, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü içindeki Dağlık Karabağ sorununun ilk ve en önemlisi çözümüdür. O zaman Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırların açılması. İkincisi, bölgedeki birleşik enerji ve ekonomik projelerin lansmanıdır.

Tarihten bildiğimiz gibi, Rusya'nın dünya gücü haline gelmesinden bu yana, Güney Kafkasya'nın önemi dış politikasında belirginleşmiştir. Bunun temel nedeni, Rusya'nın "sıcak denizlere" doğrudan erişememesidir. Rusya'nın sıcak denizlere erişimi temel olarak üç ana destinasyondur. Bunlardan ilki, İstanbul'u ve Balkanlar'ı boğazı ile ele geçirerek Ege ve Akdeniz'in kontrolü. İkincisi, Akdeniz'e erişim sağlamak, Kafkasya bölgesini ele geçirmek ve bir geçiş bölgesi olarak kullanmak suretiyle Doğu Anadolu'yu ele geçirmek. Üçüncüsü, Kafkas bölgesini ele geçirerek İran üzerinden Hint Okyanusu'na ulaşmak hala mümkün. Güney Kafkasya, Avrupa ile Orta Asya arasında bir köprü bulunan, Karadeniz ve Hazar denizlerine erişimi olan Rusya için önemli bir jeopolitik bölgedir. Ayrıca, Güney Kafkasya, Rusya için iki farklı özelliğe sahiptir. Birincisi, Asya'daki rekabetin Türkiye ve İran'la uzlaşma noktası, diğeri ise Kafkasya'nın Orta Asya'ya açılan kapı rolü olduğu gerçeğidir.

Öte yandan, Hazar Denizi'nde var olan petrol, Azerbaycan için ne kadar önemli olduğunu kanıtıyor. Bildiğiniz gibi, Rusya dünya petrol ürünlerinin% 40'ına sahip ve dünya ülkelerini buna bağlı tutmak istiyor. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan, dış politikasında bir dönüm noktası olarak Batılı devletlerle birlikte bir "Yüzyıl Sözleşmesi" imzaladı. Bu anlaşmayı imzalamamak için, Rusya Azerbaycan'ı etkiledi, ancak sonuç alamadı. Rusya'nın ana hedefi, Azerbaycan petrolünü Rusya üzerinden Batı pazarına taşıyacak boru hatlarını taşımak.

Güney Kafkasya ülkeleri Rusya için vazgeçilmezdir ve her şeyden önce, Gürcistan devletinin Rusya ile ilgilendiği durumlarda, Gürcistan'ın Güney Kafkasya'nın merkezinde bulunduğunu görmek mümkündür. Gürcistan, diğer Güney Kafkasya ülkelerinin aksine, "açık deniz" e doğrudan erişime sahiptir. Gürcistan, Güney Kafkasya, Rusya ile olumsuz, Batı ülkeleri ve özellikle ABD ile yakın bir ilişki içerisindedir. İki ülke arasındaki ilişkiler, Mikhail Saakashvili'nin 2003'te iktidara gelmesi ve Batı'ya yönelik bir politika izlemesi ile daha da kötüleşti.

Rusya ve Azerbaycan liderlerinin resmi değerlendirmelerine göre, ilişkileri “stratejik ortaklık” olarak nitelendirilebilir. Etkileşim temeli, ortaklık diyalogunun pragmatik ve dengeli yapısını belirleyen ekonomi ve ticarettir. Şu anda, Azerbaycan, neredeyse yeni sanayileşme alanında teknolojik atılım, yenilikçi endüstriler yaratma kaynakları için yeterli potansiyele sahip olan tek ülkedir.

Mutallibov, Rusya'nın Azerbaycan devletini tehdit eden Karabağ sorununun çözümünde tarafsız bir arabulucu olarak hareket etmeye hazır olduğuna inanıyor ve Azerbaycan'ın BDT üyeliğini destekliyordu. O, daha 21 Aralık 1991'de Almatı Anlaşması'nı imzalamış, fakat anlaşma Parlamento tarafından onaylanmamıştı. Buna rağmen Ermeniler 26 Şubat 1992'de Hocalı soykırımını yaparken Rusya tamamen sessiz kaldı ve RF yönetimi bu faciayla ilgili hiç bir açıklamaya gerek duymadı. Hocalı faciası beklenildiği gibi Azerbaycan halkında güçlü bir tepkiye neden oldu. 1992 yılının Mart ayında Bakü'de iktidara karşı sayısız miting düzenlendi ve bunun sonucunda cumhurbaşkanı Mutallibov istifaya zorlandı. Parlamento başkanı olan Yagub Mammadov Geçici devlet başkanı ilan edildi. Fakat Mammadov'un iktidarı kısa sürdü ve 7 Haziran 1992'de gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerini daha SSCB'nin dağılma döneminden itibaren Azerbaycan muhalefetinin ana kolu olan Azerbaycan Halk Cephesi'nin Başkanı Ebülfez Elçibey kazandı. Elçibey Türkiye yönümlü dışı politika yürütmüş ve genellikle Rus karşıtı girişimler yaparak devletin bağımsızlığını sürekli olarak vurgulamıştır. Onun milliyetçi söylemleri sadece Rusya ile değil birçok diğer ülkelerle de ilişkilerin gerginleşmesine getirip çıkarmış, ABD'de Azerbaycan'a yardımı yasaklayan, Özgürlüklerin Korunması Yasası'na 907. düzeliş kabul edilmiştir. Elçibeyin Moskova'ya karşı tutumlarının onun siyasi kariyeri açısından ölümcül sonuçları vardı. Cumhurbaşkanlığının seçimleri sonrasında Elçibey, SSCB'nin çöküşünün ardından Azerbaycan'da kalan Rus askeri birliklerinin hızla çekilmesinde ısrar etti. Mayıs 1993'te Gence'de bulunan Rus ordusunun 104. hava alayı şehirden ayrılarak, uluslararası anlaşmaların gerektirdiği şekilde silahları

Azerbaycan komutasına devretti. Elçibey`ye karşı ülke içerisinde muhalifet güçlenmekte bu güçlerin başını ise albay Süret Hüseyinov çekmekte idi. Bazı kaynaklarda Süret Hüseyinovun Rusya yanlısı olduğu ve bu yüzden ona Elçibey iktidarının sonlanması için yardım edildiği belirtilmektedir. 17 Haziran 1993'te S. Hüseyinov birliklerinin Bakü çevresine kadar ilerlemesi sonucu Elçibey Nahçıvan'daki kendi köyü olan Keleki'ye kaçtı. Elçibey`in iktidarı terk etmesinden sonra, başka ifadeyle 1993 yılının Haziran ayında, Aliyev savaş ve felaketin eşiğinde bulunan bağımsız bir Azerbaycan'a başkanlık etmeye başladı. Ağustos 1993'te Aliyev yasal yetkiyi aldı. Yapılan referandum sonucu Azerbaycan seçmenlerinin % 97'si Elçibey'e güvensizliğini ifade etti. Ekim 1993'te, Azerbaycan'da Aliyev'in büyük zaferi ile sonuçlanan cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. 1993 yılı Eylül ayında Rusya'ya yaptığı dört günlük ziyaretinden sonra H. Aliyev, "Bu görüşmeler cumhuriyetin eski liderlerinin hatalarından ve yanlışlıklarından kaynaklanan ikili ilişkileri bağlayan güvensizlik buzunun kırılmasına neden olmuştur. İki yüzyıl boyunca yakın bağları bulunan bu iki devletin ilişkilerinde böyle bir dönüş tarihsel gelişmenin mantığıyla belirlenmiştir" açıklamasını vermiştir. Bundan sonraki dönemde Rusya ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelişmeye başladığı belirtilebilir. Eylül sonlarında Azerbaycan resmi olarak Bağımsız Devletler Topluluğu ve Kolektif Güvenlik Antlaşması olan KGTA`na katıldı. Azerbaycan`ın BDT üyeliği günümüze kadar sürse de, KGTA üyeliği 1999`dan itibaren durdurulmuştur. Haydar Aliyev döneminde 5 Mayıs 1994'te Bışkek'te Dağlık Karabağ sorunu çevresinde bir ateşkes protokolü imzalanmıştır. Aliyev`in en önemli başarısı, aynı zamanda Rusya`nın en önemli diplomatik yenilgisi olarak nitelendirilen "Yüzyılın Sözleşmesi" de Aliyev`in liderliğinde Eylül 1994`de imzalandı. Rusya Azerbaycan`ın enerji alanındaki faaliyetlerine ilk başlarda önemli şekilde karşı çıksa da, daha sonra bu anlaşmazlık da çözüldü. Haydar Aliyev, Rusya ve Batı ülkeleri arasında denge politikası uygulayarak birçok başarılı girişimlere imza attı. Eylül 2002`de Rusya ile Azerbaycan Hazar Denizi`nin dibinin bölünmesiyle ilgili anlaşmaya vardı. Bundan sonra Rus şirketlerinin Azerbaycan`ın petrol endüstrisindeki yatırımları da artmaya başladı. 2003`de Haydar Aliyev`in 80. Doğum günü Putin tarafından tebrik edildi, Aliyev, RF`nin en yüksek madalyası olan "Andrey Pervozvanno" ile ödüllendirdi. Bu Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin yeni bir döneme geçmesinin habercisi olmaktaydı. Bu ikili ilişkilerin 2003 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan İlham Aliyev döneminde de devam etmiştir.

Rusya'nın Kuzey Kafkasya politikası ise daha çok iç mesele olarak ele alınmaktadır. 2000'de Putin iktidara geldikten sonra Rusya'da bazı yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiş, ülke 7 bölgeye ayrılmıştır. Çeçenistan dışında diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin RF'ye karşı ciddi bir muhalefeti bulunmamaktadır. Bu cumhuriyetlerin gerek SSCB'nin dağılması gerekse Rusya'ya bağımlılık konusunda herhangi bir tereddüt göstermedikleri gözlemlenmiştir. Bu bölgede tam şekilde Rusya hakimiyeti hissedilmektedir. Zaman zaman bazı halklar buna karşı çıkmaya çalışsa, yaşadıkları haksızlıkları dile getirirse de, günümüzdeki Rusya güdümünde kalmaktalar. 1994-1996 yıllarını kapsayan I. Çeçen savaşı Rusya'nın "de-facto" Çeçenistan'ı tanımasıyla sonuçlansa da, Rus yönetimini bu gerçekliyi kabul etmemiş ve Putin döneminde, 1999'da başlatılan II. Çeçen savaşı Rusya'nın bölgede istikrarı ve yönetimi sağlayabilmesiyle sonuçlanmıştır. 23 Mart 2003'de yeni Çeçen Anayasası kabul edildi ve 2 Nisan'da yürürlüğe girdi. Bu Anayasa'ya göre Çeçenistan'a Rusya terkinde büyük bir özerklik statüsü verilmiştir. Rusya yönümlü Ahmet Kadirov, o öldürüldükten sonra ise oğlu Ramzan Kadirov Çeçenistan'ın cumhurbaşkanı olarak seçildiler. Günümüzde diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde de Rusya'ya direkt bağımlı yönetimlerin iş başına getirilmesi ile tüm bölgenin "Çeçenistanlaştırılması", başka ifadeyle bölge yönetimlerinin Rusya'ya sadık liderlerle donatılması politikası uygulanıyor.

Azerbaycan'ın Rusya için önemine, tarihsel faktörler, ülkenin doğal zenginliklerine, ülkenin jeostratejik pozisyonuna, vb. Azerbaycan'ın Rusya'nın dış politikasındaki politikasına bakıldığında, Azerbaycan'ı etkileyen Orta ve Yakın Doğu'ya erişimin ilk adımıdır. Ancak, Azerbaycan Doğu-Batı ulaşım iletişim ve koridorlarının merkezinde yer almaktadır. Öte yandan, Azerbaycan'ın sömürü, üretim ve ihracata kayıtsız kalamayacağı zengin hidrokarbon yatakları var. Aynı zamanda Azerbaycan'ın Türk dünyasıyla ilişkilerini zayıflattı ve Türkiye'nin Orta Asya ve Kuzey Kafkasya üzerindeki etkisini engelledi. Öte yandan, İran'ın Azerbaycan'a olan ilgisini ve İran'ın Rusya üzerindeki etkisini azaltmak için Azerbaycan her zaman Rusya'nın çıkarına girmektedir.

Ermenistan'ın Rusya ile ilişkileri yüzyıllar önce var olmuş ve 1990'dan beri Ermenistan, Güney Kafkasya'da Rusya için önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni, Azerbaycan ile Gürcistan arasındaki Batılı ülkelerle olan ilişkidir. Ermenistan, Dağlık Karabağ çatışmasının varlığı, Azerbaycan'ın "Ermeni soykırımı" ile olan sorunları ve toprak iddiaları nedeniyle Rusya ile ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya ile Ermenistan arasındaki temel ilişkiler askeri alanda gelişiyor. Toplu Güvenlik Antlaşması ile başlatılan

Ermenistan ve Rusya arasındaki askeri ilişkiler, 30 Eylül 1992 tarihinde Rus Askerlerinin Ermeni Sınırlarını Koruma Antlaşması ile ikili olarak başlatılmıştır. 21 Ekim 1994'te Ermenistan ve Rusya arasında imzalanan anlaşma uyarınca, Rusya Gümrü ve Erivan'da iki askeri üs inşa etme izni verdi.

1995'te Rus-Ermeni ikili savunma anlaşmasını yenileyerek, Gümrü'de Rus askeri üssünün uzatılması Ağustos 2010'da 2044'e uzatıldı. Aynı zamanda, anlaşmanın metni de değiştirildi. Bu nedenle, anlaşmanın BDT 'nin diğer ülkeleri Ermenistan' a saldırması durumunda Rusya 'nın savunmasını öngörüyor.

KAYNAKÇA

- ADOMEIT, Hannes, (1995), "Russia as a 'Great Power' in World Affairs: Images and Reality", *International Affairs*, C. 71, S. 1, ss. 35-68.
- ADOMEIT, Hannes, (2007), "Inside or Outside? Russia's Policies Towards NATO", Working Paper, German Institute for International and Security Affairs.
- AĞACAN, Kamil, (2006), *Güney Kafkasya*, Ankara: ASAM Yayınları.
- ALEXANDROVNA, O., (2000), "Trudnaya Restovratsiya Staroy Zavisimosti, politika Rossii v Otnashenii SNG" (Eski Bağımlılıkların Zor Restorasyonu, Rusya'nın BDT ile İlişkileri), *Vneshnyaya Politika Rossii: Ot Yeltsina k Putinu* (Rusya Dış Politikası: Yeltsin'den Putin'e), Kiev: Optima.
- ANDRIYANOV, V. Miralamov, (2006), G. Haydar Aliyev, Moskova.
- ARAS, Bülent ve İŞERİ, Emre, (2009), *The Nabucco Natural Gas Pipeline*. Ankara: SETA.
- ARYNBEK, Aidana, (2016), "Armenia-Russia Relations in the Framework of the Collective Security Treaty Organization", *Weekly Analysis*, Eurasian Research Institute, S. 65, ss. 1-2.
- BADALYAN, Lusine, (2011), "Interlinked energy supply and security Challenges in the south Caucasus," *Caucasus Analytical Digest*, C. 33, S. 12.
- BADDALEY, John F., (1989), *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, (Çev. Sedat Bahgat).
- BAHGAT, Gawdat, (2002), "Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region," *International Studies Perspective*, S. 3, ss. 310-327.
- BARAN, Zeyno, (2005), "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey", Stockholm and Washington: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- BRANNON, Robert, (2009), *Russian Civil-Military Relations*, Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- BRZEZİNSKI, Zbigniew ve SULLIVAN, Paige, (1997), "Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents", Data, and Analysis.

- CAGAPTAY, Soner, (2009). The Caucasian Energy Circle, The Washington Post.
- CAŞIN, M.H., ÖZGÖKER, U., ÇOLAK, H., (2007) Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi, İstanbul: Nokta Kitap.
- CLUNAN, Anne, (2009), The Social Construction of Russia`s Resurgence: Aspirations, Identity, and Security Interests, Baltimore MD: The John Hopkins University Press.
- CORNELL, E. Svante ve STARR, S. Frederick, (2015), The Guns of August 2008: Russia`s War in Georgia, New York: Routledge.
- CORNELL, S., (1999), Konflikt v Nagornom Karabaxe: dinamika i perspektivi reşeniya (Dağlık Karabağ Çatışması: dinamikler ve çözüm perspektifleri), Azerbaycan ve Rusya: Toplum ve Devlet.
- D'ENCAUSSE, Helene Carrere, (2003), Tamamlanmamış Rusya, Ötüken Neşriyat.
- DAĞI, Zeynep, (1998), “Rusya`nın Yakın Çevre Politikası ve Türkiye”, Türk Dış Politikasında Gelecek ve Değişim, (Ed. İhsan D. Dağı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- DAĞI, Zeynep, (2002), “Rusya`nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, (Ed. Raet İnanç ve Hakan Taşdemir) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DE WAAL, Thomas, (2005), Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War. New York: New York University Press.
- DEMİRAG, Yelda, (2003), “Kafkasya`da Türk ve Rus Politikası”, Stratejik Analiz, C.4, S. 40.
- DREZNER, W. Daniel, (1999), The Sanctions Paradox, Economic Statecraft and International Relations, UK: Cambridge University Press.
- DUNCAN, J.S. Peter, (2002), “Westernism, Eurasianism and Pragmatism: The Foreign Policies of the Post-Soviet States, 1991-2001”, Working Papers, London: University College London.
- DUNER, Emma, (2017), “Russia`s Foreign Policy Concept: A qualitative analysis”, Lund University, Faculty of Humanities and Theology, Bachelor Thesis, Lund.
- EROL, Mehmet Seyfettin, (2011), Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya`nın Değişen Jeopolitiği: Yeni Büyük Oyun, Ankara: Barış Kitap.

- FURMAN, D. ve ABASOV, A., (2001), Azerbaydjanskaya revolyutsiya (Azerbaycan inkılabı), Azerbaycan ve Rusya: Toplum ve Devlet.
- GADJİYEV, K., (2013), “Yuzhny Kavkaz: Geopoliticheskiye Etyudi”, Svobodnaya Mysl, S. 6.
- GAFARLI, Orkhan, (2012), “Rusya`nın Dış Politika Konsepti ve Büyük Ortadoğu`da Arap Baharı”, Arap Baharı Ortadoğu`da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, (Der. Murat Aktaş), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- GASIMOV, Musa, (2001-2002), “Rusya`nın Azerbaycan Politikası”, Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, C. 7, S. 4, ss. 253-169.
- GASPARYAN, D.M., (2009), “Yujny Kavkaz Kak Perekryostok Mejdunarodnikh İnteresov”, İstoriya, Sotsiologiya, Politologiya (İzvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo Pedagogicheskogo Universiteta imeni A.İ. Gertsua). S. 93.
- GELB, Bernard A., (2006), CRS Report for Congress, Washington D.C.: Congressional Research Service.
- HAAS, Marcel de, (2011), “Russia`s Military Doctrine Development (2000-2010), Russian Military Politics and Russia`s 2010 Defense Doctrine, (Ed. Stephen J. Blank), Carlisle: The Strategic Studies Institute, ss. 1-63.
- HALE, M. William, (2013), Turkish Foreign Policy Since 1774.
- HEKİMOĞLU, Asem Nausabay, (2007), Rusya`nın Dış Politikası I., Ankara: Vadi Yayınları.
- HENZE, Paul B., (1994), “Kafkasya`da Çatışma: Geçmiş, Sorunlar ve Gelecek İçin Öngörüler”, Avrasya Etütleri, S. I.
- HÜSEYNOV, V.A., (2002), Kaspiyskaya neft: Ekonomika i geopolitika (Hazar petrolü: Ekonomi ve Jeopolitika), Moskova.
- İSMAİLZADE, F., (2004), “Azerbaijan`s tough foreign policy choices”, UNISCI Discussion Papers.
- İBRAHİMLİ, Haleddin, (2001), Değişen Avrasya`da Kafkasya, Ankara: ASAM Yayınları.
- İSMAYILOV, Elnur, (2015), “Rusya Güvenlik Stratejisi-2020 Belgesi”, BİLGESAM Analiz/Rusya, S. 1231, ss. 1-9.

- İZZETGİL, Elşan, (2016), “Kafkasya’nın Jeopolitiği ve Rusya’nın Bölgeye Yönelik Stratejisi”, Bölge Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.
- KALKAN, Mustafa, (2007), Sovyetler Birliği’nin ve Rusya Federasyonu’nun Orta Asya Üzerindeki Stratejik Planları, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- KANBOLAT, H., (2006), “Gürcistan – Ukrayna – Karadeniz Üçgeni Arasında Kuzeybatı Kafkasya, Kabardey – Balkar’dan Sonra Sıra Karaçay-Çerkes’te mi?”, Stratejik Analiz, Cilt 6, Sayı 70.
- KANTARCI, Hakan, (2006), Kısaçtaki Bölge Kafkasya, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- KARAGİANNİS, Emmanuel, (2002), Energy and Security in the Caucasus, London and New York: Taylor & Francis Group.
- KAZİMİROV, Vladimir Nikolayeviç, (2009), Mir Karabaxu: posredničestvo Rossii v uregulirovanii Nagorno-Karabahskoqo konflikta (Karabağ’a Barış: Dağlık Karabağ sorunun çözümünde Rusya arabuluculuğu, Moskova. Uluslararası İlişkiler Yayınları.
- KIPP, Jacop W., (2011), “Russian Military Doctrine: Past, Present, and Future”, Russian Military Politics and Russia’s 2010 Defense Doctrine, (Ed. Stephen J. Blank), Carlisle: The Strategic Studies Institute, ss. 63-153.
- KOÇOĞLU, Murat, (2001), Ekostratejik Yönüyle Kafkasya Bölgesini Değerlendiriniz ve Türkiye için Önemi Belirtiniz, Yayınlanmamış Akademi Tezi, İstanbul: Harp Akademileri Yayını.
- KOMMERSANT, 14 Ekim 1998.
- KOMMERSANT, 7 Nisan 1995.
- KORKMAZ, Vişne, (2004-2005), “Tarihsel Gelişim İçerisinde Avrasyacı Hareket ve Öğreti, Klasit ve Yeni Avrasyacılık”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Avrupa/Avrasya Özel Sayısı, S. 23, ss. 109-142.
- KRİVOPALOV, Oleg Vladimiroviç, (2011), Zapiski sovetskogo ofitsera: na rubeje epoh (Sovyet askerinin notları: asırın başlangıcında), Dnepropetrovsk: Ino Press.
- KRÜGER, Heiko, (2010), The Nagorno-Karabakh Conflict: A Legal Analysis, Springer.

- KUMAR, Pankaj, (2009), "The Unrealized Dream of Caspian Oil", *International Politics*, C. 2, S. 4, ss. 1-18.
- KUMKALE, Tahir Tamer, (1995), *Tarihten Günümüze Türk-Rus İlişkileri*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- KUZNETSOV, Oleg, (2012), "Evolyutsiya Geopoliticheskikh İnteresov i Prioritetov Rossii v Zakavkazye", *Kavkaz&Globalizatsiya*, C. 6, S. 1.
- MAMEDOV, S., (2010), *Bakinskoy tragedii dvadsat let (Bakü faciasının yirmi yılı)*, *Nezavisimaya gazeta (Bağımsız gazete)*.
- MEŞERYAKOV, K.E., (2012), *Внешняя Политика России на Южном Кавказе: Проблемы и Тенденции Развития, Пути Модернизации с Целью Повышения Эффективности (Rusya'nın Güney Kafkasya'da Dış Politikası: Sorunlar ve Gelişim Perspektifleri)*, Monografi, Sankt-Petersburg: Skifiya-print.
- MONAGHAN, Andrew, (2013), "The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity", *Russia and Eurasia*, London: Chatham House.
- MOR, Hasan, (2001), "Türk Dış Politikasında Belirleyici Faktörler Ekseninde Özal'ın Dış Politika Konsepti", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1), ss. 377-387.
- MUTLU, Gülay, (2014), "Ermenistan Rusya İlişkileri: Giderek Artan Bağımlılık", *Yeni Türkiye*, S. 60, ss. 1-9.
- NICHOL, Jim, (2008), "Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for US Interests", *CRS Report for Congress, Congressional Research Service*.
- NORİN, Yevgeniy Aleksandroviç, (2017), *Pod znamenami demokratii. Voynı i konfliktı na razvalina SSSR (Demokrasi adı altında. SSCB dağıntıları altında savaş ve çatışmalar)*.
- ONAY, Yaşar, (2002), *Rusya ve Değişim*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- ÖZDAL, Habibe, (2016), *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna*, Ankara: USAK Yayınları.
- PAMUK, Mustafa, (1995), *Kafkasya Ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

- PETROVA, S.V., (2011), Natsionalniye İnteresi Rossii na Kavkaze, Vestnik SGUTİKD (Soçi Devlet Universitesi Bilimsel Dergisi), C. 15, S. 1, Soçi.
- POTIER, Tim, (2001), Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia, A Legal Appraisal.
- PRAVDA, 25 Nisan 1991, “Sovmestnoe zayavlenie o bezotlagatelıx merax po stabilizatsiyi obstanovki v strane i preodoleniyu krizisa ot 23 aprelya 1991 g.” (Ülkede durumun sabitleştirilmesi ve 23 Nisan 1991 tarihinden itibaren krizin önlenmesi için gerçekleştirilmesi gereken tedbirler hakkında ortak açıklama).
- PRAVDA, 27 Mart 1991, “Ob itogax referenduma SSSR, sostoyavşegosya 17 Marta 1991 goda” (17 Mart 1991 yılında gerçekleştirilen SSCB halkoylamasının sonuçları hakkında).
- PURTAŞ, Fırat, (2005), Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Ankara: Platin Yayınları.
- RBALLAND, Gael ve GENTE, Regis, (2008), Oil in the Caspian Basin Facts and Figures, New York: Routledge.
- ROBERTS, John, (1996), Caspian Pipelines, London: Royal Institute of International Affairs.
- Rusya Federasyonu Meclis kanunları, 2003: 1827
- Rusya Federasyonu Meclis kanunları, 2004: 1978
- SAYDAM, Abdullah, (1997), Kırım Ve Kafkas Göçleri (1856–1876), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SUNY, G. Ronald, (1996), Armenia, Azerbaijan, and Georgia, Vashington.
- SWIETOCHOWSKY, T., (2001), Ruskoye pravleniye, Modernizatoskiye eliti i stanovlenie natsionalnoy identiçnosti v Azerbaydjane, Azerbaydjan i Rossiya: Obşestva i Gosudarstva (Rus yönetimi, Elitanın modernizasyonu ve Azerbaycan`da ulusal kimliğin oluşumu, Azerbaycan ve Rusya: Toplum ve Devlet), Moskova.
- ŞAYLIMAN, Rami ve ŞAYLIMAN, Çiğdem, (2004), “Rusya`nın Avrupa Güvenliğindeki Konumu”, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, (Der. Erhan Büyükkakıncı), Ankara: Phoenix.

- TANRISEVER, O.F., (2012), Rusya'nın Kafkasya Politikası: Sovyetsonrası Geri Çekilme Söyleminden Emperyal Müdahaleciliğe, (Ed. Mustafa Aydın), Kafkasya'da Değişim Dönüşüm. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- TEKİR, Gökhan, (2014), Geopolitics of Russia's Caucasus Policy and Its Implications for the World, Ihsan Doğramacı Bilkent University, International Relations Department, A Master`s Thesis, Ankara.
- TEZKAN, Yılmaz, (2001), Kadim Komşumuz Rusya, İstanbul: Ülke Kitapları.
- TİŞKOV ve FİLİPPOVA, (2001), Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar (Kuzey Kafkasya), Ankara: Asam Yayınları.
- TORUNTAY, Necip, (1996), Değişen Stratejiler Odağında Türkiye, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- TRACEY, German, (2016), Regional Cooperation in the South Caucasus Good Neighbours or Distant Relatives, Abingdon: Routledge Yayınları.
- ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN BÜLTENİ, (1993), S. 4, "Protokol ob ustanovlenii diplomatiçeskih otnoşeniy mejdu Rossiyskoy Federatsiey i Azerbaydjanskoy Respublikoy ot 4 aprelya 1992" (Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi hakkında 4 Nisan 1992 tarihli tüzük).
- USLU, Nasuh, (2002), "Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya Politikası Üzerinde Etkili Olabilecek ... Ansiklopedisi, 17. cilt, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- YAĞCI, Alper, (2008), "Gürcistan-Rusya İlişkilerinde Gerginlik", Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu.
- YALÇIN, Aydın, (1994), "Rusya'daki Yeni Gelişmeler ve Batının Değerlendirmeleri", Avrasya Etüdleri, C. 1, S. 2, ss. 2-14.
- YALÇINKAYA, Alaeddin, (2006), Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, Ankara: Lalezar Kitapevi.
- YANAR, Savaş, (2002), Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- YAPICI, Merve İrem, (2010), Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler, Ankara: USAK Yayınları.

YILMAZ, Reha, (2010), “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları”, Avrasya Etüdüleri, C. 2, S. 38, ss. 21-42.

YUSUPOVA, G.İ. ve ŞAYDAYEVA, A.A., (2011), Geopolitika: Rol Severnogo Kavkaza v Sovremennoy Rossiyskom Geopolitike (Jeopolitika: Kuzey Kafkasya'nın Çağdaş Rus Jeopolitiğindeki Rolü, Basılmış uluslararası bilimsel konferans bildirisi, Vladikavkaz-Tsikhinval.

İnternet Kaynakları

"Военная доктрина Российской Федерации" (Rusya Federasyonu'nun Askeri doktrini), (2010), http://news.kremlin.ru/ref_notes/461, (18.11.2018).

“Moscow hails Georgian PM’s intention to normalize relations with Russia”, <http://tass.com/politics/993616/amp>, (01.12.2018).

“O merakh po realizatsii vneshnepoliticheskogo kursa Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Dış Politikasının Gerçekleştirilmesiyle İlgili) 7 Mayıs 2012 Kararı”, <http://www.president.kremlin.ru/acts/15256>, (07.11.2018).

“The Basic Provisions of the Military Doctrine of the Russian Federation” (Rusya Federasyonu Askeri Doktrininin Temel Hükümleri), (2013), <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/russia-mil-doc.html>, (18.11.2018).

“Концепция национальной безопасности Российской Федерации” (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti), (1997), <https://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/snconold.htm>, (24.11.2018).

“Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года” (2020 Yılına Kadar Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi), (2009), <http://kremlin.ru/supplement/424>, (24.11.2018).

“Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года N 683 "О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации” (Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın 31 Aralık 2015 tarihli 683 sayılı “RF'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi hakkında” Fermanı), <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>, (25.11.2018).

FOREIGN POLICY CONCEPT OF THE RUSSIAN FEDERATION, (2016), approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248, (17.11.2018).

GALPEROVIÇ, Danila, “Российская военная доктрина, как продолжение политики” (Politikanın devamı olarak Rus askeri doktrini), <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-military-doctrine/2575951.html>, (18.11.2018).

GOLDMAN, I. Marshall, (2004), “Putin and the Oligarchs”, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2004-11-01/putin-and-oligarchs>, (27.11.2018).

http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-361/48820, (19.11.2018).

HUSEYNOV, Vasif ve RZAYEV, Ayaz, (2018), “The Velvet Revolution is affecting Armenia`s ties with Russia”, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-velvet-revolution-is-affecting-armenias-ties-with-russia/>, (30.11.2018).

LAVROV, Sergey, (2016), “Russia`s Foreign Policy: Historical Background”, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2124391, (16.11.2018).

Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti (National Security Concept of the Russian Federation), (2000), http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, (24.11.2018).

TOUMARKİNE, Alexandre, (2001), “Geçmiste ve Günümüzde Kuzey Kafkasya`nın Jeopolitik Önemi”, http://www.samsunbkd.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=235:ge%C3%A7mi%C5%9Fte-ve-g%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzde-kuzey-kafkasyanın-jeopolitik-%C3%B6nemi&Itemid=83, (01.12.2018).

VOLİÇENKO, P., (2006), “Azerbaydzhanskaya İzvestiya” (Azerbaycan Haberleri), <http://www.azerizv.az/article.php?id=5112>, (07.10.2008).

ÖZGEÇMİŞ

Nazakat Karimova, 05 aralık 1989 tarihinde Kazakistan'ın Selinograd şehrinde doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Sumqayıt'de tamamlamıştır. 2009 yılında Baku Avrasya Üniversitesi Fakültesi Bölgesel çalışmalar Fakültesinin Uluslararası İlişkiler bölümünü kazanarak lisans eğitimini Bakü'de gerçekleştirmiştir. 2012 yılında bu bölümden mezun olmuştur ve 2015 yıl yüksek lisans eğitimi için Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne kabul edilmiştir.